

TAMPEREEN TEKNILLINEN YLIOPISTO

JONI VIHANTA

SUOMEN TAAJAMIEN SUURET VESIOSUUSKUNNAT

Diplomityö

Tarkastaja: Dosentti Tapio Katko
Tarkastaja ja aihe hyväksytty tiede-
kuntaneuvoston kokouksessa
8.5.2013

TIIVISTELMÄ

TAMPEREEN TEKNILLINEN YLIOPISTO

Ympäristötekniikan koulutusohjelma

VIHANTA, JONI: Suomen taajamien suuret vesiosuuskunnat

Diplomityö, 145 Sivua

Elokuu 2013

Pääaine: Vesi- ja jätehuoltotekniikka

Tarkastaja: Dosentti Tapio S. Katko

Avainsanat: Vesihuolto, Osuuskunnat, Vesihuolto-organisaatiot Suomessa

Suomessa oli vuonna 2012 noin 1500 vesihuoltolaitosta, joista suurin osa on osuuskuntia. Nämä vesiosuuskunnat voidaan jakaa viiteen ryhmään niiden perustamisajankohdan ja tyypin perusteella. Erään näistä ryhmistä muodostavat ns. suuret vesiosuuskunnat, joita on Suomessa toiminnassa laskentatavasta riippuen noin 20 kappaletta. Noin puolella näistä osuuskunnista on mukana toiminnassaan sekä vedenjakelu, että viemärointi ja yhtä lukuunottamatta se on ollut osa toimintaa alusta alkaen.

Suomen taajamien suuret vesiosuuskunnat on perustettu vuosina 1946-1963 toimipaikkakuntiensa keskustaajamiin. Aikojen saatossa niiden toiminta on useimmiten levittäytynyt kattamaan koko kunnan alueen (silloin kun se on ollut teknis-taloudellisesti järkevää) ja nykyisin ne ovat taloudellisesti vakaita ja suurimmaksi osaksi lähes velattomia laitoksia.

Suurten vesiosuuskuntien toiminnassa korostuu osuustoimintaideologia, mikä voidaan havaita useiden ilmiöiden kautta. Lisäksi niiden olemassaolo tiedostetaan huonosti jopa vesialan ammattilaisten keskuudessa. Tietyt osuuskuntamuotoisen organisaation ominaisuudet tekevät osuuskunnasta hyvän organisaatiomuodon keskitetyn vesihuollon järjestämiseen ja tulevaisuudessa on mahdollista, että erityisesti haja-asutusalueiden jätevesihuollon järjestämisessä osuuskunnilla tulee olemaan merkittävä rooli.

ABSTRACT

TAMPERE UNIVERSITY OF TECHNOLOGY

Master's Degree Programme in Environmental Engineering

VIHANTA, JONI: Large Water cooperatives in Finnish Municipalities

Master of Science Thesis, 146 Pages

September 2013

Major: Water and Waste Management Engineering

Examiner: Adjunct Professor Tapio S. Katko

Keywords: Water services, Cooperatives, Water Supply and Sanitation Organizations

In 2012 there were about 1500 operational water utilities in Finland from which about 1200 are cooperatives. These cooperatives can be divided into five partially overlapping chronological groups. One of these groups is formed by 20 large water cooperatives that are established at conurbations in Finland. About half of these cooperatives are taking care of both water supply and sanitation services and excluding one case have had wastewater services from the beginning.

Large cooperatives in Finnish conurbations were established between the years 1946 and 1963. During decades their operations have usually expanded to cover whole municipality (when it has been technically and economically feasible) and are nowadays economically stabile utilities with almost no debt.

Cooperative ideology is amplified in the operations of these large water cooperatives which can be observed through different phenomena. In addition the existence of these cooperatives is not very well known even among Finnish water sector professionals. There are certain distinctive characteristics linked into cooperational organizations that make them viable possibility to organize water services and in the future it is likely that cooperatives will play a major part in the provision of water and wastewater services especially in the rural areas of Finland.

ALKUSANAT

Kun aloitin opiskeluni Tampereen teknillisessä yliopistossa syksyllä 2008 alavalintani ei ollut minulle mitenkään selviö. Mielessä kävi kemian tai jonkin muun luonnontieteellisen ainekokonaisuuden opiskeleminen, mutta toisin kävi: Vesihuolto ja erityisesti vesihuolto-organisaatiot tempaisivat mukaansa. Tässä rytäkässä tutustuin Tapio Katkoon ja hänen tutkimusryhmänsä toiminta ja tällä tiellä tässä ollaan edelleen.

Kun diplomityön tekeminen alkoi tulla ajankohtaiseksi, niin oli ainakin itselleni selviö, että se tulisi liittymään jollain tavoin vesihuollon järjestämiseen Suomessa. Keskustelut työni tarkastajan kanssa alkoivat kantaa hedelmää ja SUOKU-hanke saatiin käyntiin ja tämän hankkeen mukana alkoi valmistua tämä taajamien suuria osuuskuntamuotoisia vesihuoltolaitoksia käsittelevä diplomityö. Työhön liittyvän tutkimuksen tekeminen on ollut erittäin antoisaa ja sen aikana olen saanut tutustua lukuisiin vesihuoltoalan ja osuustoiminnan ammattilaisiin, joiden tietämyksestä on ollut suuri apu myös tähänastisen työurani aikana.

Haluan kiittää kaikkia tämän työn varrella minua tukeneita henkilöitä ja tahoja. Ilman teitä tämä ei olisi ollut mahdollista. Toivottavasti olette saaneet tästä hankkeesta irti edes murto-osan siitä, mitä itse olen oppinut tätä työtä tehdessäni. Erityisesti haluan kiittää Pellervo-Seuraa, Maa- ja vesitekniikan tukea, SVOSK Ry:tä sekä Pohjois-Suomen vesivaliokuntaa heiltä saamastani tuesta. Lisäksi suurena apuna ovat olleet ohjaajani Tapio Katko ja Pekka Pietilä, ystäväni ja kollegani Ossi Heino, Annina Takala ja Vuokko Kurki sekä vesiosuuskuntakentältä Toni Huuha, Vesä Mäenpää, Paavo Salmela, Keijo Pesonen, Timo Järvelä, Hannu Isokangas, Voitto Juola ja Reijo Korhonen. Luultavasti meillä on kaikilla edessä vielä useita antoisia vuosia vesihuollon ja sen tutkimuksen parissa.

Jalasjärvellä erittäin sateisena ja märkänä syyspäivänä 28.9.2013

Joni Vihanta

SISÄLLYS

Abstract	3
Termit ja niiden määritelmät	7
1 Johdanto	8
2 Tutkimuksen lähtökohdat ja tavoitteet	11
3 Tutkimusmenetelmät ja aineisto	13
3.1 Tutkimusmenetelmät	13
3.1.1 Teemahaastattelut ja niiden rakenne	14
3.1.2 PESTEL-viitekehys	17
3.1.3 SWOT-analyysi	19
3.2 Tutkimusaineisto	20
4 Osuustoiminnalliset organisaatiot	21
4.1 Osuustoiminnan historia	21
4.2 Osuuskunta organisaationa	24
4.2.1 Osuuskuntatyypit	26
4.2.2 Osuuskunnan hallinto	27
4.2.3 Osuuskunnan elinkaari ja kehitys	28
4.2.4 Osuuskunnan omistajuus	31
5 Vesihuoltolaitosten toimintaympäristö ja sidosryhmät	35
5.1 Yksittäisen vesiosuuskunnan toimintaympäristö ja sen osat	36
5.1.1 Poliittinen ulottuvuus	36
5.1.2 Taloudellinen ulottuvuus	37
5.1.3 Sosiaalis-kulttuurillinen ulottuvuus	37
5.1.4 Tekninen ulottuvuus	38
5.1.5 Ympäristöulottuvuus	38
5.1.6 Lainsäädännöllinen ulottuvuus	38
5.2 Vesihuoltolaitosten sidosryhmät	44
5.2.1 Julkishallinto	46
5.2.2 Vesilaitosyhdistys	47
5.2.3 Suomen vesihuolto-osuuskunnat Ry	47
5.2.4 Pellervo-seura	48
5.2.5 Pohjois-Suomen vesivaliokunta	48
5.2.6 Tukku-yhtiöt	51
5.2.7 Kuntien vesilaitokset	52
6 Vesihuollon kehitys Suomessa	53
6.1 Vesihuollon yleinen kehitys	53
6.2 Yksityisoikeudelliset vesilaitokset	58
6.2.1 Osakeyhtiöt	60
6.2.2 Osuuskunnat	64
7 Suomen taajamien suuret vesiosuuskunnat	68
7.1 Kannuksen vesiosuuskunta	68

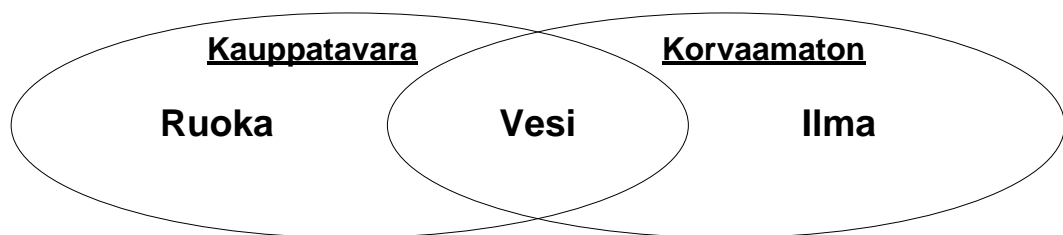
7.2	Kälviän vesiosuuskunta.....	73
7.3	Pudasjärven vesiosuuskunta.....	75
7.4	Kuusamon energia- ja vesiosuuskunta.....	78
7.5	Osuuskunta Valkeavesi	81
7.6	Ylivieskan vesiosuuskunta.....	84
7.7	Oulaisten vesiosuuskunta.....	88
7.8	Vihannin Vesiosuuskunta.....	90
7.9	Alajärven vesiosuuskunta.....	93
7.10	Lappajärven vesiosuuskunta	96
7.11	Virtain vesiosuuskunta	99
7.12	Puumalan vesiosuuskunta	102
7.13	Lappfjärds vattenandelslag.....	104
7.14	Pelkosenniemen vesihuolto-osuuskunta.....	106
7.15	Sievin vesiosuuskunta	107
7.16	Ristijärven vesiosuuskunta.....	109
7.17	Reisjärven vesiosuuskunta	112
7.18	Kittilän vesihuolto-osuuskunta.....	114
7.19	Koiviston vesiosuuskunta.....	116
8	Tulokset ja niiden tarkastelu	118
8.1	SWOT	118
8.1.1	Vahvuudet	118
8.1.2	Heikkoudet.....	123
8.1.3	Mahdollisuudet	126
8.1.4	Uhat.....	128
8.2	PESTEL	129
8.2.1	Poliittinen ulottuvuus.....	129
8.2.2	Taloudellinen ulottuvuus	130
8.2.3	Sosiaalis-kulttuurillinen ulottuvuus	131
8.2.4	Tekninen ulottuvuus	131
8.2.5	Ympäristöllinen ulottuvuus.....	132
8.2.6	Lainsäädännöllinen ulottuvuus	132
8.3	Sidosryhmät	132
9	Johtopäätökset.....	136
	Lähteet.....	139

KÄSITTEET, LYHENTEET JA NIIDEN MÄÄRITELMÄT

Integroitu vesivarojen hallinta (IWRM)	Integroidulla vesivarojen hallinnalla tarkoitetaan hallittua ja määrätietoista toimintaa kaikkien alueellisten vesivarojen keskitetyn hallinnan ja kehityksen edistämiseksi.
Korkotukilaina	Laina, jonka korkokuluista osan maksaa valtion.
Kunnallinen vesihuoltolaitos	Kunnallisella vesihuoltolaitoksella tarkoitetaan tässä tutkimuksessa vesilaitosta, jonka 1) hallinto on koottu poliittisin perustein kunnan luottamushenkilöistä 2) talous on osa kuntakonsernia. Käytännössä tämä tarkoittaa kunnallisia liikelaitoksia, teknisten lautakuntien alla olevia vesihuolto-osastoja tai kuntien omistamia osakeyhtiöitä.
Tukkuyhtiö	Tukkuyhtiöllä tarkoitetaan yhtiötä, joka huolehtii veden otosta, sen mahdollisesta puhdistuksesta ja sen toimittamisesta toisen osapuolen verkostoon. Lisäksi tukkuyhtiöt saattavat ottaa vastaan toisen osapuolen toimittamaa jätevettä ja huolehtia sen puhdistamisesta.
Vesihuolto	Vesihuollolla tarkoitetaan keskitetysti järjestettyä puhtaan veden toimitusta asiakkaille ja jätevesien keskitettyä keräystä ja poisjohtamista.
Vesiosuuskunta	Osuuskuntamuotoinen organisaatio, joka hoitaa vedenhankintaa, -jakelua ja/tai jätevesihuoltoa
Suuri vesiosuuskunta	Suurella vesiosuuskunnalla tarkoitetaan vesiosuuskuntia, jotka vastaavat toimipaikkakuntansa taajaman vesihuollon järjestämisestä ja ovat näin toimialueellaan kunnallisen vesihuoltolaitoksen asemassa.

1 JOHDANTO

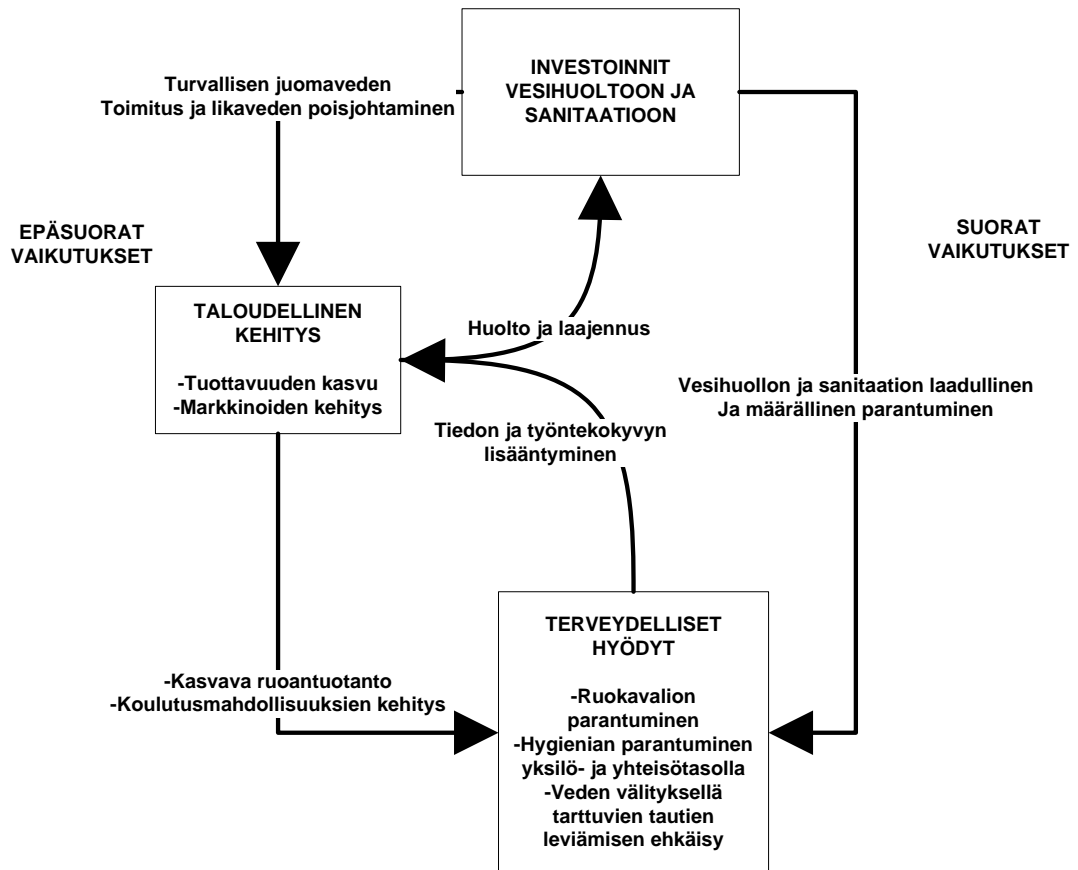
Intuitionkin perusteella voidaan ymmärtää veden olevan ruuan ja ilman ohella yksi ihmisen välttämättömistä perustarpeista, sillä ilman vettä ihminen selviää hengissä ainoastaan muutaman päivän. Veden suhdetta ruokaan ja ilmaan on havainnollistettu kuvassa 1.1.

Kuva 1.1. Vesi suhteessa ruokaan ja ilmaan. (tekijän koostama, ks. esim. Katko 1996)

Ihminen pystyy korvaamaan ravintoaineet toisilla ilman sen suurempaa ongelmaa: jos omenoita ei ole tarjolla, niin voimme syödä perunoita. Ilmaa ja vettä taas on mahdoton korvata täydellisesti millään muulla. Toisaalta Ruoka ja vesi voivat olla vaihdannan välineitä, mutta kaupankäynti ilmalla ei ole ainakaan vielä lähtenyt käyntiin suuressa mittakaavassa. Tämä tekee osaltaan veden myynnistä ainutlaatuisen liiketoiminnan muodon: Vesi on samaan aikaan korvaamaton perustarve ja kaupankäynnin väline (Ward 1997, Pietilä & Katko 2008).

Aikojen saatossa ihmisten määrä on lisääntynyt ja yhteiskunnan rakenne muuttunut. Tämä on puolestaan johtanut yhdyskuntien koon ja ihmisten asumistiheyden kasvuun, mistä johtuen on syntynyt tarve kehittää keskitettyjä vedenhankinta- ja viemärintijärjestelyjä vastaamaan yhteiskuntien tarpeisiin. Näitä järjestelmiä on käytetty esimerkiksi puhtaan juomaveden saatavuuden, maankuivatuksen tai paloturvallisuuden parantamiseen. Nykyaikaisella vesihuollolla on suuri merkitys yhteiskunnan kehitykselle ja tätä monisyistä vuorovaikutusta havainnollistetaan kuvassa 1.2. (ks. esim. Katko 1996, Juuti, Katko & Vuorinen 2007)

Kuva 1.2. Nykyaikaisen vesihuollon vaikutuksia yhteiskunnan kannalta. (Cyjetanovic 1985, Hukka & Katko 2003, Kirjoittajan muokkaama.)

Suomen ensimmäinen vesilaitos aloitti toimintansa Helsingissä 1876 ja maamme ensimmäiset taajamien vesilaitokset perustettiin pääsääntöisesti suurimpiin kaupunkeihimme (Kallenaudio 1984b, Katko 1992, 1996). Suurin osa näistä vesilaitoksista on perustettu kaupunkien omistamina ja hallinnoimina laitoksina (Katko 1996). Maaseudulla keskitettyä vesihuoltoa saatiin odottaa huomattavasti kauemmin, vaikka jo 1800-luvun loppupuolelta on esimerkkejä muutamien talouksien järjestämästä vedenjakelusta eritoten Pohjanmaalta (Katko 1992, 1996, Katko & Pietilä 2010). Maaseudun taajamien vesihuollon rakentaminen lähti suuressa mitassa liikkeelle vasta toisen maailmansodan jälkeen (Katko 1992, Juhola 1991). Lähes kaikki maaseutukuntiin tuohon aikaan perustetut vesilaitokset olivat yksityisoikeudellisia. Tämä johtui suureksi osaksi kuntien heikosta taloustilanteesta, haja-asutusalueiden suuresta vaikutusvallasta kunnallispolitiikassa ja siitä, että vielä tuohon aikaan keskitetyn vesihuollon järjestämisen ei nähty olevan kuntien vastuulla. (Katko 1992, Juhola 1991)

Osuuskunta on peruseriaatteeltaan ihmisten ja yhteisöjen välinen yhteistyön muoto (ks. esim Laurinkari 2004, Skurnik 2005). Suomessa osuustoiminnallisilla yrityksillä on pitkät perinteet aina 1800-luvun puolestavälistä lähtien (Skurnik 2005). Ensimmäinen vesiosuuskunta perustettiin Tampereen Pispalaan vuonna 1907 ja tästä lähtien osuuskunta on ollut Suomessa yleinen vesihuollon organisoitumismuoto (Katko 1996). Suu-

rin osa Suomen nykyisistä vesiosuuskunnista on suhteellisen pieniä ja talkoovoimin toimivia laitoksia, mikä on osaltaan vahvistanut yleistä virhekäsitystä, että kaikki vesiosuuskunnat kuuluvat tähän luokkaan. Vuonna 2012 Suomessa oli lähes 1500 osuuskuntamuotoista vesilaitosta, jotka myivät asiakkailleen vuositasolla yhteenlaskettuna miljoonia kuutioita vettä (Suomen vesihuolto-osuuskunnat ry 2013). Yleisessä keskustelussa vesiosuuskunnat mielletään usein ainoastaan pieniksi, haja-asutusalueilla tai taajamien lievealueilla toimiviksi, talkoohenkisiksi vesilaitoksiksi vaikka niitä on todellisuudessa Suomessa hyvin paljon erilaisia.

Suomessa toimivien vesiosuuskuntien joukossa oman tyyppinsä muodostavat nk. taajamien suuret vesiosuuskunnat. Niiden kohdalla suuruus tarkoittaa, että ne huolehtivat toimipaikkakuntiansa taajamien vesihuollosta ja ovat toimipaikkakunnillaan kunnallisen vesihuoltolaitoksen asemassa. Tällaisia vesiosuuskuntia on Suomessa luokittelusta riippuen n. 20 ja ne toimittavat vettä yhteensä lähes 100 000 suomalaiselle. Tämän tyyppisiä osuuskuntia käsittelevä tutkimus on ollut ennen tätä diplomityötä vähäistä ja niiden olemassaolo ja merkitys Suomen vesihuollon kannalta on jätetty monessa yhteydessä huomioimatta.

2 TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT JA TAVOITTEET

Tämän tutkimuksen liikkeellepanevana voimana voidaan pitää kirjoittajan ja hänen ohjaajiensa huomioita siitä, että Suomen vesiosuuskunnat kuvataan monesti suppeasti rajattuna vesihuolto-organisaatioiden joukkona. Tarkemmin sanottuna vesiosuuskunnilla käsitteenä tarkoitetaan usein kategorisesti pieniä, haja-asutusalueilla toimivia talkoohenkisiä vesihuoltoyhtymiä, jotka huolehtivat pääasiassa puhtaan veden jakelusta. Osittain tästä monille ihmisille syntyneestä virheellisestä käsityksestä johtuen Suomessa toimivien vesiosuuskuntien monimuotoisuus unohtuu. Organisaation pienuus ja talkoohenkisyys aiheuttavat haasteita erityisesti osuuskuntien toiminnan jatkuvuudelle pitkällä aikavälillä. Suurimmat haasteet syntyvät, kun osuuskuntaa aikanaan rakentamassa olleet puuhamiehet eivät enää ole käytettävissä toiminnassa. Tämä on osaltaan johtanut siihen, että vesiosuuskunnat nähdään nykyisin monesti väliaikaisina ratkaisuinaja-asutusalueiden tai taajamien reuna-alueiden vesihuollon toteuttajina (ks. esim. Uudenmaan ympäristökeskus 2005).

Valtionhallinnon taholta vesiosuuskunnat nähdään nykyisin väliaikaisina ratkaisuinaja, joiden toiminnot tullaan tulevaisuudessa liittämään osaksi alueella jo toimivan vesihuoltolaitoksen toimintoja. Tämä näkyy esimerkiksi siinä, että MMM on ohjeistanut alueellisia ympäristöviranomaisia siten, että vesihuoltoavustuksia ei voida jakaa kuin jo olemassaoleville laitoksille tai uusille laitoksille vain jos ne sitoutuvat liittymään jo olemassaolevaan laitokseen myöhemmin (Palomäki 2012, Vähänen 2012). Tästä huolimatta Suomeen on erityisesti hajajätevesiasetuksen voimaantulon jälkeen syntynyt useita ammattimaiseen toimintaan pyrkiviä vesiosuuskuntia, joilla on suuri halu toimia itsenäisinä vielä tulevaisuudessakin (Arvonen 2012, Korhonen 2012).

Erityisen luokkansa Suomen vesiosuuskuntien joukossa muodostavat nk. taajamien suuret vesiosuuskunnat. Näitä vesiosuuskuntia erillisenä luokkana merkittävästi käsittelevää tutkimusta ei ennen tätä tutkimusta ole tehty (niiden olemassaolo erillisenä ryhmänä on kyllä tunnistettu. (ks. esim. Juhola 1991, Katko 1992, Takala et al. 2011). Nämä vesiosuuskunnat kokonaisuutena muodostavat jo toimintansa volyymin puolesta huomionarvoisen, mutta huonosti tunnetun ryhmän Suomen vesihuoltolaitosten joukossa. Tämän tutkimuksen yhtenä tarkoituksena on ollut kasvattaa tietoisuutta ja herättää mielenkiintoa tätä erityislaatuista vesihuoltolaitosten ryhmää kohtaan. Lisäksi tätä kautta haluttiin herättää keskustelua Suomen vesiosuuskuntien monimuotoisuudesta.

Tässä työssä tutkittiin millaisia nämä suuret vesiosuuskunnat toiminnallisesti ovat, miten niiden toiminta on vuosien varrella kehittynyt ja millaista niiden toiminta tulevaisuudessa tulee olemaan. Näitä kysymyksiä lähestyttiin analysoimalla osuuskuntien varsinaisen toiminnan ja sen kehityksen lisäksi niiden toimintaympäristön rakennetta ja kehitystä. Työssä tutkittiin myös kuinka suurten osuuskuntamuotoisten vesilaitosten olemassaolo ja toiminta tiedostetaan niiden eri sidosryhmien keskuudessa ja millaista osuuskuntien yhteistoiminta ja vuorovaikutus eri sidosryhmien kanssa on.

3 TUTKIMUSMENETELMÄT JA AINEISTO

Tutkimuksen alussa selvitettiin ensin eräiden taajamien suurten vesiosuuskuntien halukkuus osallistua hankkeeseen. Kun riittävä määrä (8) suuria osuuskuntia oli ilmaissut halukkuutensa pidettiin heidän edustajiensa kanssa aloitusseminaari Ylivieskan vesiosuuskunnan tiloissa 25.4.2012. Tässä seminaarissa sovittiin tutkimuksen tarkemmasta aikataulusta. Tutkimuksen materiaali kerättiin kesän ja syksyn 2012 aikana ja tutkimuksen tulosseminaari, jossa tarkasteltiin siihen mennessä kerättyjä tuloksia, järjestettiin toimeksiantajille Tampereen teknillisellä yliopistolla 8.11.2012

3.1 Tutkimusmenetelmät

Tässä työssä kuvattu tutkimus oli luonteeltaan pitkälti laadullinen ja määrällisen datan analyysi ei ollut merkittävässä määrin osana tutkimuksen ydintä. Pääasiallinen tutkimusmateriaali kerättiin tutkimuksessa analysoitujen vesiosuuskuntien ja niiden sidosryhmiksi luokiteltujen toimijoiden kotipaikkakunnilla tai puhelimitse suoritettujen teemahaastatteluiden aikana. Näiden lisäksi haastatteluihin rinnastettavaa materiaalia kerättiin aloitus- ja tulosseminaarien aikana sekä ennen varsinaisen tutkimuksen aloitusta tehdyn esitutkimuksen avulla.

Ennen haastattelukierrosta tehtiin kirjallisuuskatsaus liittyen suuriin osuuskuntamuotoisiin vesilaitoksiin ja niiden toimintaan Suomessa ja ulkomailla. Tämä kirjallisuuskatsaus toimi hyvänä orientaationa tulevia teemahaastatteluita ajatellen. Haastattelukierroksen aikana kerättiin osuuskunnilta ja niiden sidosryhmiltä tämän tutkimuksen kannalta olennaista taustamateriaalia kuten vuosikertomuksia, osuuskuntien ja sidosryhmien historiaa sekä muuta kirjallista materiaalia (esim. Ympäristölupaselvityksiä).

Osuuskuntien toimintaan liittyen haastateltiin niiden toimitusjohtajia, hallituksen puheenjohtajia ja osuuskunnan toimipaikkakunnan edustajia (kunnan tekninen johtaja tai vastaava). Osuuskuntien edustajien lisäksi haastateltiin Pohjois- ja Etelä-Pohjanmaan ELY-keskusten, VVY:n, Pellervo-seuran sekä Suomen vesihuolto-osuuskunnat Ry:n edustajia. Tutkimuksessa suurten vesiosuuskuntien toimintaa analysoitiin niiden vuosikertomuksista, haastatteluista ja muista lähteistä (esim. historiikit) saadun tiedon perusteella. Toimintaa analysoitiin käyttäen avuksi SWOT- ja PESTEL-viitekehyksiä

3.1.1 Teemahaastattelut ja niiden rakenne

Tämän tutkimuksen aikana tehtyt teemahaastattelut ovat luonteeltaan ns. semistrukturoituja haastatteluja, joissa käytetään hyvin avointa haastattelurunkoa ja haastateltavalla on aikaa ja mahdollisuus puhua omista mielipiteistään ja kokemuksistaan liittyen tiettyyn asiaan. Teemahaastattelut muistuttavat suuresti normaalia keskustelua, jota haastattelija johtaa. Haastattelijalla on olemassa selkeä runkoa tietyistä asioista, jotka hän haluaa keskustelun aikana nostaa esiin. Teemahaastatteluissa käytetään avoimia kysymyksiä ja kahden erillisen teemahaastattelun rakenne saattaa poiketa toisista huomattavasti, koska teemahaastatteluissa keskustelu voi edetä odottamattomalla tavalla. Haastattelurunko siis elää ja kehittyy haastatteluiden aikana. Teemahaastatteluissa tarkoitus on ymmärtää haastateltavan käsitystä jostain asiasta, eikä niinkään pyrkiä tekemään yleistyksiä tietyistä havainnoidusta ilmiöstä. Teemahaastattelun vahvuuksia ja heikkouksia tutkimusmenetelmänä on listattu alla. (Sociology Center 2013, Cohen & Crabtree 2013)

Vahvuudet:

- Positiivinen vuorovaikutus haastattelijan ja haastateltavan kesken tekee teemahaastattelusta yksinkertaisen, tehokkaan ja käytännöllisen materiaalinkeräystavan asioille ja ilmiöille, jotka eivät ole helposti mitattavissa (esim. tunteet ja mielipiteet).
- Kerätyllä materiaalilla on korkea validiteetti, koska haastatteluilla on aikaa keskustella asioista yksityiskohtaisesti. Ilmiöiden taustalla olevat tekijät paljastuvat paremmin, kun haastateltavat saavat kertoa tapahtumista ilman haastattelijan johdattelua.
- Monimutkaisista asioista saadaan tietoa ja selvyyttä, koska haastattelun rakenne muuttuu koko ajan riippuen haastateltavan vastauksista. Haastattelijalla on mahdollisuus kerätä aineistoa, josta ei ollut tietoinen ennen haastattelua.
- Tutkimuksen objektiivisuus paranee, koska haastattelurungossa on vain vähän kysymyksiä ja haastattelija ei näin ollen voi ennen haastattelua ”päättää” mitä on tärkeää ottaa puheeksi ja mitä ei.
- Helppo ottaa talteen nauhoittamalla tai videoimalla.

Heikkoudet:

- Saatujen tulosten laatu on voimakkaasti riippuvainen haastattelijan ja haastateltavan verbaalisista taidoista.

- Haastattelija voi antaa tiedostamattomia signaaleja, jotka ohjaavat haastateltavan vastauksia.
- Tutkimusmenetelmä vie paljon aikaa ja on näin ollen kallis.
- Haastattelujen tarkka toistettavuus on käytännössä mahdotonta, mikä voi vaikuttaa tutkimuksen luotettavuuteen.
- Laadullisen informaation syvyyttä vaikea analysoida.
- Haastattelujen henkilökohtainen luonne tekee tulosten yleistettävyydestä hankalaa tai jopa mahdotonta.
- Validiteettiongelmat:
 - Ei voida olla varmoja, puhuuko haastateltava totta
 - Haastateltava ei välttämättä muista täysin kysyttyä tapahtumaa ja näin ollen ”valehtelee” tietämättään
 - Haastateltavat eivät välttämättä osaa täysin kuvailla omien reaktioidensa syitä

Edellä kuvattujen ominaisuuksien vuoksi teemahaastattelu valittiin tämän tutkimuksen pääasialliseksi materiaalinkerukeinoksi. Haastattelurunko muokkautui tutkimuksen aikana tehtyjen havaintojen perusteella ja erityisesti haastattelukierroksen alkupäässä haastateltujen laitosten edustajien kohdalla tehtiin myöhemmässä vaiheessa puhelinhaastattelu puuttuvien tietojen selvittämiseksi. Haastattelutilanteet vaihtelivat jonkin verran paikkakunnasta riippuen, mutta pääsääntöisesti kuntien edustajat haastateltiin erillään osuuskuntien sisäisten sidosryhmien edustajista, jotka taas olivat usein haastattelujen aikana samassa tilassa. Jälkimmäisten tapauksessa haastattelut suoritettiin 2-5 haastateltavan ryhmissä. Haastattelut litteroitiin ja niiden pääkohdat tiivistettiin allekirjoittaneen toimesta. Yhteensä tutkimuksessa kertyi nauhoitettuja haastatteluja n. 50 tuntia ja käsin litteroituja puhelinhaastatteluja noin 20 tuntia. Tutkimuksessa haastatellut henkilöt, heidän edustamansa organisaatio ja haastattelupäivä on listattu taulukkoon 3.1.

Taulukko 3.1. Tutkimuksessa haastatellut henkilöt.

<i>Nimi</i>	<i>Organisaatio</i>	<i>Asema</i>	<i>Haastattelupäivä</i>
Alavuoma Kirsti	Kuusamon EVO	Toimistopäällikkö	30.5.2012
Autio Pekka	Virtain VOK	Toimitusjohtaja	22.10.2012
Bergbacka Risto	Vesikolmio Oy	Toimitusjohtaja	3.7.2012
Erkkilä Tapio	Kannuksen kaupunki	Tekninen Johtaja	12.6.2012
Flink Pentti	Pudasjärven VOK	Asentaja (Eläkkeellä)	29.5.2012
Hankonen Paavo	Sievin kunta	Tekninen Johtaja	21.8.2012
Huuha Toni	Ylivieskan VOK	Toimitusjohtaja	28.5.2012
Häivälä Heikki	Ylivieskan VOK	Käyttöpäällikkö	28.5.2012
Hämäläinen Mauri	SVOSK	Rahastonhoitaja	22.5.2012
Hänninen Jouni	Alajärven kaupunki	Tekninen Johtaja	27.8.2012
Ikonen Sami	Kiteen vesikunta	Toimitusjohtaja	12.4.2012
Ilmola Tapio	Oulaisten VOK	Verkostomestari	11.6.2012

Isokangas Hannu	Kälviän VOK	Toimitusjohtaja	2.7.2012
Jaakola Matti	Pudasjärven VOK	Vesihuoltosinööri	29.5.2012
Jokela Esa	Kokkolan vesi	Toimitusjohtaja	2.7.2012
Junttila Teemu	Kuusamon kaupunki	Ympäristösihteeri	30.5.2012
Juola Voitto	OSK Valkeavesi	Toimitusjohtaja	3.7.2012
Järvelä Timo	Kannuksen VOK	Toimitusjohtaja	12.6.2012
Kantola Anita	Reisjärven vesiosuuskunta	Toimistosihiteeri	16.10.2012
Karhu Sami	Pellervo	Toimitusjohtaja	12.10.2012
Kentala Kari	Ylivieskan Kaupunki	Tekninen Johtaja	28.5.2012
Kinnula Ritva	Pudasjärven VOK	Tekninen Johtaja	29.5.2012
Kiviniemi Matti	Reisjärven kunta	Tekninen Johtaja	16.10.2012
Komulainen Kaarlo	Ristijärven VOK	Isännöitsijä	23.10.2012
Korhonen Reijo	Koiviston VOK	Toimitusjohtaja	22.5.2012
Koski Erkki	Kannuksen VOK	Hallituksen pj	12.6.2012
Kotila Erkki	Vihannin VOK	Toimitusjohtaja	22.8.2012
Kuikka Janne	Lohtajan vesihuolto Oy	Toimitusjohtaja	5.6.2012
Kuoppala Hannu	Lappajärven vesiosuuskunta	Toimitusjohtaja	5.7.2012
Laine Yrjö	Vehniän VOK	Toimitusjohtaja	22.5.2012
Lintilä Vesa	Toholammin vesihuolto Oy	Toimitusjohtaja	15.10.2012
Markaselkä Raija	Oulaisten VOK	Toimistosihiteeri	11.6.2012
Marttila Kalervo	Lumijoen VOK (lakautettu)	Toimitusjohtaja	15.10.2012
Mustakangas Kauko	Vihannin VOK	Hallituksen pj	22.8.2012
Mäenpää Vesa	Oulaisten VOK	Toimitusjohtaja	11.6.2012
Nyman Pekka	Pelkosennieman VOK	Isännöitsijä	7.11.2012
Orava Tuomo	Kannuksen VOK	Puhdistamonhoitaja	12.6.2012
Palomäki Jyrki	EP Ely-keskus	Vesihuoltopäällikkö	17.8.2012
Partala Petri	Ylivieskan VOK	Asentaja	28.5.2012
Penttinen Sakari	Vehniän VOK	Hallituksen jäsen	22.5.2012
Perälä Jorma	Oulaisten VOK	Hallituksen pj	11.6.2012
Pesonen Keijo	Kuusamon EVO	Toimitusjohtaja	30.5.2012
Rieskaniemi Jukka	Sievin VOK	Toimitusjohtaja	21.8.2012
Rönkkömäki Mauno	PP Ely-keskus	Toimitusjohtaja (Eläkkeellä)	23.8.2012
Saari Ilkka	Oulaisten VOK	Vesilaitoshoitaja	11.6.2012
Salmela Paavo	Pudasjärven VOK	Toimitusjohtaja	16.10.2012
Saunamäki Jouko	Alajärven kaupunki	Vesihuoltopäällikkö	27.8.2012
Seppälä Osmo	VVY	Toimitusjohtaja	12.10.2012
Sillanpää Jarmo	Alajärven VOK	Toimitusjohtaja	27.8.2012
Silvennoinen Olli	Vihannin kunta	Tekninen Johtaja	22.8.2012
Sippola Esa	Oulaisten Kaupunki	Kaupunginjohtaja	11.6.2012
Soukka Paavo	OSK Valkeavesi	Hallituksen pj	3.7.2012
Tiainen Anneli	VVY	Lakiasainpäällikkö	12.10.2012

Tolkinen Kyllikki	Pudasjärven VOK	Toimistosihteeri	29.5.2012
Torvinen Leena	Puumalan VOK	Toimitusjohtaja	22.10.2012
Tuunala Paavo	Kälviän VOK	Hallituksen pj	2.7.2012
Viinikka Kimmo	Kuusamon EVO	Vesihuoltopäällikkö	30.5.2012
Vähänen Kaisa	PP Ely-keskus	Vesihuoltopäällikkö	23.8.2012
Äijälä Jarmo	Oulaisten VOK	Asentaja	11.6.2012

3.1.2 PESTEL-viitekehys

PESTEL-viitekehysten nimi on akronyymi englannin kielen sanoista political, economic, socio-cultural, technological, environmental ja legal (eli poliittinen, taloudellinen, sosiaalis-kulttuurillinen, tekninen, ympäristöllinen ja lainsäädännöllinen), jotka kuvaavat viitekehyksessä määritettyjä ulkoisen toiminta-ympäristön dimensioita. Viitekehystä käytetään strategisen päätöksenteon apuvälineenä ja sen avulla pyritään ymmärtämään organisaation toimintaan ja strategiseen päätöksentekoon vaikuttavia ulkoisia tekijöitä. (Gillespie 2007)

Vesihuoltolaitosten toimintaympäristön ilmiöt ja muutokset vaikuttavat sen toimintaan ja näiden vaikutusten analysoimista varten on tarkoituksenmukaista jakaa toimintaympäristö helpommin käsiteltäviin, osittain erillisiin osiin. Osittelu mahdollistaa erillisten ilmiöiden tunnistamisen paremmin osana tiettyä dimensiota. Toisaalta viitekehystä käytettäessä pitää muistaa, että eri dimensiot eivät ole toisistaan erillisiä vaan ovat vuorovaikutuksessa toistensa kanssa. Tästä johtuen tietyn yksittäisen ilmiön lokeroiminen kategorisesti tiettyyn dimensioon on joskus vaikeaa tai mahdotonta. PESTEL-analyysin tuloksia tulisi aina tarkastella kokonaisuutena, eikä ainoastaan yksittäisinä dimensioina. (Gillespie 2007)

Osuuskuntien PESTEL-analyysiä tulkittaessa tulee ottaa huomioon, että niiden toiminta ei liiketaloudellisina yksikköinä täysin vastaa sitä, mihin uusliberaalissa markkinataloudessa on totuttu (ks. esim. Laurinkari 2004). Lisäksi vesi kauppatavarana ei käyttäydy kuten muut kulutushyödykkeet (esim. markkinaohjauksen tai imagon osalta), joten PESTEL-analyysissä korostuvat hieman eri kohdat kuin esimerkiksi kulutushyödykkeitä valmistavan yrityksen kohdalla. PESTEL-dimensiot ja niiden pääkohdat taajamien suurten vesiosuuskuntien toiminnan analyysin kannalta kuvataan tarkemmin tämän työn luvussa 5.1.

PESTEL-viitekehyksessä organisaation ulkoinen toimintaympäristö jaetaan siis sen analysoinnin helpottamiseksi kuuteen osittain päällekkäiseen dimensioon. Poliittiseen dimensioon kuuluvat kansainväliset, kansalliset, alueelliset ja paikalliset (kunnalliset) poliittiset päätökset ja näistä syntyvät ilmiöt, jotka vaikuttavat organisaation toimintaan. Lainsäädännöllisille tekijöille on tässä PESTEL-viitekehyksessä oma dimensionsa, mutta lainsäädännöllisten ja poliittisten tekijöiden välillä on usein voimakkaita vuorovaikutuk-

sia. Tämä johtuu suurimmaksi osaksi siitä, että poliittisin perustein vaikuttavat päättäjät muodostavat laissa määritellyistä normeista oman subjektiivisen kuvansa ja soveltavat sitä omassa toiminnassaan. Esimerkkinä tällaisesta ovat mm. kunnan myöntämät poikkeusluvut vesihuoltolaitoksen verkostoihin liittymiseen: poliittisin perustein valittu lautakunta soveltaa vesihuoltolakia. (Gillespie 2007)

Taloudelliseen (ekonomiseen) dimensioon kuuluvat talouteen ja taloudelliseen päätöksentekoon vaikuttavat tekijät, kuten rahoitusmarkkinoiden tila ja muutokset sekä inflaatio. Vesihuolto on luonteeltaan erittäin pääomavaltaista toimintaa (ks. esim. Katko 1996, Pietilä ym. 2010). Suurin osa pääomista on sidottuina laitoksen verkostoihin, jotka muodostavat suuren käyttöpääomaerän organisaation kirjanpitoon. Pääomaintensiivisyydestä johtuen taloudellisen toimintaympäristön ilmiöillä on ollut ja tulee olemaan suurin merkitys vesihuolto-organisaatioiden toiminnan alkuvaiheessa, kun toimintaan tehtävät investoinnit ovat suurimmillaan verrattuna osuuskunnan omaan pääomaan. Tämän vuoksi esimerkiksi kuntien lainatakaukset ovat olleet merkittävässä roolissa tutkimuksen osuuskuntien toiminnan alkuvaiheessa.

Nykyisin rahoitusmarkkinat ovat vapaammat kuin 50-60 vuotta sitten, mutta toiminnan alkuvaiheessa osuuskunnan jäsenmäärän ollessa vielä pieni on velan määrä yksittäistä jäsentä kohden ollut suhteellisen suuri. Tämä taas heijastuu suoraan osuuskunnan käyttömaksuihin, jotka perustuvat toiminnan kustannuksiin (vrt. kunnallinen taseyksikkö). Taloudelliset tekijät ovat lainsäädännöllisten tekijöiden ohella voimakkaimmin organisaatioiden toimintaa määrittäviä tekijöitä. Tämä on intuitionkin perusteella helppo ymmärtää, sillä kuten sanottu: ”tyhjistä on paha nyhjistä” (Gillespie 2007)

Sosiaalis-kulttuurisilla tekijöillä tarkoitetaan toimintaympäristön muodostavien henkilöiden keskuudessa vallitsevia perinteitä, tapoja ja asenteita. Erityisesti paikalliset tekijät ovat merkityksellisiä taajamien suurten vesiosuuskuntien toimintaa analysoitaessa, koska niiden toiminta on siihen liittyvän tekniikan vuoksi alueellisesti sidottua. Esimerkiksi paikalliset osuustoimintaperinteet vaikuttavat siihen, miten hyvin ihmiset tuntevat osuuskunnat ja miten osuuskunnan toiminta koetaan. (Gillespie 2007)

Teknologinen dimensio kuvaa teknologian ja sen kehityksen vaikutusta organisaation toimintaan. Vesihuollossa tekniset ratkaisut ovat suurelta osin seurausta paikallisista olosuhteista ja niitä analysoitaessa on otettava huomioon teknispainotteisten päätösten suuri polkuriippuvuus: menneisyydessä tehdyt ratkaisut luovat toiminnalle rajoittavia reunaehdoja pitkälle tulevaisuuteen. Esimerkiksi muuttotappiosta kärsivälle sivukylälle aikanaan rakennetut vesijohdot pysyvät vesihuolto-organisaation taloudellisena rasitteena kymmeniä tai jopa satoja vuosia, vaikka niiden varrella ei olisikaan enää kuin kuorallinen liittyjiä. Pahimmillaan menneisyydessä tehdyt hätiköidyt päätökset estävät parhaiden sen hetkisten ratkaisujen käytön tai käyttöönoton. Polkuriippuvuuksista on muistettava, että ne liittyvät olennaisesti jokaiseen PESTEL-dimensioon, mutta tekniseen

dimensioon liittyvät polkuriippuvuudet ja niiden vaikutukset on suhteellisen helppo havaita ja dokumentoida. (Gillespie 2007)

Ympäristödimensio koostuu tekijöistä, jotka kuvaavat organisaation suhdetta ekologiseen ympäristöönsä. Ympäristödimensiosta käytetäänkin usein sen vierasperäistä nimeä ”ekologinen” dimensio. Tähän voidaan lukea kuuluvaksi ilmiöt, kuten ilmastonmuutos tai organisaation halu vaikuttaa positiivisesti toimintaympäristönsä tilaan. Vesihuollosta puhuttaessa esimerkiksi pohjavesialueiden suojelu ja integroitu vesivarojen hallinta ovat tähän dimensioon liittyviä asioita. (Gillespie 2007)

Lainsäädännöllinen dimensio koostuu eritasoisista lainsäädännöllisistä tekijöistä, jotka luovat organisaatioiden toiminnalle enemmän tai vähemmän pakollisia normeja. Laissa määriteltyjen tekijöiden noudattamatta jättämisestä seuraa sanktio, jonka vakavuudesta on edelleen määrätty laissa. Lainsäädännön noudattamista valvovat eritasoiset julkishallinnon viranomaiset. Tutkimuksen osuuskuntien päivittäisen toiminnan kannalta suurin merkitys on Suomen kansallisella lainsäädännöllä, ja sen noudattamista valvovilla paikallisilla tai alueellisilla viranomaisilla. (Gillespie 2007)

3.1.3 SWOT-analyysi

SWOT-eli nelikenttäanalyysi on strategisen päätöksenteon väline, jonka avulla voidaan analysoida organisaation tai projektin sisäisiä ja ulkoisia strategiseen päätöksentekoon ja organisaation toimintaan vaikuttavia tekijöitä. SWOT on lyhenne sanoista Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats (suomennettuna vahvuudet, heikkoudet, mahdollisuudet, uhat). Vahvuudet ja heikkoudet ovat organisaation sisäiseen toimintaan liittyviä asioita, kun taas mahdollisuudet ja uhat mielletään enemmän ulkoisina tekijöinä. Mahdollisuudet ja uhat voidaan jakaa edelleen esimerkiksi luvussa 3.1.2 kuvattuihin PESTEL-dimensioihin. (Gillespie 2007)

Analyysissä vahvuudet ovat tekijöitä, jotka ovat organisaation kannalta sen eduksi muihin vastaaviin organisaatioihin tai vaihtoehtoihin verrattuna ja heikkoudet ovat taas organisaation kannalta sille haitaksi. Mahdollisuudet ovat organisaation kannalta tekijöitä, joita se voisi tulevaisuudessa käyttää hyödykseen kun taas uhat ovat tekijöitä, jotka voivat mahdollisesti haitata organisaation toimintaa tulevaisuudessa. (Gillespie 2007)

Tässä työssä esitetty SWOT-analyysi perustuu pääosin teemahaastatteluissa esiin nousseisiin seikkoihin, jotka on ryhmitelty viitekehyksen mukaisiin ryhmiin. Teemahaastatteluissa ei siis suoranaisesti välttämättä kysytty suoraan nelikenttään kuuluvia asioita, vaan litteroiduista haastatteluista nostettiin esiin eri kenttiin kuuluvia asioita. Tämän vuoksi SWOT-analyysin tuloksista ei ole ollut mahdollista tehdä määrällistä (tilastollista) analyysia.

3.2 Tutkimusaineisto

Tutkimusmateriaali koostui teemahaastattelujen aikana taltioidusta materiaalista ja osuuskuntia koskevasta kirjallisesta materiaalista. Haastattelut nauhoitettiin ja litteroitiin analyysin mahdollistamiseksi. Analyysissä käytetty kirjallinen materiaali koostui tutkimuksen osuuskuntien ja niiden sidosryhmien vuosikertomuksista, tilinpäätöksistä, säännöistä ja historiikeista. Erityisesti saatavilla olevilla historiikeilla oli suuri merkitys tutkimuksen osuuskuntien pitkän aikavälin kehityksen ja siinä esiintyvien samankaltaisuuksien ymmärtämisen kannalta. Valitettavasti näitä ei ollut saatavilla yhtä kattavasti kaikilta tutkimuksessa analysoiduilta osuuskunnilta.

Kuten jo edellisissä kappaleissa on mainittu, tätä tutkimusta vastaavia tutkimuksia ei ole aikaisemmin tehty. Kuitenkin Tapio Katkon ja Petri Juholan 1990 luvun alussa tekemistä tutkimuksista on ollut suuri apu tiettyjen tässä tutkimuksessa esitettyjen ilmiöiden ymmärtämisessä (ks. Katko 1992, Juhola 1991).

4 OSUUSTOIMINNALLISET ORGANISAATIOT

Osuuskuntamuotoinen toiminta on peruseriaatteeltaan ihmisten tai yhteisöjen välistä yhteistyötä. Osuuskuntia koskevaa tutkimusta ja kirjallisuutta on yleisesti tarjolla niukasti verrattuna esimerkiksi osakeyhtiöitä koskevaan vastaavaan kirjallisuuteen. Tämä johtuu oletettavasti siitä, että osakeyhtiömuotoiset yritykset ja niitä koskeva tutkimus ovat hallitsevassa roolissa talous- ja yhteiskuntatieteellisessä tarkastelussa osuuskuntiin verrattuna (Laurinkari 2004). Tässä luvussa käydään läpi osuuskuntien ominaisuuksia ja erityispiirteitä kirjallisuuslähteiden valossa. Osuuskuntamitoituksen toiminnan ja sen paradigmojen ymmärrys on ensiarvoisen tärkeää, että voidaan erottaa osuuskuntamuotoisten vesilaitosten organisaatiomuodosta johtuvia erityispiirteitä.

4.1 Osuustoiminnan historia

Yhteisöllisyyteen ja yhteistyöhön perustuva toiminta liittyy vahvasti monien maiden kansallisiin perinteisiin, mutta sen oikeudelliset piirteet ovat tulleet maihin käyttöön usein niiden ulkopuolelta. Esimerkiksi Suomessa sarkajakoisessa yhteiskunnassa tehtiin 1500-luvulla tärkeimmät maataloustyöt, kuten peltojen muokkaus ja sadonkorjuu, yhteisesti tietyn ryhmän jäsenten kesken (Laurinkari 2004). Muita varhaisia osuustoiminnan muotoja Suomessa ovat myllyt, paattilahkot, osuussahat, kalapadot ja nuottakunnat. Näiden toiminta perustui siihen, että yksittäiset ihmiset yhdistivät voimansa saavuttaakseen yhdessä jotain sellaista, mihin yksittäisten ihmisten käytössä olevat resurssit eivät olisi riittäneet. Varhaisten osuustoiminnallisten organisaatioiden yhteisenä nimittäjänä voidaan pitää sitä, että yksittäisen henkilön panos toimintaan ei ollut kovinkaan usein rahamääräinen, vaan se annettiin osallistumalla toimintaan itse. Tämä taas johtui yksinkertaisesti siitä, että maaseudulla elettiin vielä tuohon aikaan omavaraistaloudessa, eikä rahaan perustuvaa vaihdantataloutta ollut käytännössä olemassa ainakaan sellaisena kuin sen nykyisin tunnemme (Laurinkari 2004).

Teollistuminen ja sen lieveilmiöt olivat ehtineet muuttaa yhteiskuntien rakennetta jo 1800-luvulle tultaessa. Teollistumisen seurauksena syntyi uusia yhteiskuntaluokkia, rahatalouden merkitys kasvoi ja yhteiskunnan tuloerot kasvoivat. Tässä vaiheessa ajatukset erityisesti heikommassa asemassa olevien ihmisten taloudellisen ja yhteiskunnallisen hyvinvoinnin parantamisesta yhteistoiminnan avulla alkoivat nousta esiin. Osuustoiminta-aate liittyi näihin aikoihin monissa maissa erityisesti maaseudun ja maalaisväestön puuttellisten elinolojen kehittämiseen. Maaseudulla elettiin monissa maissa aina 1900-luvun alkuun asti omavaraistaloudessa, mikä kasvatti maaseudun tuloeroja verrattuna kaupunkeihin ja teollisuuskeskuksiin. Ensimmäisenä oikeudellisesti osuuskuntaa

muistuttavana organisaationa pidetään Rochdale equitable pioneers' societyä, joka perustettiin Lontoossa vuonna 1844. Tämä organisaatio määritteli ensimmäiset osuustoiminnan periaatteet, jotka sittemmin ovat olleet pohjana kansainvälisen osuustoiminnallisten organisaatioiden kattojärjestön julkaisemille osuustoiminnan periaatteille. Nämä periaatteet on listattu taulukossa 4.1. (Laurinkari 2004)

Kun näitä periaatteita verrataan toisiinsa voidaan havaita, että peruseriaatteet eivät ole juuri muuttuneet 170 vuoden aikana. Tämä johtune siitä, että ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa, yhteistyössä ja paikallisen yhteisön kehityksen kannalta hyvinä pidetyt arvot eivät ole aikojen saatossa muuttuneet.

Taulukko 4.1. Rochdale periaatteet ja kansainvälisen osuustoiminta-allianssin osuustoimintaperiaatteet. (Laurinkari 2004, ICA 1995).

Rochdale periaatteet	Nykyiset periaatteet
Demokraattinen tahdonmuodostus	Vapaaehtoinen ja avoin organisaatio
Avoin jäsenyys	Ääni per jäsen
Osuuksille maksetun tuoton rajoittaminen	Yhdenvertainen ja oikeudenmukainen jäsenyys
Hyvitys palveluiden käytön suhteessa	Itsenäinen, jäsentensä hallitsema, omatoimisuuteen perustuva, demokraattinen organisaatio
Rahallisten reservien kokoaminen	Osuuskunnat tarjoavat jäsenilleen ja henkilöstölleen mahdollisuuden koulutukseen
Käteiskauppa	Osuuskunnat harjoittavat keskinäistä yhteistyötä
Tavaroiden laatutakuu	Osuuskunnat toimivat yhteisöjensä kestävä kehityksen hyväksi jäsentensä päättämällä tavalla
Jäsenten koulutus	
Poliittinen ja uskonnollinen sitoutumattomuus	

Suomessa järjestäytyneen osuustoiminnan harjoittaminen alkoi 1800-luvun lopulla. Tuohon aikaan alkamassa ollut sortokausi ja yhteiskunnan kärjistynyt tilanne aiheuttivat kansalaisille toimeentulo-ongelmia ja osuustoiminta-aate loi kansalaisille uusia välineitä toimeentulonsa parantamiseen (Laurinkari 2004). Lisäksi osuuskuntien nähtiin korostavan kansallista identiteettiä ja niitä pidettiin suomalaisena yritystoiminnan muotona. Osuustoiminta-aate liitettiin Suomessa aluksi lähinnä maalaisväestön ja muiden ”vähä-

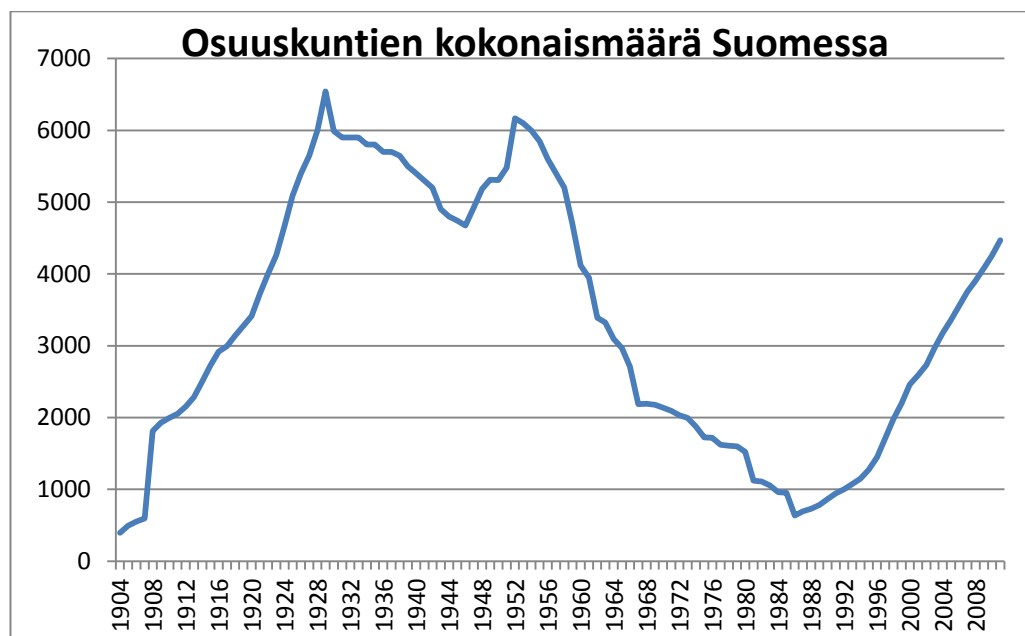
osaisten” elinolojen parantamiseen (Laurinkari 2004). Suomen osuustoimintaliikkeen isänä pidetään yleisesti Hannes Gebhardia, joka toimi tilattoman maatalousväestön sihteerinä 1800-luvun lopussa. Tässä virassa toimiessaan hän otti tavoitteekseen kehittää yritysmuodon, jonka avulla maaseudun heikko-osaisetkin pystyisivät osallistumaan nopeasti kehittyvään markkinatalouteen (Kuisma ym. 1999). Merkittävä rahatalouteen osallistuminen oli kuitenkin valtaosalle maaseudun väestöstä mahdotonta, koska rahaa ei yksittäisillä henkilöillä käytännössä ollut. Samaan aikaan maaseudulla oltiin siirtymässä pois luontaistaloudesta vaihdantatalouteen, jonka tarpeet osuustoiminta pystyi muodostamallaan joukkovoimalla tyydyttämään (Laurinkari 2004). Käytännössä osuustoimintaliikkeen ansiosta rahatalouden leviäminen Suomen maaseudulle oli mahdollista siinä mittakaavassa ja sillä nopeudella, kuin todellisuudessa tapahtui (Kuusterä 2002). Vaikka osuustoiminnan nähtiin hyödyttävän erityisesti yhteiskunnan vähäosaisia, siihen liittyvä tutkimus- ja kehitystoiminta oli pääasiassa yhteiskuntamme sen aikaisen yläluokan ja vaikutusvaltaisten henkilöiden harrastus (Kuisma ym. 1999).

Suomen yhteiskunta oli 1900-luvun alussa murroksessa, mikä loi osuustoiminnan kehittymiselle maassamme hedelmällisen maaperän (Laurinkari 2004). Samoihin aikoihin osuustoiminnan syntymisen kanssa Suomessa alkoi työväestön poliittinen ja ammatillinen järjestäytyminen ja nämä kaksi aatetta olivatkin alussa hyvin läheisessä yhteydessä (Kuisma ym. 1999). Lisäksi samaan aikaan Suomi taisteli itsenäisyydestään Venäjän vallan alla ja osuustoiminta nähtiin yhtenä keinona pitää taloudellisten toimintojen hallinto kansallisissa käsissä (Kuisma ym. 1999). Osuustoiminnallisten organisaatioiden kattojärjestö Pellervo-seura perustettiin vuonna 1899 osuustoiminnasta kiinnostuneiden akateemikkojen seuraksi, jonka toiminta on sittemmin laajentunut huomattavasti (Kuisma ym. 1999). Suomen ensimmäinen osuuskuntia koskeva lainsäädäntö tuli voimaan osuustoimintalain nimellä vuonna 1901. Ensimmäinen osakeyhtiölaki oli tullut Suomessa voimaan jo vuonna 1864 ja tämän rinnalle haluttiin oma laki kattamaan osuustoiminnalliset yritykset. Myöhemmin osuuskuntalakia on muutettu vuosina 1954 ja 2002 ja seuraava muutos on näillä näkymin tulossa voimaan vuosina 2013 tai 2014 (Pellervo-seura 2011). Suomen ensimmäinen vesiosuuskunta, Pispalan vesiosuuskunta, perustettiin Tampereelle vuonna 1907 (Katko 1996, Juuti & Katko 1998).

Osuustoimintaa pidetään yleisesti Suomessa yhtenä 1900-luvun merkittävimpanä liikkeenä (Laurinkari 2004). Osuustoimintalain voimaantulon jälkeen Suomeen on perustettu tuhansia erilaisia osuuskuntia osuuspankeista ja -kaupoista aina laituriosuuskuntiin Saakka (Karhu 2012, Laurinkari 1999). Näissä osuuskunnissa on jäseniä nykyisin yhteensä yli 7 miljoonaa, mutta tästä huolimatta osuuskunta-aiheinen tutkimus ja opetus maassamme on vähäistä ja osuuskuntamuotoinen toiminta ja sen erityispiirteiden tunnetaan selvästi osakeyhtiömuotoista huonommin. (Laurinkari 2004)

Osuuskuntien määrän ja niiden yhteenlasketun jäsenmäärän muutos vuosina 1904-2012 on esitetty kuvassa 3. Kuten kuvasta nähdään, osuuskuntien määrä on vuosien aikana

aaltoillut huomattavasti. Eräs suurimmista syistä osuuskuntien määrän huomattavaan vähenemiseen aikajaksolla 1950-1985 on pienempien osuuskuntien, kuten osuuskauppojen, osuusmeijereiden ynnä muiden sulautuminen suuremmiksi osuuskunniksi (Kuisma ym. 1999). Samaan aikaan uusia osuuskuntia ei myöskään perustettu samaan tahtiin, kuin vanhoja lakkautettiin. Lisäksi markkinoiden avautuessa ja markkinoiden vapautuessa osuuskuntamuotoinen liiketoiminta tavallaan jäi pois muodista ja tämän vuoksi osuuskuntien määrä romahtikin välillä (Laurinkari 2004, Skurnik 2005). Osuuskuntien määrän muutoksesta huolimatta niiden jäsenmäärä on lisääntynyt koko ajan. Kuva 4.1 havainnollistaa Suomessa toimivien osuuskuntien määrän muutosta vuosina 1904-2012. Tiedot on koottu tilastokeskuksen julkaisemista tilastollisista aikakirjoista, joihin ne on koottu vuosilta 1904-1990. Tästä eteenpäin tiedot osuuskuntien määrän muutoksesta perustuvat Pellervon taloustutkimukselta saamiini tietoihin.

Kuva 4.1. Osuuskuntien määrän muutos Suomessa vuosina 1904-2012.

4.2 Osuuskunta organisaationa

Osuustoiminta on yksi ihmisten yhteisöjen taloudellisen ja sosiaalisen yhteistoiminnan muodoista. Osuustoiminta eroaa joissain suhteissa merkittävästä muista liiketoiminnan muodoista. Osuuskuntamuotoisen toiminnan ymmärtämisen kannalta sen erityispiirteiden ja niiden vaikutusten tuntemus on ensiarvoisen tärkeää. Osuuskunta on samaan aikaan taloudellinen yritys ja henkilöyhteisö (Laurinkari 2004). Tämä johtaa siihen, että osuuskunnat eivät tavoittele toiminnassaan ainoastaan taloudellista voittoa vaan liiketoiminnan tulosta voidaan jakaa jäsenille jo tilikauden aikana ja osuuskunnan tekemää voittoa voidaan käyttää esimerkiksi lähialueen kulttuurin tai muiden toimintojen kehittämiseen (Laurinkari 2005, Skurnik 2005). Nämä asiat erottavat ehkä merkittävimmin osuuskunnat useista muista liiketoiminnan muodoista, kuten osakeyhtiöistä.

Osuuskunnan tavoitteena on siis parantaa osuustoiminnan periaatteiden mukaan yhteistoimintaan osallistuvien henkilöiden taloudellisia, sosiaalisia ja henkisiä elinoloja (Laurinkari 2004). Osuuskunnat pyrkivät siis tavallaan tuottaamaan jäsenilleen heidän tarvitsemiaan hyödykkeitä tai palveluita mahdollisimman edulliseen hintaan. Osuuskunnan tavoitteena on toisin sanoen edistää jäsentensä taloudellista hyvinvointia tai estää heidän elintasonsa lasku (Laurinkari 2004). Alla on listattuna viisi osuuskunnan keskeistä tunto-merkkiä Laurinkarin (2004) mukaan:

- Osuuskunta on jäsentensä omistama ja hallitsema. Jäsenet ovat osuuskunnan toiminnassa mukana ensisijaisesti henkilöinä, eivätkä pääoman sijoittajina.
- Jäsenen yksityinen taloudellinen etu ja jäsenistön taloudellinen etu ovat linkittyneinä toisiinsa.
- Jäsenten itseapu ja keskinäinen tuki yhdistyvät osuuskunnassa.
- Jäsenet hallitsevat osuuskuntaa demokraattisella jäsen ja ääni-periaatteella.
- Jäsenet hyötyvät osuuskunnasta sen mukaan, miten he käyttävät osuuskunnan palveluita, eivätkä osuuskuntaan sijoittamansa pääoman suhteessa.

Osuuskunnat eroavat kuitenkin merkittävästi monessa suhteessa julkisomisteisista organisaatioista ja osakeyhtiöistä, mutta toisaalta näillä kolmella on myös paljon yhteisiä piirteitä. Näiden organisaatioiden tunnusomaisia piirteitä on kerätty taulukkoon 4.1. Kärjistetysti voidaan todeta, että osuuskunnassa on yhdistelty julkisen vallan omistaman yhtiön ja osakeyhtiön parhaita puolia asiakkaiden/jäsenten eduksi. Osuuskuntien onkin monesti sanottu olevan niin sanottu ”kolmas tie”, joka sijaitsee kahden ensinmainitun organisaatiomuodon ”välissä” (Laurinkari 2005).

Taulukko 4.1. *Osuuskuntien, julkisomisteisten organisaatioiden ja osakeyhtiöiden vertailu yksittäisen jäsenen näkökulmasta. (Laurinkari 2004)*

	Yksit. osakeyhtiö	Osuuskunta	Julkisen vallan omistama yhtiö
Tavoite	Voitto	Palvelut	Palvelut / Voit-

			to
Omistusmuoto	Yksityinen	Yksityinen ja kollektiivinen	Kollektiivinen
Omistajan rooli	”Riviomistajalla” passiivinen	Yleensä aktiivinen	Passiivinen
Liittyminen	Vapaaehtoista, mutta rajoitettua	Yleensä vapaaehtois- ta ja avointa	Pakollista
Hallintotapa	Osake ja ääni (plutokraattinen)	Jäsendemokraattinen	Poliittis- demokraattinen (välillinen)
Voitonjako	Osakemäärän mukaan omistajille	Jäsenille palvelujen käytön suhteessa	Valtiolle tai kunnalle
Omistajien pääoma	Kiinteä	Jatkuvasti muuttuva	Kiinteä
Korko pääomalle	Rajoittamaton	Rajoitettu	Rajoittamaton
Suhde valtiovaltaan	Riippumaton	Riippumaton	Riippuvainen
Sijoituksen jälkimarkkinakelpoisuus	On	Ei	Ei
Eroaminen	Mahdollista, osakkeet myytävä itse	Mahdollista ja osuusmaksu tulee suorittaa takaisin	Mahdotonta

4.2.1 Osuuskuntatyypit

Osuuskunnat voidaan karkeasti jakaa kahteen eri tasoon: ensiasteen osuuskuntiin ja keskusosuuskuntiin (Laurinkari 2004). Ensiasteen osuuskunnat ovat fyysisten henkilöiden tai yhteisöjen perustamia yhteenliittymiä, joissa sovelletaan kaikkia edellä kuvattuja osuustoiminnan periaatteita (Laurinkari 2004). Ensiasteen osuuskunnat voivat lisäksi perustaa keskenään tai muiden yhteisöjen kanssa toimintansa tukemiseksi keskusosuuskuntia. Tässä tutkimuksessa käsitellyt vesiosuuskunnat ovat kaikki ensiasteen osuuskuntia eikä vesihuoltoalalla Suomessa esiinny korkeamman asteen keskusosuuskuntia. Ylikunnallista yhteistyötä toki on olemassa, mutta kaikki nämä on toteutettu osakeyhtiömallisina. Ensiosuuskuntien luokkaan luetaan monia erityyppisiä osuuskuntia, joista muutamia käydään läpi tässä.

Täysosuuskunnat ovat osuuskuntia, joissa kaikki osuuskunnan jäsenet ovat sen palveluksessa. Lisäksi osuuskunnan jäsenistä yksikään ei toimi osuuskunnan ulkopuolella,

eikä osuuskunnan palveluksessa myöskään ole ulkopuolisia (Laurinkari 2004). Kilpailuilla markkinoilla täysosuuskunnat ovat joutuneet muuttamaan toimintansa luonnetta tai ovat siirtyneet monesti julkisen vallan haltuun eikä niitä nykyisin ole olemassa suuressa mittakaavassa (Laurinkari 2004). Täysosuuskunnat muistuttavat periaatteiltaan Robert Owenin 1800-luvulla muodostamia kokeellisia utopistisia siirtokuntia, joissa yhteisön jäsenet tuottivat itselleen tarvitsemansa tuotteet ja palvelut (Laurinkari 2004).

Tukemisosuuskuntien tehtävänä on auttaa jäseniään heidän elinkeinonsa tai ammattinsa harjoittamisessa tai taloudenpidossa. Tukemisosuuskunnat voidaan karkeasti jakaa kahteen luokkaan: hankinta- ja markkinointiosuuskuntiin. Hankintaosuuskuntien tarkoituksena on hankkia jäsenilleen hyödykkeitä, kun taas markkinointiosuuskuntien tarkoitus on koota jalostaa ja markkinoida jäsentensä tuottamia hyödykkeitä. Maatalouden piirissä perinteiset osuusmeijerit ja –teurastamot ovat luonteeltaan markkinointiosuuskuntia. Vesiosuuskunnat kuuluvat hankintaosuuskuntien piiriin, samoin kuin esim. osuuspankit ja raaka-aineiden hankintaosuuskunnat, kuten metsäliitto. (Laurinkari 2004)

Perusosuuskunnat tai muut oikeushenkilöt voivat perustaa toimintansa tueksi keskusosuuskuntia. Tällaisia ovat Suomessa esim. osuuspankkien keskusliitto ja S-ryhmä. Keskusosuuskunnat ovat jäsenosuuskuntiaan suurempia ja näin ollen voivat harjoittaa jäsenosuuskuntiaan suurimittakaavaisempaa toimintaa esimerkiksi tutkimuksen ja tuotekehityksen muodossa. Keskusosuuskunnat ovat luonteeltaan tukemisosuuskuntia ja niiden tehtävänä on yhdistää jäsentensä samansuuntaiset pyrkimykset ja näin tuottaa jäsenilleen mittakaavaetuja. (Laurinkari 2004)

4.2.2 Osuuskunnan hallinto

Osuuskuntakokous on osuuskunnan pääasiallinen vallankäytön väline, jossa jokaisella osuuskunnan jäsenellä on lähtökohtaisesti yksi ääni käytettävissään. Osuuskunnan yleinen kokous kokoontuu vähintään kerran vuodessa, viimeistään puoli vuotta tilikauden päättymisestä. Lisäksi on mahdollista myös järjestää ylimääräisiä kokouksia. Kokouksessa on osuuskuntalain mukaan käytävä läpi ainakin tuloslaskelman ja taseen vahvistaminen, mahdollisen ylijäämän käyttö, vastuuvapauden myöntäminen hallitukselle sekä hallituksen tai hallintoneuvoston jäsenten valinta. Osuuskunnan koon kasvaessa osuuskuntakouksen päätäntävaltaa käyttää usein osuuskunnan jäsenten valitsema edustajisto. (Laurinkari 2004, L 148/2001)

Osuuskuntien operatiivisesta hallinnosta vastaa osuuskunnan varsinaisen kokouksen tai edustajiston valitsema osuuskunnan hallitus. Lisäksi hallituksen toimintaa saattaa olla ohjaamassa hallintoneuvosto, joita on lähinnä suurimmissa osuuskunnissa. Hallituksen jäsenet valitaan useimmiten osuuskunnan jäsenistön keskuudesta, mutta hallituksen varsinaiseksi jäseneksi on myös mahdollista valita osuuskunnan ulkopuolinen henkilö, mikäli tämä on osuuskunnan sääntöjen puitteissa mahdollista. Osuuskunnan hallitus voi nimittää toimitusjohtajan hoitamaan osuuskunnan operaativista toimintaa. (L 148/2001)

Osuuskunta on jäsentensä omistama organisaatio, joten niiden jäsenet vastaavat suoraan osuuskuntien omistajaohjauksesta ja hallinnosta. Osuuskuntien asiakkaina jäsenet ostavat kuluttajaosuuskunnissa suurimman osan osuuskunnan myymistä tuotteista ja näin ollen niiden rooli osuuskunnan toiminnan markkinaohjauksessa on merkittävä (Jussila 2007). Tämä ei vesiosuuskuntien tapauksessa pidä täydellisesti paikkaansa, koska yksittäisen asiakkaan kohdalla muutos käytetyn veden määrässä ei merkittävästi vaikuta osuuskunnan talouteen ja tätä kautta päätöksentekoon. Ainoa mahdollinen skenaario, missä tällaisen vaikutuksen voisi kuvitella näkyvän, on laajamittainen vedenkulutuksen väheneminen kulutustottumuksien muutoksen vuoksi, missä tilanteessa osuuskunnan on pakko korottaa asiakkailtaan perimiä maksuja. Vesi on kuitenkin ihmisille välttämätön perustarve ja veden verrattain matalan hinnan huomioonottaen tämänsuuntainen kehitys on äärimmäisen epätodennäköistä. Voidaankin todeta, että vesiosuuskunnissa yksittäisten henkilöjäsenten kulutustottumuksien muutosten vaikutus hallintoon ja päätöksentekoon ei ole usein merkittävä. Tilanne on kuitenkin toinen, jos osuuskunnan asiakkaana on esim. huomattavia määriä vettä käyttävä yritys, jonka toiminnan muutokset voi olla merkittävä vaikutus osuuskunnan talouteen ja tätä kautta päätöksentekoon.

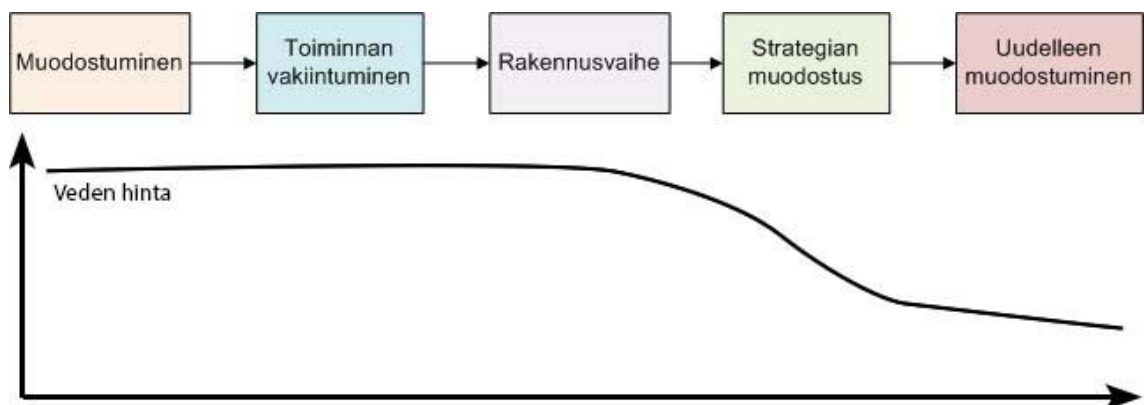
4.2.3 Osuuskunnan elinkaari ja kehitys

Osuuskuntien elinkaarta voidaan tarkastella erityyppisten vaiheiden sarjana. Kanadalainen osuustoiminnan tutkija Ian MacPherson on esittänyt osuuskunnan elinkaaren koostuvan viidestä eri vaiheesta, jotka ovat aikajärjestyksessä: Muodostuminen, toiminnan vakiintuminen, rakennusvaihe, strategian muodostus/uudelleen arviointi ja uudelleenmuodostuminen. Osuuskunnan elinkaaren eri vaiheiden aikana myös sidosryhmien rooli ja merkitys osuuskunnan toiminnalle muuttuvat. (MacPherson 2012)

Vesiosuuskuntien kohdalla muodostumisvaihe alkaa, kun osuuskunnan tarve on paikallisen yhteisön toimesta tiedostettu ja varsinainen idea osuuskunnan perustamisesta syntyy. Tässä vaiheessa osuuskunnalle valikoituu ns. puuhamies tai johtohahmo, jonka merkitys varsinkin osuuskunnan toiminnan alkuvaiheessa merkittävä (Katko 1992). Puuhamies on usein omassa sosiaalisessa yhteisössään tunnettu ja pidetty henkilö, jonka toiminta vaikuttaa suuresti osuuskunnan toiminnan käynnistymiseen ja ihmisten liittymishalukkuuteen (Katko 1992). Puuhamiehellä on usein paljon henkilökohtaisia suhteita osuuskunnan potentiaaliin jäseniin (Katko 1992). Muodostumisvaiheen jälkeen osuuskunnan toiminta alkaa vakiintua ja itse organisaatio perustetaan virallisesti (MacPherson 2012). Tässä tutkimuksessa läpikäytyjen osuuskuntien kohdalla osuuskunnan perustamisen ja varsinaisen vesijohtoverkoston rakentamisen aloittamisen välillä saattoi olla useiden vuosien ajanjakso toiminnan rahoituksen tai tarvittavan liittymämäärän vielä puuttuessa.

Vesiosuuskuntien tapauksessa rakennusvaiheella tarkoitetaan vaihetta, jonka aikana osuuskunta rakentaa toimintansa tarvitseman vesihuoltoinfrastruktuurin. Käytännössä

Intensiivisimmän rakennusvaiheen jälkeen vesiosuuskuntien toiminnan voidaan katsoa saavuttaneen tietynlaisen pseudo-staattisen tilan. Tällä tarkoitetaan sitä, että verkoston rakentaminen suuressa mittakaavassa on valmista ja toiminnan painopiste on suurimmaksi osaksi olemassa olevien verkostojen kunnossapidossa. Uudisrakentamista tehdään harvakseltaan lähinnä uusien asutuskeskittymien syntymisen yhteydessä. Tässä on toki suuria kuntakohtaisia eroja. Jos kunta ei kokonaisuutena kasva ei uusia alueita myöskään kaavoiteta. Pseudo-staattisessa tilassa suurten rakennusinvestointien tarve on vähentynyt ja tämä näkyy osuuskunnan jäsenille suoraan veden hinnan laskuna. Elinkustannusindeksillä korjatun veden hinnan kehitystä suhteessa osuuskunnan elinkaaren eri vaiheisiin on havainnollistettu kuvassa 4.3. Kuvaa tulkittaessa on huomattava, että kyseessä on karkea yleistys ja tapauskohtainen tunnusluku, mutta tutkimuksen yhteydessä kerätyn tiedon valossa voidaan todeta osuuskuntien veden hinnan muodostuvan toiminnasta aiheutuvien kustannusten mukaan ja hinnan kehityksestä muodostuvan kuvaajan muistuttavan alla olevaa.

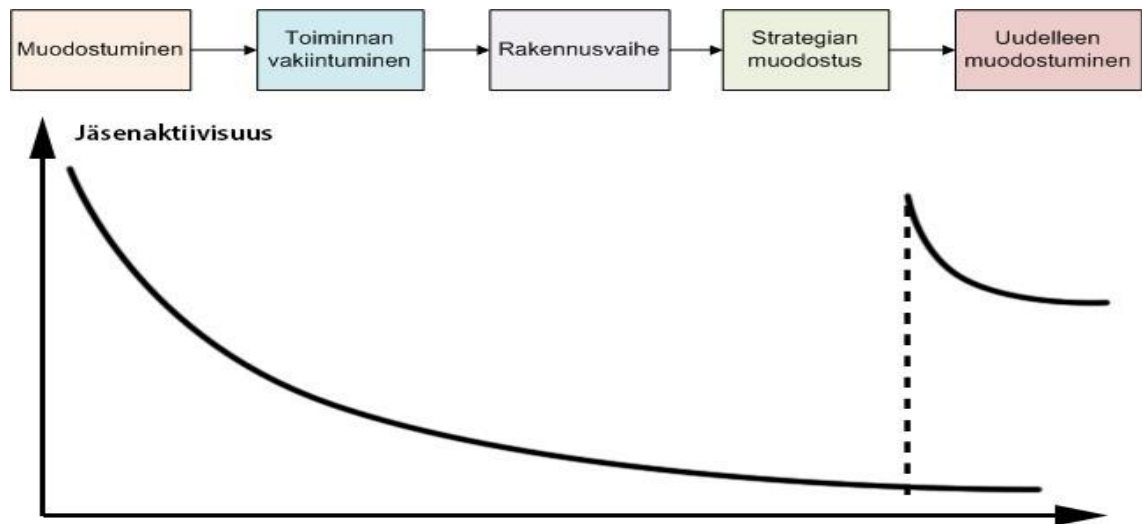

Kuva 4.3. Elinkustannusindeksillä korjattu veden hinta suhteessa osuuskunnan elinkaaren eri vaiheisiin (ks. esim. Juhola 1991).

Kun osuuskuntien toiminta on saavuttanut vakaan pseudostaattisen tilan alkavat niiden elinkaaren kaksi viimeistä vaihetta (uudelleenarviointi ja uudelleenmuodostuminen) toistumaan syklisesti (Macpherson 2012). Uudelleenarviointivaiheessa osuuskunnan toimintaa suunnitellaan enemmän tai vähemmän tietoisesti tulevaisuutta ajatellen ja uudelleenmuodostusvaiheessa nämä suunnitelmat toteutetaan (MacPherson 2012). Nämä kaksi vaihetta eivät välttämättä ole mitenkään selvärajaisia ja osuuskuntien toiminnassa saattaa esiintyä ilmiöitä, jotka tuntuvat kuuluvan molempiin. Kuitenkin näihin vaiheisiin liittyvien ilmiöiden johdosta osuuskunnan jäsenistössä voidaan havaita aktivoitumista. Tällä on suuri merkitys osuuskunnan toiminnan jatkuvuuden kannalta, koska pitkään näennäisen staattisessa tilassa toimineen osuuskunnan jäsenkunnalla on taipumus passivoitua (Laurinkari 2004, Jussila 2011).

Vesiosuuskuntien kohdalla esimerkkejä näistä ilmiöistä ovat toiminnan levittäminen uusille alueille, viemäröinnin mahdollinen mukaanottaminen toimintaan tai fuusiot toisten vesihuoltolaitosten kanssa. Näiden toiminnan muutosten yhteydessä on havaittu

osuuskunnan jäsenaktiivisuuden useimmiten kasvavan (MacPherson 2012). Tapausesimerkkinä tämänkaltaisesta jäsenistön aktivoitumisesta voidaan pitää osanottajamäärän lisääntymistä Kannuksen vesiosuuskunnan kokouksissa sen jälkeen, kun kunnan viemärlaitoksen toiminta siirrettiin osuuskunnan omistukseen vuonna 2010. Jäsenaktiivisuuden ja osuuskunnan elinkaaren vaiheiden suhdetta on havainnollistettu kuvassa 4.4 (Macpherson 2012).

Kuva 4.4. Osuuskunnan jäsenaktiivisuus suhteessa sen elinkaaren vaiheisiin.

Vaikka osuuskunnan jäsenistö olisikin huomattavan passiivinen päätöksenteossa, sen voidaan kirjallisuuden ja tämän tutkimuksen aikana tehtyjen havaintojen perusteella aktivoituvan tarvittaessa. Useimmiten tämä aktivoituminen tapahtuu mikäli jäsenistö kokee osuuskunnan toimintaa uhkaavan jonkin asian. Aktivoituminen liittyyne suurelta osin osuuskunnan jäsenten kokemaan osuuskunnan omistajuuteen, jonka elementtejä käsitellään seuraavassa luvussa.

4.2.4 Osuuskunnan omistajuus

Osuuskunnan jäsenten kokema omistajuus on erittäin monisyinen ja kompleksinen käsite, joka voidaan jakaa kahtia taloudellisratinaalisiin ja psykologisiin motiveihin ja omistajuuskokemuksiin (Jussila 2007). Kaksi edellämainittua luokkaa eivät kuitenkaan sulje toisiaan pois. Osuuskuntien omistajuutta voidaan tarkastella erikseen myös yksilökeskeisenä ja yhteisöllisenä ilmiönä (Jussila 2007). Osuuskuntatoiminnan periaatteiden mukaan osuuskuntien omistajaksi ryhtyminen on lähtökohtaisesti avointa ja vapaata, mutta kuten myöhemmin luvussa 5.1.6 tuodaan esiin, tämä ei vesiosuuskuntien tapauksessa aina täysin pidä paikkaansa.

Osuuskunnan jäsenen henkilökohtainen taloudellirationaalinen omistajuus on läheisesti kytköksissä osuuskunnan perustehtävän määrittelyyn (Jussila 2007). Eräs vesiosuuskuntien perustehtävistä on tyydyttää niiden jäsenten yksilökeskeiset taloudellirationaaliset tarpeet, millä vesiosuuskuntien tapauksessa tarkoitetaan korkealaatuisen puhtaan juomaveden toimittamista ja/tai jäteveden poisjohtamista osuuskunnan jäsenille mahdollisimman edullisesti ja laadukkaasti. Taloudellirationaalisesta näkökulmasta osuuskunnan omistajuus tarkoittaa siis osuuskunnan toimintaan sijoittamista (rahoittamista), sen palveluiden käyttämistä sekä sen päätöksentekoon osallistumista (Jussila 2007). Erona osakeyhtiöön on se, että osuuskuntien jäsenet ovat samanaikaisesti kaikkia näitä kolmea, kun taas osakeyhtiössä tämä ei läheskään aina toteudu (Laurinkari 2004, Jussila 2007). Se, mikä näistä rooleista korostuu riippuu ajasta ja paikasta, osuuskunnan säännöistä ja osuuskunnan jäsenen henkilökohtaisista päätöksistä (Jussila 2007).

Osakeyhtiöistä poiketen osuuskuntien jäsenten omistaman osuuden arvo (vrt. osake) pysyy samana huolimatta osuuskunnan tasearvon muutoksesta tai siihen liittyvistä spekulatioista (Mannio 2005, Mähönen & Villa 2006). Tämän vuoksi yksittäisten jäsenten osuusmaksut ovat varsinkin osuuskunnan toiminnan alkuvaiheessa merkittävämmässä rahoituksellisessa roolissa kuin toiminnan vakiinnuttua, jolloin yrityksen tasearvo on oletetusti kasvanut (Laurinkari 2004). Osuusmaksut ovat myös useimmiten verrattain pieniä ja niiden avulla osuuskuntaan kerättävät pääomat eivät ole välttämättä toiminnan kokonaisuuden kannalta merkittäviä (Laurinkari 2004). Toisaalta osuusmaksujen suuruus riippuu myös niiden rakenteesta ja jos ne on sidottu esim. rakennettuun kerrosalaan niiden suuruus saattaa nousta merkittävästi. Osuuspääomalle maksettava korko on lisäksi useimmiten alhainen (vesiosuuskunnissa useimmiten nolla) ja osuuskunnan jäsenilleen tuottama taloudellinen etu näkyy lähinnä halvempina ja laadukkaampina palveluina (Laurinkari 2004, Jussila 2007). Osuuskuntien tuottama hyöty siis kanavoituu takaisin jäsenilleen palveluiden käytön suhteessa (esim. osuuskauppojen bonus) (Laurinkari 2004).

Toinen osuustoiminnallisten organisaatioiden omistamisen muoto on jäsenyhteisön kokema kollektiivinen taloudellis-rationaalinen omistajuus (Jussila 2007). Tämä omistajuuden muoto johtuu siitä, että osuuskunnilla ymmärretään olevan muitakin tehtäviä, kuin yksinomaan omistajille tulevan suoran taloudellisen hyödyn tavoittelu, eli osuuskuntien jäsenten intressien voidaan tulkita olevan laajempia kuin sijoittajaomisteisten yritysten omistajilla (Jussila 2007, Skurnik 2005). Erään osuuskunnan tehtävistä ja osuustoiminnallisen omistajuuden tärkeimmistä ulottuvuuksista katsotaan olevan jäsenten yhteisten taloudellirationaalisten tarpeiden tyydyttäminen ja ainakin osan osuuskunnan jäsenistöstä voidaan nähdä omassa toiminnassaan osoittavan ns. valistunutta itsekkyyttä (Münkner 1981 & Nilsson 2001). Tämä tarkoittaa yhteisön saavuttamien pitkän aikavälin etujen asettamista henkilökohtaisten lyhyen aikavälin etujen edelle (Münkner 1981 & Nilsson 2001). Osuustoimintaan liitetäänkin usein sidosryhmäajattelu, jonka mukaan liiketoiminnassa on kyse arvon luomisesta niille, joiden kannalta yri-

tyksen toiminta on tärkeää, eli omistajien ohella myös muut sidosryhmät hyötyvät ajan kuluessa (Jussila 2007, Skurnik 2005).

Vesiosuuskuntien tapauksessa tämä ajattelu voidaan liittää ainakin toiminnan laajentamiseen nykyisen toimialueen ulkopuolelle, mikä ei ainakaan välittömästi vaikuta positiivisesti osuuskunnan sen hetkisten jäsenten intresseihin, mutta kasvattavat osuuskunnan jäsenmäärää ja tuottavat toimintaan lisää volyymiä, joka voi vuorostaan helpottaa tulevaisuuden investointien toteuttamisessa. Toisaalta vesiosuuskunnan leviäminen uusille alueille myös asettaa vanhat ja uudet liittyjät tasa-arvoiseen asemaan osuuskuntaan nähden. Lisäksi osuuskuntien jäsenten kokeman kollektiivisen taloudellis-rationaalisen omistajuuden voidaan nähdä olevan syynä osuuskuntien haluun olla riippumattomia ja itsenäisiä suhteessa ulkoisiin vaikuttajiin, kuten kuntiin tai valtioon (Troberg 2000, MacPherson 1996). Vesiosuuskunnissa tämä näkyy esimerkiksi halukkuutena pitää kunnallispolitiikka erossa osuuskunnan päätöksenteosta.

Kolmas osuuskunnan omistamisen muoto on jäsenten henkilökohtainen psykologinen omistajuus, johon liittyvät yksittäisen jäsenen omistajuuden käsitteet ja kokemukset. Nämä kokemukset voidaan määritellä ihmisen ja osuuskunnan väliseksi suhteeksi. Psykologiseen omistajuuteen liittyvät omistajuuteen kuuluvat tunnetilat, jotka saavutetaan osuuskunnan jäsenyyden kautta. Esimerkiksi osuuskunnan päätöksentekoon osallistuva jäsen saa omistajuuden kautta tuntoa vaikuttavuutta ympäristöönsä ja näin ollen omistajuus tarjoaa jäsenelle mahdollisuuden lähiympäristönsä muuttamiseen. Erilaiset omistajuuteen liittyvät tunteet muokkaavat ihmisen tuntemuksia esimerkiksi henkilön minäkäsityksestä, omasta paikasta ja turvallisuudesta. Joidenkin tutkimusten mukaan osuuskuntamuotoisen toiminnan menestyminen perustuu siihen, että epävarmuuden hetkellä ne tyydyttävät jäsenen turvallisuuden ja luottamuksen tarpeita. Vesiosuuskuntien jäsenissä tämä näkyy esimerkiksi siten, että osuuskunnat koetaan paikallisina laitoksina, joiden toiminnasta ollaan ylpeitä. (Jussila 2007)

Neljäs osuustoiminnallisen organisaation omistamisen muoto on kollektiivinen psykologinen omistajuus, johon liittyvät läheisesti omistajuuden tunteet, joissa jokin on yhteistä tietylle ryhmälle (Jussila 2007). Näiden tunteiden syntyminen pohjautuu siihen, että jäsenet yhdessä ja tasavertaisina omistavat osuuskunnan ja sen jäsenien kokemukset osuuskunnasta ovat osaltaan jaettuja (Jussila 2007). Yhteisöllinen psykologinen omistajuus ilmenee vesiosuuskunnissa esimerkiksi passivoituneen yhteisön jäsenistön voimakkaana aktivoitumisena, mikäli se kokee jonkin ulkoisen tai sisäisen tapahtuman uhkaavan sen toimintaa. Tällaista aktivoitumista voidaan havaita vesiosuuskunnissa esimerkiksi yleisöryntäyksinä normaalisti vähävähäisissä kokouksissa. Edellä kuvattua osuustoiminnallisen organisaation omistajuutta havainnollistetaan nelikenttänä vesiosuuskuntien kannalta kuvassa 4.5.

	Taloudellis-rationaalinen	Psykologinen
Yksilötaso	Henkilökohtainen taloudellinen etu Laadukas vesi / jätevesihuolto	Omistajuuden tuntemukset Oma paikka Yksilön identiteetti
Yhteisötaso	Yhteisön taloudellinen etu Paikalliset investoinnit ja työllisyys Alueellinen vesihuollon kehitys ja integroitu vesivarojen hallinta	Me-henki

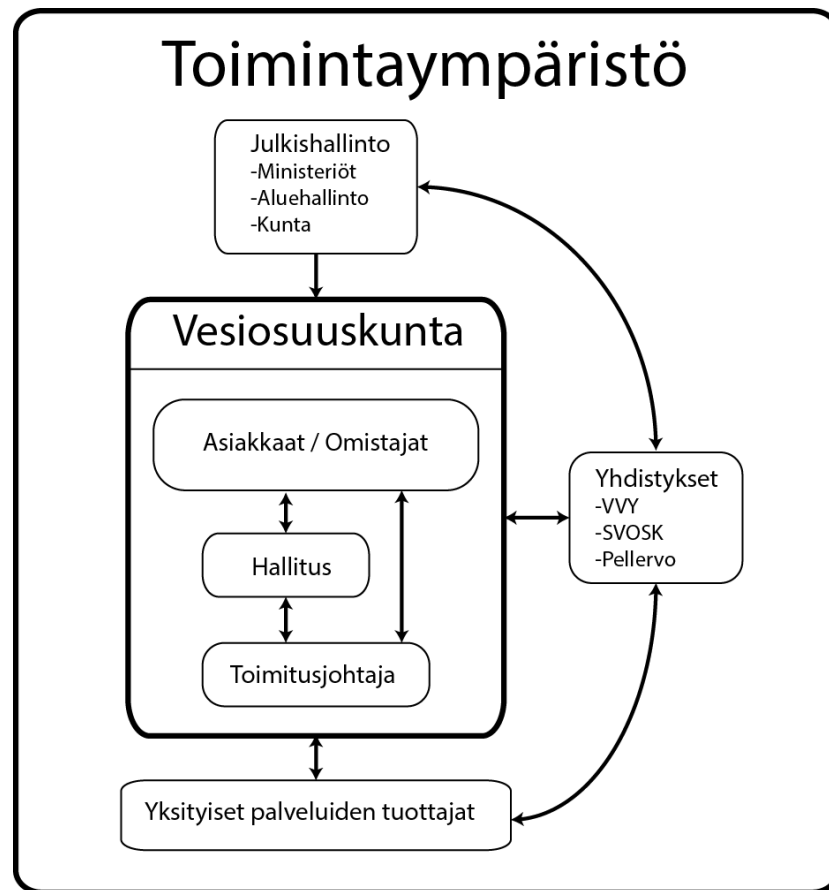
***Kuva 4.5.** Osuustoiminnallisten organisaatioiden omistajuuden ulottuvuudet Jussilan (2007) mukaan vesiosuuskuntien näkökulmasta.*

5 VESIHUOLTOLAITOSTEN TOIMINTAYMPÄRISTÖ JA SIDOSRYHMÄT

Vesihuoltolaitosten toimintaympäristöllä tarkoitetaan tässä yhteydessä kaikkia niitä ulkoisia tekijöitä, jotka vaikuttavat vesihuoltolaitoksen johtamiseen ja päätöksentekoon ja sitä kautta vesihuoltolaitoksen toimintaan. Ulkoiset tekijät siis yhdessä muodostavat toimintaympäristön. Koska toimintaympäristö on käsitteenä laaja ja kompleksinen, on se analysoinnin mahdollistamiseksi jaettu PESTEL-viitekehyksen mukaisiin osiin, joita tarkastellaan pääosin erillisinä kokonaisuuksina.

Sidosryhmillä tarkoitetaan kaikkia niitä tahoja, joiden kanssa vesihuoltolaitos on tekemisissä. Vesihuoltolaitoksen ja sidosryhmien välillä on siis kaksisuuntainen vuorovaikutussuhde. Tässä vuorovaikutussuhteessa osapuolten välillä ei välttämättä kuitenkaan vallitse tasa-arvo. Esimerkiksi jos yksittäinen asiakas haluaisi vedenhintaa laskettavan, ei vesihuoltolaitoksen ole siihen suostuttava. Jos vesihuoltolaitos puolestaan haluaa nostaa hintaa ei yksittäisellä asiakkaalla ole siihen juurikaan sananvaltaa.

Tämän tutkimuksen kannalta merkittävimpiä vesihuoltolaitosten sidosryhmiä ovat omistajat (vesiosuuskuntien tapauksessa käytännössä asiakkaat), julkishallinnon edustajat, osuuskunnan hallinto ja työntekijät sekä aattelliset yhdistykset kuten VVY, SVOSK ja Pellervo-seura. Organisaatioiden sidosryhmät voidaan jakaa sisäisiin (esimerkiksi työntekijät ja hallinto) ja ulkoisiin (esimerkiksi julkishallinnon ja yhdistysten edustajat). Vesiosuuskuntien tapauksessa on huomionarvoista todeta, että toisin kuin muissa vesihuollon organisaatioissa asiakkaat ovat käytännössä niiden sisäinen sidosryhmä omistussuhteen kautta. Yksittäisen vesiosuuskunnan toimintaympäristö- ja sidosryhmäsuhteita on havainnollistettu kuvassa 5.1. Kuvaa tarkasteltaessa on huomioitava, että siinä ei mitenkään oteta kantaa eri sidosryhmien välisen vuorovaikutuksen vahvuuteen ja merkitykseen.

Kuva 5.1. Yksittäisen vesiosuuskunnan tämän tutkimuksen kannalta merkittävimmät sidosryhmät (Katko 1992, kirjoittajan koostama).

5.1 Yksittäisen vesiosuuskunnan toimintaympäristö ja sen osat

Yksittäisen vesihuoltolaitoksen toimintaympäristö luo sen toiminnalle reunaehdot. Jokaisen vesihuoltolaitoksen toimintaa tulisi aina tarkastella toimintaympäristöstä saatavilla olevan tiedon valossa. Paikalliset olosuhteet saattavat olla vesilaitoksilla merkittäväällä tavalla erilaiset, mikä taas tulee ottaa huomioon analysoitaessa yksittäisen vesihuoltolaitoksen toimintaa ja sen muutoksia. Toimintaympäristön analysoimiseksi se tässä tutkimuksessa jaettu kuuteen eri dimensioon PESTEL-viitekehyksen mukaisesti. Dimensiot ovat osittain limittäin toistensa kanssa, eikä niitä voida käsitellä täysin erillisinä toisistaan. Kuitenkin analyysin yksinkertaistamiseksi näin joudutaan jossain määrin tekemään.

5.1.1 Poliittinen ulottuvuus

Vesihuoltolaitosten toimintaympäristön poliittinen ulottuvuus koostuu valtakunnallisen, alueellisen ja paikallisen politiikan vaikutuksista vesiosuuskuntien toimintaan. Osuuskunnat pyrkivät usein poliittiseen riippumattomuuteen ja politikoinnin vaikutukset ha-

lutaan pitää erossa niiden päätöksenteosta. Tämä johtuu osuuskunnan ja poliitikkojen välisistä mahdollisista ideologisperusteisista eroista ja kiistoista, jotka voivat aiheuttaa eri toimijoiden välille epämieluisia jännitteitä (Laurinkari 2004).

Paikallinen politiikka vaikuttaa kuitenkin ulkoisesti vesiosuuskuntien toimintaan enemmän tai vähemmän osuuskunnasta riippuen. Esimerkkeinä tästä ovat mahdolliset kunnan ja osuuskunnan näkemyserot vesihuollon järjestämisestä tai osuuskunnan toiminnan liittämisestä osaksi kunnan organisaatiota (ks. esim Jormanainen 2002, Hannula 2002). Osuuskuntien ja poliittisten päätöksentekijöiden välisestä vuorovaikutuksesta keskusteltaessa nousi haastatteluissa monesti esiin, että osuuskuntamuotoisen toiminnan erityispiirteet tunnetaan useiden kuntien päättävissä elimissä puutteellisesti. Tämä voi tietyissä tilanteissa luoda jännitteitä osuuskuntien ja poliitikkojen välille.

5.1.2 Taloudellinen ulottuvuus

Taloudellinen ulottuvuus ja siihen liittyvät ilmiöt ovat merkittäviä kaikkien organisaatioiden toiminnan kannalta, sillä ilman tuloja yritystoimintaa on mahdotonta pitää yllä pitkällä aikavälillä. Vesiosuuskuntien tapauksessa erityisesti toiminnan alkuvaiheessa rahoituksen rooli on toiminnan pääomaintensiivisyyden vuoksi erittäin merkittävässä. Toisaalta myös toiminnan laajentuessa suuressa mittakaavassa on investointien rahoituksella merkittävä rooli. Tässä tutkimuksessa analysoitujen osuuskuntien toiminta on ollut vakaata jo pitkän aikaa, mikä näkyy myös vakaana taloutena ja korkeana omavaraisuusasteena. Suurin osa tutkimuksen osuuskunnista on ollut velattomia laitoksia jo vuosia. Toki toiset osuuskunnat ovat joutuneet viime vuosina ottamaan velkaa suuria investointeja, kuten viemäröinnin laajentamista tai vedenottamoiden rakentamista varten.

Erityisesti suurten osuuskuntien toiminnan alkuvaiheessa ulkopuolisen rahoituksen merkitys on ollut niiden toiminnan kannalta huomattava ja kunnat ovatkin lähes poikkeuksetta taanneet näiden osuuskuntien lainoja. Nykyisin osuuskuntien käyttötalouden menot katetaan täysin asiakkailta kerätyillä käyttömaksuilla. Suurin osa laitoksista laskee neljä kertaa vuodessa. Osuuskuntien matalan ja joustavan päätöksentekokoneiston ansiosta hintoja voidaan realistisesti myös käytännössä korottaa hallituksen päätöksellä vaikka keskellä tilikautta, mikä mahdollistaa nopean reagoimisen äkillisiin menoihin.

5.1.3 Sosiaalis-kulttuurillinen ulottuvuus

Vesihuoltolaitosten toimintaympäristön sosiaalis-kulttuurillinen ulottuvuus koostuu yhteiskuntien ja yhteisöjen käsityksistä vedestä korvaamattomana perustarpeena ja ihmisoikeutena ja näistä kumpuavista motiiveista. Tähän ulottuvuuteen kuuluvat mm. puhtaaseen juomaveteen ja paikallisiin vesivaroihin liittyvä arvostus ja ylpeys.

5.1.4 Tekninen ulottuvuus

Vesihuollon käytännön toteuttamiseen liittyy vahvasti useita teknisiä seikkoja. Esimerkiksi erot paikallisissa geologisissa olosuhteissa asettavat eri laitosten toiminnalle erilaiset reunaehdot. Edellä mainittuja ominaisuuksia ovat esimerkiksi maa- ja kallioperän tyypit, pohjavedessä esiintyvät yhdisteet (mm. rauta ja mangaani) tai se onko pohjavettä saatavilla lainkaan. Lisäksi vesihuollon käytännön toteutukseen vaikuttavat valinnat erilaisten teknisten ratkaisuiden välillä. Koska tehdyt valinnat vaikuttavat pitkälle tulevaisuuteen niitä tehtäessä tulisi kiinnittää huomiota mahdollisiin polkuriipuvuuksiin. Esimerkiksi kymmenen vuotta sitten valittu huono käyttöjärjestelmä pumppaamoiden tai laitosten ohjaukseen saattaa aiheuttaa ylimääräisiä ongelmia toiminnan ajantasaistamisessa tulevaisuudessa.

Tekniseen dimensioon voidaan ajatella kuuluvaksi myös laitosten toimintavarmuus sekä erityistilanteisiin varautuminen. Näissä kysymyksissä kuitenkin teknisin keinoin ei voida ratkaista kaikkea ja erityisesti Pohjois-Pohjanmaan alueella toimivilla suurilla osuuskunnilla on kiinteät suhteet keskenään. Tämän seurauksena osuuskunnilla on mahdollista auttaa toisiaan erityisen hankalissa tilanteissa, joissa omat resurssit eivät riitä. Myös varastojen yhteiskäyttöä harrastettiin laitosten välillä: jos jotain osaa tai laitetta ei itsellä ole, niin sellainen oli mahdollista saada lainaksi muualta.

5.1.5 Ympäristöulottuvuus

Ympäristöulottuvuuteen liittyvät asiat koskevat vesihuollon vaikutuksia ympäristöön ja ympäristötekijöiden vaikutusta osuuskunnan toimintaan. Perinteisesti suuret vesiosuuskunnat ovat halunneet suojella käytössään olevia pohjavesialueita saastumiselta, mikä on näkynyt niiden kohonneena aktiivisuutena ympäristönsuojelua kohtaan erityisesti aktiivisuutena maankäytön suunnittelussa. Toinen merkittävä ympäristötekijä on jätevedenpuhdistamoiden kuormituksen aiheuttamat ympäristövaikutukset ja niiden minimointi.

5.1.6 Lainsäädännöllinen ulottuvuus

Lainsäädännöllinen ulottuvuus voidaan lukea toiseksi vahvimmin ”pakottavaksi” ulottuvuudeksi kaikkien organisaatioiden toiminnan kannalta. Kansallinen ja kansainvälinen lainsäädäntö on ehdoton normisto, jonka puitteissa vesihuoltolaitoksen tulee hoitaa toimintaansa. Nykyisin vesihuoltolaitoksia ohjaavat suurimmaksi osaksi veden ja toiminnan laatuun sekä maankäytön suunnitteluun liittyvät lait. Tässä tutkimuksessa analysoidun osuuskuntien toiminnan alkuvaiheissa erityisesti vesihuoltolaitosten rahoitusta koskeva lainsäädäntö on ollut merkittävässä roolissa. Edellä mainittujen substanssiin liittyvien lakien lisäksi vesihuolto-organisaatioiden toimintaa vaikuttavat organisaatiomuodoille erikseen säädetyt lait (osuuskuntien tapauksessa luonnollisesti osuuskuntalaki).

Maankäyttö- ja rakennuslaki (132/1999) ohjaa vesihuoltoa siihen liittyvän maankäytön osalta. Maankäytön suunnittelu on kuntien vastuulla ja kaavoitus on merkittävä vesihuollon ja muun yhdyskuntatekniikan suunnittelua ohjaava tekijä. Kaavoitusta laatiessaan kuntien tulee ottaa huomioon vesihuollon tarkoituksenmukainen järjestäminen ympäristön, luonnonvarojen ja talouden kannalta kestäväällä tavalla (132/1999).

Vesilaissa (587/2011) vesihuoltolaitosten toiminnan kannalta merkittävimpiä kohtia ovat lähinnä vedenhankintaa ja vesistöjen suojelua koskevat pykälät, kun taas vesihuoltolaissa (119/2001) määritellään useita vesihuoltolaitosten tehtäviä vesihuollon järjestämisestä palvelun tuottoon liittyviin ehtoihin ja hinnoitteluun. Vesihuoltolailla on pyritty takaamaan ihmisille tasapuoliset ja laadukkaat vesihuoltopalvelut sellaisilla alueilla, joilla se on mahdollista (119/2001). Vesihuoltolain uudistus on parhaillaan valmisteilla ja sen voidaan olettaa tulevan voimaan lähivuosina.

Terveydensuojelulaissa (763/1994) vesihuoltoa käsittelevät säädökset liittyvät talousveden laatuvaatimuksiin ja laadunvalvontaan. Laissa määritellään myös talousvettä toimittavan laitoksen laillinen asema ja edellytykset tällaisen laitoksen toiminnalle. Lisäksi asetetaan vaatimukset tällaisilla laitoksilla työskentelevien henkilöiden talousvesihygieniselle osaamiselle. Jätevesiin liittyen laissa on mainittu, että jätevesihuolto pitää järjestää siten, että siitä ei aiheudu terveydellistä haittaa ihmisille.

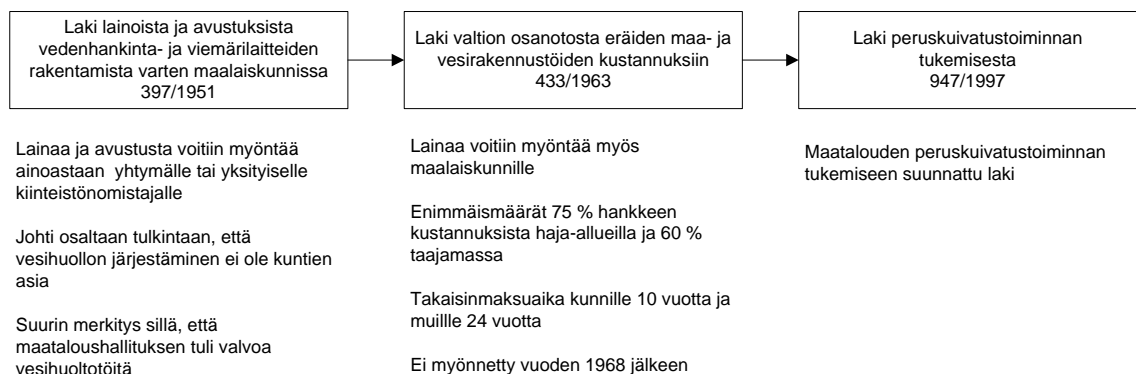
Osuuskuntalaissa (148/2001) määritellään osuuskuntien toimintaan liittyvät lainsäädännölliset reunaehdot. Laissa määrätään esimerkiksi osuuskuntien tehtävistä ja taloudellisista reunaehdoista. Lakia ollaan muutettu ja ollaan edelleen muuttamassa vastaamaan rakenteeltaan enemmän osakeyhtiölakia ja uuden osuuskuntalain voidaan myös olettaa tulevan voimaan lähivuosina.

Varsinkin toimintaansa aloittavan vesiosuuskunnan toiminnan kannalta vesihuollon rahoitusta koskevalla lainsäädännöllä saattaa olla suuri merkitys vesihuollon investointien suuren pääomantarpeen vuoksi. Erityisesti tämän tutkimuksen kohteena olevien osuuskuntien alkuaikojen ja kasvuvaiheessa tällä lainsäädännöllä oli niiden toiminnan kannalta tärkeä rooli ja osuuskuntien kehityksen kannalta tämän lainsäädännön ja sen muutosten tunteminen on aiheellista.

Vesihuollon ja erityisesti maaseudun vesihuollon rahoitusta koskevan lainsäädännön kehityksen voidaan katsoa alkavan laista 397/1951: Laki lainoista ja avustuksista vedenhankinta ja viemärilaitteiden rakentamista varten maalaiskunnissa (niin sanottu vesihuollon rahoituslaki). Toki jo ennen tämän lain voimaantuloa maataloushallituksen insinööripiirin ja maanviljelysinsinööripiirin tehtävänä oli antaa neuvoja vesihuollon järjestämiseen liittyvissä asioissa ja laatia vesihuoltosuunnitelmia, mutta lain voimaantulon jälkeen valtion rooli vesihuollon järjestämisessä muuttui merkittävästi (Juhola 1991).

Huomionarvoista tässä laissa on, että sen nojalla avustuksia voitiin myöntää ainoastaan yksityisille oikeushenkilöille eli käytännössä vesiyhtymille tai yksityishenkilöille. Tämä laki johti kunnissa tulkintaan, että vesihuollon järjestäminen ei ollut niiden vastuulla (Juhola 1991). Alkuvaiheessa tämän lain nojalla myönnettyt lainat ja avustukset eivät olleet vesilaitoksille kokonaistaloudellisesti kovinkaan merkittäviä. Suurempi merkitys oli työn parantuneella laadulla, koska maataloushallituksen oli toimittava valvojana sen rahoittamissa vesihuoltotöissä (Juhola 1991).

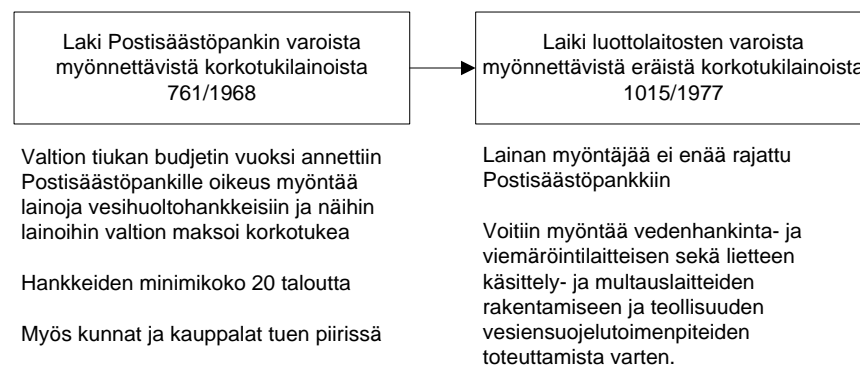
Laki 397/1951 kumottiin myöhemmin lailla 433/1963: Laki valtion osanotosta eräiden maa- ja vesirakennustöiden kustannuksiin. Tässä laissa säädettiin lainojen ja avustusten enimmäismääristä ja ulotettiin lainat ja avustukset koskemaan myös maalaiskuntia yksityisoikeudellisten toimijoiden lisäksi. Viimeiset lain piiriin kuuluvat avustukset myönnettiin vuonna 1966 ja viimeiset lainat kahta vuotta myöhemmin vuonna 1968. Tämä laki on myöhemmin kumottu lailla 947/1997: Laki peruskuivatustoiminnan tukemisesta. Yhteensä kahden ensimmäisen lain piiriin kuuluvia avustuksia jaettiin 0,96 miljoonaa markkaa ja lainoja 44,61 miljoonaa markkaa (Juhola 1991). Näiden kolmen lain muodostama kronologista ketjua on havainnollistettu kuvassa 5.2.

Kuva 5.2. Vesihuollon rahoituslaki ja sen kumonnetut säädökset. (Juhola 1991, kirjoittajan koostama)

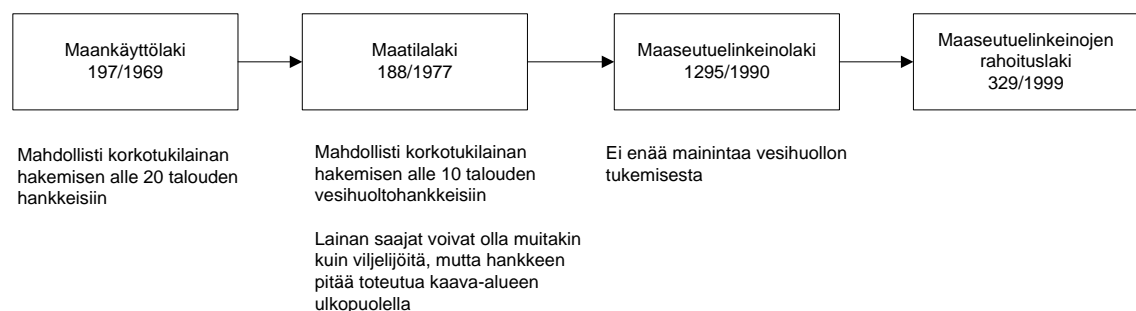
Valtion budjetti oli 1960-luvun lopulla erittäin tiukka, mikä johti siihen, että vesihuoltohankkeita ei voitu rahoittaa valtion budjettivarojen siinä määrin kuin tarvetta olisi ollut (Juhola 1991). Ratkaisuna tähän säädettiin laki 761/1968: Laki Postisäästöpankin varoista myönnettävistä korkotukilainoista, joka antoi Postipankille yksinoikeuden myöntää valtion korkotukilainoja vesihuoltohankkeille. Uudessakin laissa lainojen suhteelliset osuudet kustannuksista ja niiden takaisinmaksuajat pysyivät samoina kuin laissa 433/1963. Myös kaupungit ja kauppalat kuuluivat uuden lain piiriin. Ehtona lainan saamiselle oli, että suunniteltuihin vesihuoltohankkeisiin liittyi alkuvaiheessa vähintään 20 taloutta.

Laki 433/1963 kumottiin lailla 1015/1977: Laki luottolaitosten varoista myönnettävistä eräistä korkotukilainoista. Lain voimaantulon jälkeen korkotukilainoja ei enää myöntänyt ainoastaan Postisäästöpankki, vaan ne siirtyivät useiden eri rahoituslaitosten vastuulle. Tämän lain voimaantuloa vastustettiin aikanaan erittäin voimakkaasti vesihuolto- ja viemärihankkeiden suunnalta (Hyvärinen 2004, Herranen 2006, Juhola 1991). Vesihuoltoon saatavat avustukset olivat tuohon aikaan niukassa ja koska Postisäästöpankki ei enää ollut velvoitettu antamaan lainaa muuttui lainojen saanti huomattavasti hankalammaksi ja kalliimmaksi (Hyvärinen 2004, Herranen 2006, Juhola 1991). Tämä johtui suurimmaksi osaksi siitä, että korkotukilainojen ehdot olivat luottolaitosten kannalta epäedulliset. (Hyvärinen 2004, Juhola 1991). Korkotukilainaa voitiin myöntää kunnalle, kuntainliitolle tai tarkoitusta varten perustetulle yhteisölle tai yhtymälle korkeintaan 75 % hankkeen kustannuksista. Kuvassa 5.3 on havainnollistettu korkotukilainsäädännön muutosta.

Kuva 5.3. Korkotukilainsäädännön muutos Suomessa. (Juhola 1991, kirjoittajan koostama)

Korkotukilainsäädännön lisäksi vesihuollon tukemiseen otettiin kantaa myös maaseutulainsäädännössä. Lakien 197/1969 ja 188/1977 nojalla voitiin korkotukilainoja hakea maatalousyhteisöissä myös pienempiin hankkeisiin kuin korkotukilainsäädäntö edellytti (20 taloutta). Tämän lainsäädäntöhaaran kehityksessä näkyy laadukkaan vesihuollon tarve maataloudessa. Kuvassa 5.4 on havainnollistettu tämän lainsäädännön kehitystä.

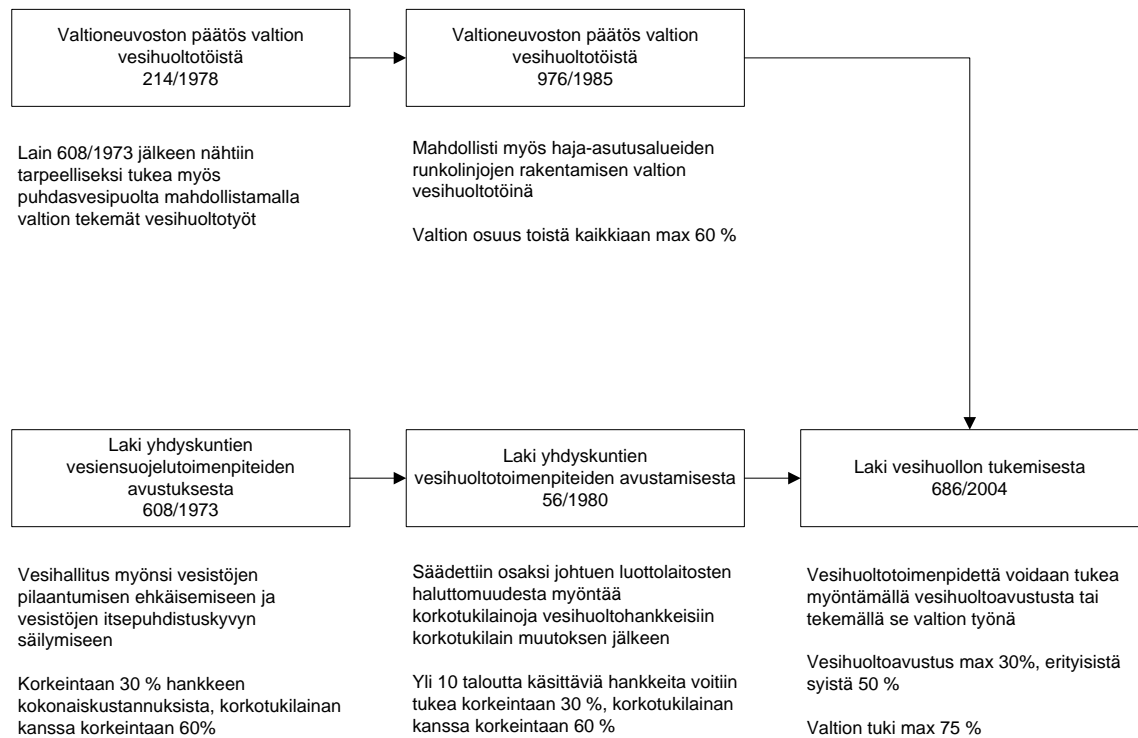

Kuva 5.4. Maaseutulakien vaikutus vesihuoltoon. (Juhola 1991, kirjoittajan koostama)

Vesistöjen tilan huononeminen oli 1970-luvun alussa ympäristöpoliittisesti ajankohtainen teema Suomessa (Katko 1996, Jaatinen ym. 2012) ja osaltaan tämän seurauksena säädettiin laki 608/1973: Laki yhdyskuntien vesiensuojelutoimenpiteiden avustamisesta. Lain nojalla voitiin myöntää avustuksia vesistöjen tilaa parantavien vesihuoltohankkeiden kustannuksiin. Laki kumottiin Vuonna 1980 lailla 56/1980: Laki yhdyskuntien vesihuoltotoimenpiteiden avustamisesta. Lain tarpeeseen vaikutti merkittävästi korkotukilainojen vaikea saatavuus lain 1015/1977 voimaantulon jälkeen. Laki 1015/1977 loi valtiovalle paineita jakaa avustuksia vesihuotosektorille tulevien ja käynnissä olevien hankkeiden jatkuvuuden turvaamiseksi (Juhola 1991). Vesihuoltoavustuksen ja korkotukilainan osuus sai lakien 976/1985 ja 56/1980 mukaan olla enintään 60 % hankkeen kokonaiskustannuksista.

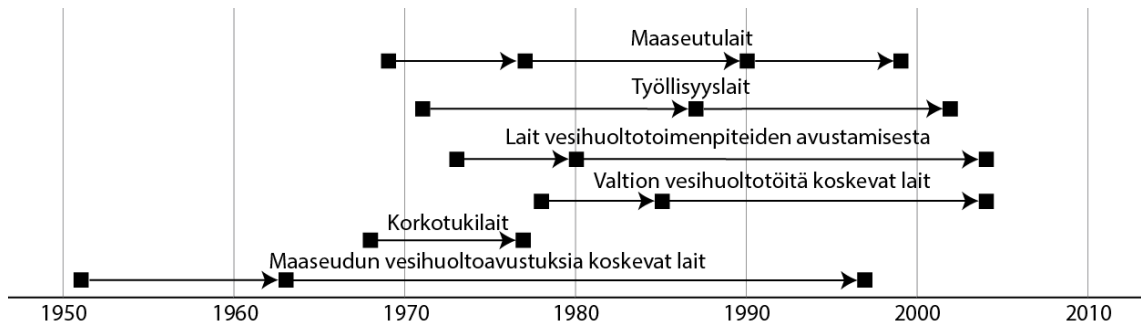
Lain 608/1973 voimaantulon jälkeen nähtiin tarpeelliseksi tukea valtion varoin myös vedenhankintaa ja vesihuoltoa. Tarpeen tyydyttämiseksi säädettiin laki 214/1978: Valtioneuvoston päätös valtion vesihuoltotöistä, jonka nojalla em. hankkeita voitiin tukea valtion varoin. Laki kumottiin vuonna 1985 lailla 976/1985: Valtioneuvoston päätös valtion vesihuoltotöistä, jonka seurauksena voitiin keskitettyjä vedenhankintajärjestelyjä toteuttaa valtion rahoittamina myös haja-asutusalueilla. Lain tavoitteena oli turvata vedensaanti alueilla, joilla se ei kiinteistökohtaisin ratkaisuin ollut käytännössä mahdollista. Yleisesti Kunnat tai yhtymät vastasivat näiden hankkeiden materiaalikustannuksista ja valtion vastasi itse työn suorittamisesta (Juhola 1991). Vesihuoltoavustuksen, korkotukilainan ja vesihuoltotyön osuus sai olla enintään 60 % hankkeen arvioiduista kokonaiskustannuksista.

Vesihuollon tukemista valtion rahoin koskeva lainsäädäntö koottiin yhden lain alle vuosituhannen vaihteessa, kun säädettiin laki 686/2000: Laki vesihuollon tukemisesta. Tämän lain nojalla vesihuoltotoimenpiteitä voidaan tukea vesihuoltoavustuksin tai tekeillä se valtion työnä ja avustuksen maksimimäärä on 30 % tai erityisistä syistä 50 % ja valtion kokonaistuen määrä maksimissaan 75 %. Kuvassa 5.5 on havainnollistettu tämän lainsäädännön kehitystä.

Kuva 5.5. Vesihuollon tukemislainsäädännön kehitys. (Juhola 1991, kirjoittajan koostama)

Näiden lakien lisäksi vesihuollon tukemista ovat edesauttaneet myös Työllisyyslait, jotka ovat mahdollistaneet vesihuoltotöiden teettämisen valtion työllisyysvaroin. Vesihuoltotöitä tehtiin työllisyystöinä jo 1950-luvulta lähtien, mutta paikoin oli olemassa tulkintaerimielisyyksiä eri osapuolten kesken voidaanko näitä töitä tehdä työllisyysvaroin. Tämä tulkintaerimielisyys poistui vuoden 1971 työllisyyslaissa (946/1971). Työllisyysvaroilla tarkoitettiin Valtion myöntämiä lainoja ja avustuksia, jotka tuli käyttää työllisyyden parantamiseen alueellisesti. Vuoden 1971 työllisyyslain nojalla työllisyysvaroja voitiin myöntää ainoastaan julkisille organisaatioille, mikä osaltaan johti siihen, että kunnat hakivat lainat ja siirsivät ne sitten osuuskuntien nimiin (Juhola 1991). Tämä poistui, kun työllisyyslakia muutettiin vuonna 1987 (257/1987). Kuvassa 5.6 on koottu yhteen valtion vesihuollon rahoitukseen vaikuttaneen lainsäädännön kehitystä.

Kuva 5.6. Vesihuollon rahoitusta koskevan lainsäädännön kehitys.

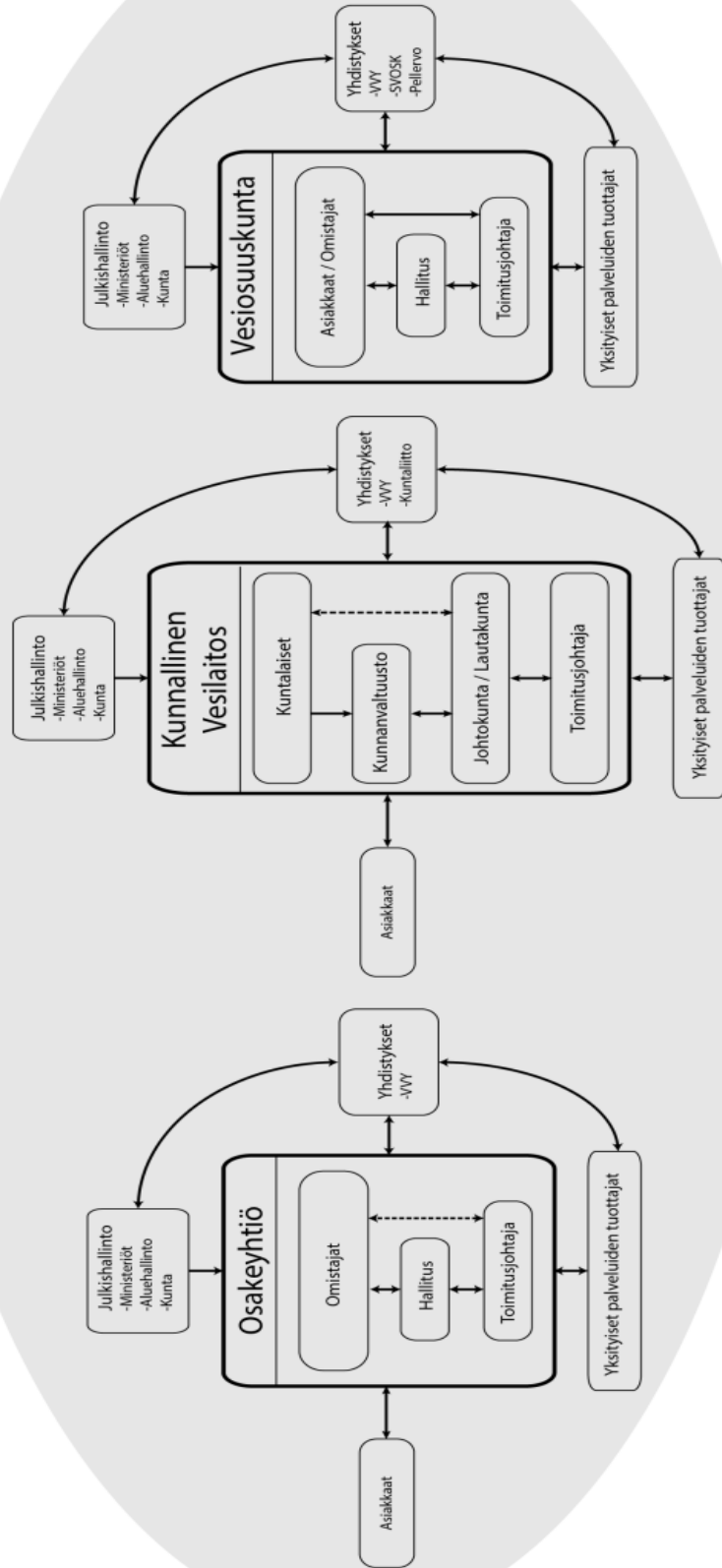
5.2 Vesihuoltolaitosten sidosryhmät

Vesihuoltolaitoksilla on useita sidosryhmiä, joiden kanssa se on molemminpuolisessa vuorovaikutussuhteessa. Vaikka vuorovaikutus on molemminpuolista eivät sen vaikutukset ovat yhtäläiset molempiin suuntiin. Vesihuoltolaitoksen sidosryhmien ”tärkeys” eli niiden lähtökohtainen merkitys laitoksen toiminnalle ja päätöksenteolle vaihtelee organisaatiomuodon mukaan. Siinä missä jäsenet ovat osuuskuntien lähtökohtaisesti tärkein sidosryhmä, ovat osakkeenomistajat osakeyhtiön tärkein sidosryhmä.

Tässä luvussa käydään läpi tutkimuksessa käsiteltyjen suurten vesiosuuskuntien sidosryhmiä ja niiden rooleja osuuskuntien toiminnan kannalta. Vesihuoltolaitosten sidosryhmiin liittyen on otettava huomioon, että vesihuoltolaitosten sidosryhmien luokittelu laitoksen sisäisiksi ja ulkoisiksi riippuu osaksi vesihuoltolaitoksen organisaatiomuodosta. Lisäksi sidosryhmien keskinäiset suhteet ja niiden laatu ovat sidoksissa kyseessä olevaan vesihuolto-organisaatioon. Kuvassa 5.7 on havainnollistettu yleisimpien Suomessa toiminnassa olevien vesihuoltolaitostyyppien sidosryhmäsuhteita. Huomionarvoista on, että vesihuoltolaitosten etuja valvovien järjestöjen, kuntien kuntaliiton ja VVY:n asema Suomen vesihuoltokentässä on kohtuullisen vahva ja ne osallistuvat aktiivisesti esimerkiksi vesihuoltoa koskevan lainsäädännön kehitystyöhön (Katko 1996, Herranen 2006).

Vesihuolto-organisaatiot ja niiden sidosryhmät

TOIMINTAYMPÄRISTÖ

Kuva 5.7. Suomen yleisimmät vesilaitosten organisaatiomuodot ja niiden sidosryhmäsuhteet. (Kirjoittajan koostama)

5.2.1 Julkishallinto

Julkishallintoon luetaan tässä yhteydessä kuuluvaksi kansainväliset (EU), kansalliset (ministeriöt), alueelliset (elinkeino-, liikenne- ja ympäristövirastot sekä aluehallintovirastot) ja kunnalliset julkista valtaa käyttävät viranomaiset. Vaikka tutkimuksen osuuskunnat ovatkin kunnissaan käytännössä kunnallisen vesilaitoksen roolissa hoitaa kunta silti sille lain mukaan määrättyä vesihuollon hallinto ja valvontatehtäviä, kuten toiminta-alueen määrittämiä ja liittymisvapautusten myöntöjä.

Kansallisella tasolla vesihuollon ohjauksesta vastaavat sosiaali- ja terveysministeriö (STM), ympäristöministeriö (YM) ja maa- ja metsätalousministeriö (MMM). STM vastaa osaltaan talousveteen liittyvien laatuvaatimusten antamisesta. YM ja MMM vastaavat valtakunnallisesta vesi- ja ympäristöpolitiikasta ja niiden alaisuudessa toimii ympäristöasioiden asiantuntijaorganisaatio Suomen ympäristökeskus. Näiden lisäksi vesihuoltoon on sidoksissa kauppa- ja teollisuusministeriön alainen kilpailuvirasto, joka valvoo vesihuoltoon liittyvää taloudellista toimintaa. (Vehmaskoski 2002)

Alueellisella tasolla vesihuoltoa valvovat elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukset (ELY) sekä aluehallintovirastot (AVI). ELY-keskukset vastaavat toimialueillaan vesihuollon valvonnasta, suunnittelun ohjauksesta sekä rahoitustuen suuntaamisesta. Lisäksi ELY-keskusten tehtävänä on vastata vesivarojen ja vesistöjen tilaan liittyvistä tehtävistä (ELY-keskukset 2013). ELY-keskuksia on Suomessa vuonna 2013 yhteensä 15 kappaletta.

Aluehallintovirastojen merkittävin vesihuoltoon liittyvä tehtävä on ympäristölupien käsittely ja myöntäminen. Aluehallintovirastoja on Suomessa 7 kappaletta. ELY:t ja AVI:t perustettiin vuonna 2010 valtionhallinnon suuren uudistuksen yhteydessä, jossa ELY:t korvasivat entiset työ- ja elinkeinokeskukset, tiehallinnon tiepiirit ja alueelliset ympäristökeskukset ja AVI:t vastaavasti entiset lääninhallitukset. Uudistuksen yhteydessä myös näiden organisaatioiden tehtäviä yhdisteltiin. ELY-keskusten vesihuoltoon liittyvistä tehtävistä jätevesiasiat ovat YM:n vastuulla ja vesivarojen käyttö ja hoito sekä vesihuollon järjestäminen MMM:n vastuulla. (ELY-keskukset 2013)

Kunnallisella tasolla vesihuollon ohjauksesta vastaavat kunnan virkamiehet ja viime kädessä vaaleilla valitut kunnanvaltuutetut. Kunnat määrittelevet esimerkiksi vesihuoltolaitoksille toimialueet ja vastaavat niiden vastuulle jäävien ympäristölupapäätösten käsittelystä. Lisäksi kunnan tekemä maankäytön suunnittelu ja kaavoitus ovat vahvasti sidoksissa vesihuollon suunnitteluun. Tämän tutkimuksen vesiosuuskunnat tekevätkin läheistä yhteistyötä kuntien kanssa koskien vesihuollon kehitystä. Suurimmassa osassa Suomen kunnista vesihuollon järjestämisestä vastaa kunnallinen liikeleitos tai kunnan kirjanpidollisesti eriytetty vesihuoltolaitos. Näiden laitosten hallinnosta vastaavat liike-

laitoksen johtokunta tai tekninen lautakunta, joiden jäsenet on valitaan tehtäviinsä joka neljäs vuosi kunnallisvaalien yhteydessä. (Kuntaliitto 2013)

5.2.2 Vesilaitosyhdistys

Suomen Vesilaitosyhdistys (VVY) (entinen Vesi- ja viemärlaitosyhdistys) on vuonna 1956 perustettu Suomen vesilaitoksia yhdistävä toimialajärjestö. Yhdistyksen tehtävänä on edistää vesihuoltolaitosten toimintaedellytyksiä. Käytännön tasolla se suorittaa jäsentensä edunvalvontaa, sekä tuottaa mm. koulutus-, neuvonta- ja lainopillisia palveluita jäsenlaitoksilleen. VVY järjestää vuosittain valtakunnalliset vesihuoltopäivät, joka on yksi merkittävimmistä vesialan toimijoita yhteen kokoavista tapahtumista. Yhdistyksessä on laitosjäseniä noin 300 ja yhteistoimintajäsenenä 150 vesialan yritystä ja yhteisöä. VVY:n alaisuudessa toimii myös veihuoltolaitosten kehittämissäätiö, joka myöntää rahoitusta vesihuoltoon koskevaan tutkimukseen. (Vesilaitosyhdistys 2013)

Vesilaitosyhdistys on perustettu vuonna 1956 maaseudun vesilaitoksia ja vesihuoltohankkeita tukeva organisaatioksi nimellä vesihuoltoliitto. Yhdistyksen 17:sta perustajajäsenestä ainoastaan kaksi edusti kunnallisia vesilaitoksia tai kuntia. Suurimman osan yhdistyksen jäsenistä muodostivat maaseutukuntien vesilaitokset aina vuoteen 1992 asti. Tuolloin Suomeen muodostettiin vesihuoltoasioista vastaava keskusjärjestö, mikä tarkoitti käytännössä, että vesihuoltoliiton nimi muutettiin vesi- ja viemärlaitosyhdistykseksi ja kaupunkien laitokset liittyivät sen jäseniksi. Tähän muutokseen johtanut kehitys sai alkunsa vuonna 1989, kun siihen asti kaupunkien ja kuntien vesihuoltolaitosten asioita hoitaneet kunnalliset keskusjärjestöt: Suomen kaupunkiliitto, Suomen kunnallisliitto ja Finlands Svenska kommunförbund yhdistyivät Suomen kuntaliitoksi ja vesihuoltoasiat jätettiin uuden liiton toiminnan ulkopuolelle. (Herranen 2006)

Vesilaitosyhdistyksen roolin vesihuoltoon liittyvän tiedon välittäjänä ja laitosten välisen yhteistyön lisääjänä voidaan katsoa olevan Suomessa merkittävä. Yhdistys on aktiivisesti mukana Suomen vesialaa koskevan lainsäädännön ja hyvien käytänteiden kehityksessä. Lisäksi yhdistys luo jäsenlaitostensa välille yhteistyöverkoston ja mahdollistaa laitosten edustajien välisten suhteiden syntymisen järjestämässään koulutustilaisuuksissa. Tässä tutkimuksessa analysoiduista laitoksista kaikki paitsi Pelkosenniemen vesiosuuskunta ovat VVY:n jäseniä ja useiden laitosten edustajat ovat olleet mukana erilaisissa VVY:n toimikunnissa. (Vesilaitosyhdistys 2013)

5.2.3 Suomen Vesihuolto-osuuskunnat Ry

Suomen vesihuolto-osuuskunnat ry eli SVOSK ry on vuonna 2009 perustettu aatteellinen yhdistys, jonka tarkoitus on aattellisena yhdistyksenä ja edunvalvojana toimien edistää Suomen vesiosuuskuntien ja yhtymien kehitystä ja toimintaedellytyksiä (Suomen Vesihuolto-osuuskunnat ry. 2013). Yhdistyksen käytännön toimintoja ovat osuus-

kuntien ja muiden vesialan toimijoiden välinen yhteistyöverkostojen luominen ja tiedonvälitys, vesitietämyksen kokoaminen ja sen välittäminen jäsenilleen, koulutustilaisuuksien järjestäminen ja yleinen aktiivinen rooli vesisektorin toiminnassa ja kehityksessä (Suomen Vesihuolto-osuskunnat ry. 2013). Yhdistyksessä on jäseniä yli 100 ja toiminta laajenee vesiosuuskuntien keskuudessa koko ajan (Arvonen 2013). Yhdistys on tavallaan yhdistävä tekijä Pellervo-seuran, VVY:n ja Suomessa toimivien vesiosuuskuntien välillä. Tässä tutkimuksessa analysoiduista osuuskunnista Äänekoskella toimiva Koiviston Vesiosuuskunta on SVOSK:in jäsen ja sen hallituksen aktiivinen jäsen Reijo Korhonen on ollut mukana perustamassa SVOSK:ia. SVOSK on järjestänyt vuosittain erityisesti vesiosuuskunnille tarkoitettuja vesiosuuskuntapäiviä, joilla käsitellään vesiosuuskuntien toiminnan kannalta ajankohtaisia asioita (Suomen Vesihuolto-osuskunnat ry. 2013).

5.2.4 Pellervo-seura

Pellervo-seura on Suomessa toimiva, aatteellinen, osuustoimintaa edistävä yhdistys, joka on perustettu vuonna 1899 (Kuisma ym. 2000). Seuran nykyisten sääntöjen mukaan seuran tarkoitus on valtakunnallisena järjestönä (Pellervo 2013):

- kehittää osuustoimintaa yksityisen omistusoikeuden ja vapaaehtoisen taloudellisen yhteistyön pohjalta kansan taloudellisen ja henkisen hyvinvoinnin sekä valvutuneisuuden lisäämiseksi
- valvoa osuustoiminnan yhteisiä etuja ja edistää Seuran jäsenyhteisöjä sekä niiden jäsenistöä hyödyttävää keskinäistä yhteistyötä.

Tarkoitustensa toteuttamiseksi seura tutkii ja kehittää osuustoimintaa, seuraa osuustoiminnan kehitystä Suomessa ja ulkomailla, suorittaa jäseniään hyödyttävää toimintaa (mukaanlukien tutkimus ja koulutus), julkaisee ammattilehtiä, harjoittaa tiedotustoimintaa sekä ylläpitää ja kehittää jäsenistöään palvelevia suhteita viranomaisiin, elinkeinoelämään ja kansainvälisiin järjestöihin (Pellervo-seura 2013). Pellervo-seura on kansainvälisen osuusotimintajärjestön ICA:n jäsen ja sitä voidaan pitää Suomen osuuskuntien kattojärjestönä (Pellervo-seura 2013). Tässä tutkimuksessa käsitellyistä osuuskunnista suurin osa ei ole Pellervon jäseniä. Tämä saattaa johtua siitä, että vesiosuuskuntien toiminta ei ole kovin samankaltaista kuin esimerkiksi perinteisten osuuskauppojen ja osuusmeijereiden ja osuuskunnat eivät ole menneisyydessä kokeneet, että Pellervon jäsenyydestä olisi niiden toiminnalle merkittävää hyötyä.

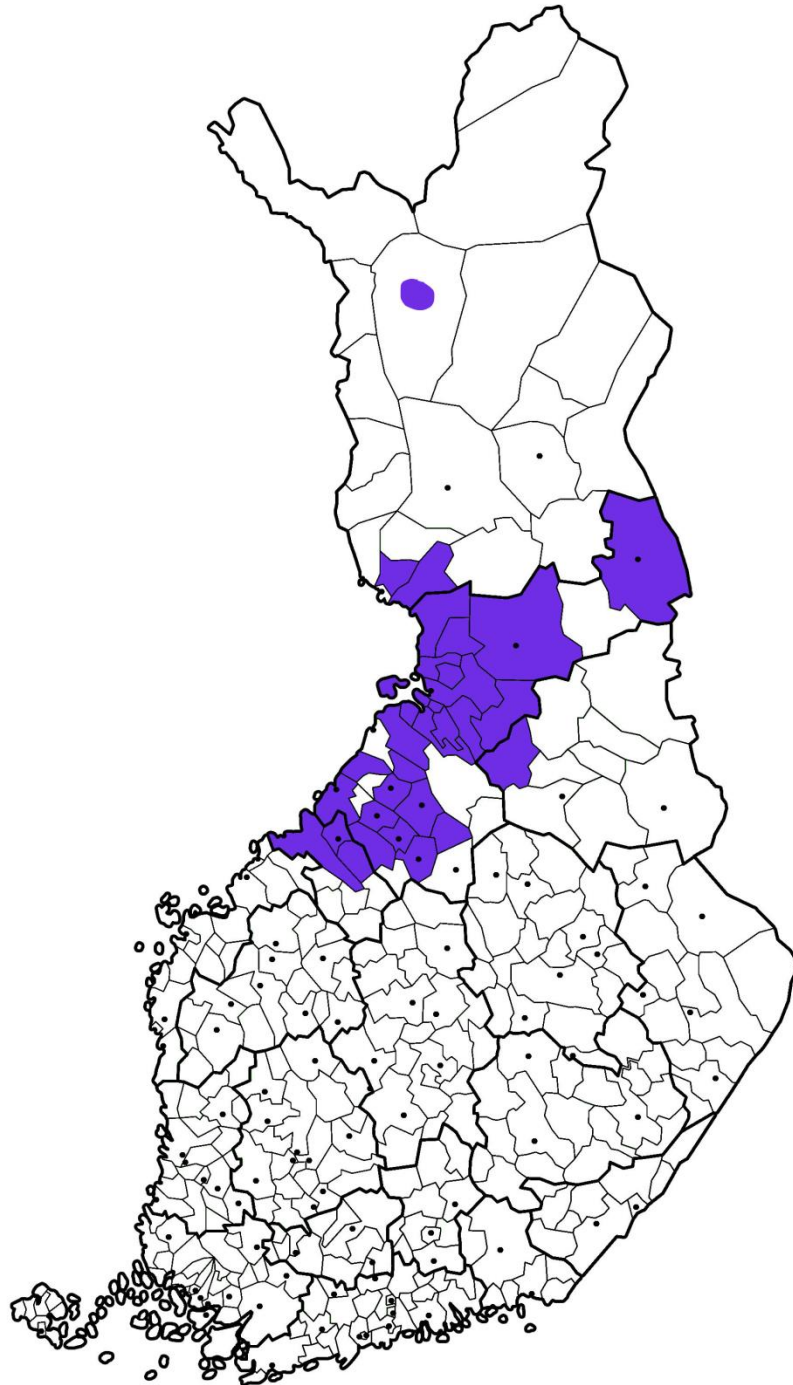
5.2.5 Pohjois-Suomen vesivaliokunta

Pohjois-Suomen vesivaliokunta on perustettu vuoden 1964 Pohjois-Suomen vesihuoltopäivien yhteydessä Limingassa. Yhdistyksen alkuperäinen tehtävä oli hankkia rahoitusta Pohjois-Suomen vesihuoltohankkeille. Valiokunnan jäseniksi valittiin lähinnä Pohjois-Pohjanmaan alueen vaikutusvaltaisia henkilöitä, kuten poliitikkoja, ministereitä ja vir-

kamiehiä. Valiokunnasta muodostui ajan kuluessa alueellinen yhteistyöverkosto, jonka kautta ”lobattiin” Etelä-Suomesta rahoitusta vesihuoltohankkeille ja otettiin kantaa vesihuollon kannalta ajankohtaisiin asioihin. (Hyvärinen 2004)

Vuonna 1974 perustettiin Pohjois-Suomen vesivaliokunnan yhteyteen Oulun vesipiirin alueen vesilaitosten kehittämistyöryhmä (OUKE), jonka jäseniksi valittiin alueen vesilaitosten edustajia. OUKE:sta muodostui vesivaliokunnan operatiivinen elin, jonka tehtävänä oli toimia sen jäsenlaitosten keskustelufoorumina ja tiedonjakokanavana. OUKE-työryhmässä on aina ollut aluehallinnon viranomaisilla ”mandaattipaikka”, mikä on mahdollistanut hyvien keskusteluyhteyksien luomisen alueen viranomaisten ja vesilaitosten välille. Myöhemmin OUKE:n on otettu mukaan myös ns. kannatusjäseniä, eli vesialan yrityksiä ja yhteisöjä (esim. Kemira Oy, Nordkalk Oy, KWH pipe Oy).

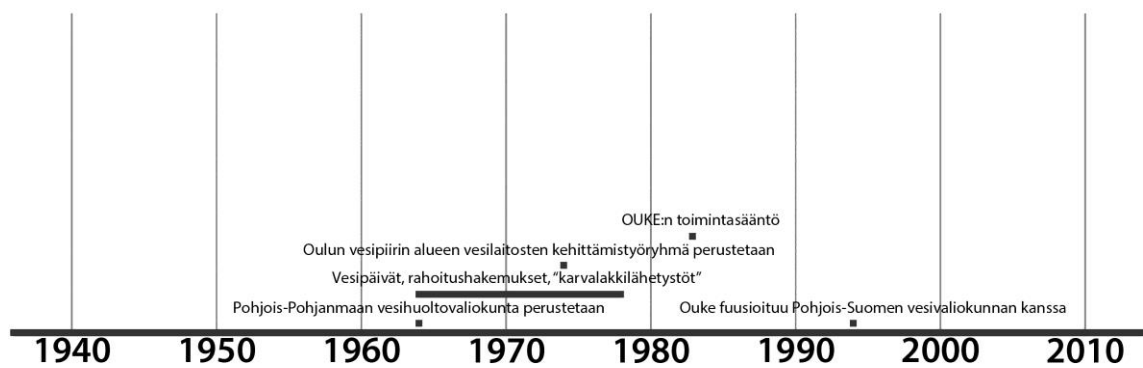
Vuonna 1984 OUKE-työryhmälle määriteltiin toimintasääntö, jossa sen tehtävät määriteltiin tarkasti ja näin luotiin suuntaviivat tulevalle toiminnalle. OUKE:n jäsenlaitokset vuoden 2012 lopussa ja niiden maantieteellinen sijainti on havainnollistettu kuvassa 5.8. Alueelle tyypillisesti suurin osa OUKE:n jäsenlaitoksista on joko osuuskuntia tai osakeyhtiöitä. (Hyvärinen 2004)

Kuva 5.8. Pohjois-Suomen vesivaliokunnan jäsenlaitokset. (Hyvärinen 2004, kirjoittajan koostama)

Vuosien kuluessa alueen vesihuoltolaitosten talousvaikeudet alkoivat helpottaa ja vesivaliokunnan alkuperäinen tehtävä alkoi muuttua tarpeettomaksi. Tämä johti vuonna 1994 Ouke ja Pohjois-Suomen vesivaliokunnan fuusioon ja uuden vesivaliokunnan toiminta jatkui käytännössä OUKE:n toimintana. Toimintansa aikana OUKE on ollut myötävaikuttamassa sen toimialueen laitosten välille muodostuneen yhteistyöverkoston syntyä. Tämä yhteistyöverkosto on luonut OUKE:n jäsenlaitosten välille hyvät henkilökohtaiset suhteet ja toimivan keskusteluyhteyden laitosten ja aluehallinnon viran-

omaisten välille. Lisäksi OUKE on valtakunnallisella tasolla arvostettu toimija, jonka jäsenistöllä on aktiivinen edustus VVY:n valiokunnissa. OUKE on toiminnallaan merkittävästi edesauttanut alueellista vesihuollon kehitystä ja tutkimusta esimerkiksi rahoittamalla tutkimushankkeita. Vuonna 2012 OUKE:ssa oli 45 laitospäijäsentä ja 30 yhteistoimintajäsentä. Pohjois-Suomen vesivaliokunnan historian kannalta merkittäviä tapahtumia on esitetty aikajanamuodossa Kuvassa 5.8. (Hyvärinen 2004)

Kuva 5.8. Pohjois-Suomen vesivaliokunnan aikajana. (Hyvärinen 2004, tekijän koostama)

5.2.6 Tukkuyhtiöt

Tukkuyhtiöllä tarkoitetaan yhtiötä, joka huolehtii veden otosta, sen mahdollisesta puhdistuksesta ja sen toimittamisesta toisen osapuolen verkostoon. Lisäksi tukkuyhtiöt saattavat ottaa vastaan toisen osapuolen tuottamaa jätevettä ja huolehtia sen puhdistamisesta (Pietilä ym. 2011). Useimmiten tukkuyhtiöiden asiakkaita ovat sen osakkaat tai muut jakeluyhtiöt. Esimerkiksi vesikolmion tapauksessa ainoastaan tukkuyhtiön omistavat kunnat ja alueella toimivat vesiosuuskunnat ovat yhtiön asiakkaita (Hannula 2008). Jakeluyhtiöt voivat olla kunnallisia laitoksia, osuuskuntia tai osakeyhtiöitä ja ne huolehtivat vedenjakelusta sekä mahdollisesti jäteveden keräämisestä toimialueellaan.

Tukkuyhtiöillä saattaa olla myös henkilö-, tai yritysasiakkaita liittyneinä sen omiin verkostoihin. Nimi tukkuyhtiö tulee siitä, että tukkuyhtiöt laskuttavat suurivolyymisiä asiakkaitaan ns. "tukkuhinnan" mukaan, joka on veden vähittäsmyyntihintaan nähden edullinen. Tukkuyhtiöillä on maassamme pitkä perinne erityisesti pohjanmaalla, jossa raakavesilähteet ovat olleet niukkoja ja vettä on perinteisesti jouduttu kuljettamaan pitkienkin matkojen takaa. Varsinaisten tukkuyhtiöiden lisäksi yksittäisillä vesilaitoksilla saattaa olla tukkuasiakkaita. Esimerkiksi Alajärven Vesiosuuskunta ostaa Alajärven kunnalta tarvittaessa tukkuvettä omaan käyttöönsä, kun taas Lappajärven Vesiosuuskunta myy tukkuvettä Evijärven kunnalle (Sillanpää 2012, Kuoppala 2012, Hankonen 2012).

Tukkuvesiyhtiöt ovat sidosryhminä huomioonottamisen arvoisia tämän tutkimuksen kannalta, koska tutkimuksen osuuskunnista seitsemän on enemmän tai vähemmän tukkuveden varassa. Oulaisten Vesiosuuskunta ostaa myymästään vedestä puolet ja Vihannin Vesiosuuskunta kaiken Vihannin Vesi Oy:ltä (Mäenpää 2012, Kotila 2012). Vihannin Vesi Oy:n omistavat Vihannin kunta, Raahen kaupunki sekä Ilveskorven, Lumimetsän ja Vihannin vesiosuuskunnat (kaikilla 20 % omistus) (Kotila 2012). Kalajoen, Sievin ja Ylivieskan vesiosuuskunnat taas ostavat kaiken myymänsä veden Vesikolmio Oy:ltä, joka on Suomen vanhin toiminnassa oleva tukkuyhtiö (Hannula 2002). Vesikolmion omistavat Ylivieskan, Sievin, Haapajärven, Kalajoen, Nivalan ja Alavieskan kunnat (Hannula 2008). Edellä mainittujen lisäksi Alajärven Vesiosuuskunta ostaa tarvittaessa tukkuvettä Alajärven kaupungilta ja Koiviston Vesiosuuskunta ostaa tukkuvetensä ja jätevedenkäsittelypalvelunsa Äänesseudun energialta.

5.2.7 Kuntien vesilaitokset

Kuntien vesilaitokset ovat merkittävä sidosryhmä niiden tässä tutkimuksessa käsiteltujen osuuskuntien kannalta, joiden toimipaikkakunnilla kunnallisella vesilaitoksella on suurimittakaavaista toimintaa. Useimmiten tämä tarkoittaa sitä, että osuuskunta huolehtii juomaveden toimittamisesta kunnan alueella ja kunnan omistama viemärilaitos huolehtii jätevesien keräämisestä ja puhdistamisesta. Noin puolella tutkimuksen osuuskunnista on käytössä tällainen järjestely. Muutamissa tapauksissa kunnilla on hoidettavanaan ainoastaan joidenkin haja-asutusalueiden vesihuolto. Tällainen järjestely on useimmiten seurausta siitä, että kunnan asuinrakenne on pirstaleinen ja taajamassa toimiva vesiosuuskunta on ollut haluton laajentamaan toimintaansa pitkän matkan päässä sijaitsevalle alueella.

Niissä kunnissa, joissa osuuskunta ja kunnan viemärilaitos toimivat rinnakkain on näiden välinen yhteistyö käytännössä välttämätöntä, esimerkiksi saneerauksia ja uudisrakentamista suunniteltaessa. Yhteistyötä tehtäessä hankkeiden kustannukset jaetaan osapuolten kesken tiettyjen ennalta määrättyjen kertoimien mukaan. Nämä kustannukset ovat pääasiassa koneurakoitsijoiden ja työmiesten laskuttamia tunteja (ns. monttukustannuksia). Lisäksi samalla alueella toimivat vesihuoltolaitokset suunnittelevat omaa toimintaansa usein yhdessä eteenpäin ja tulevan vuoden tai lähivuosien saneerauksista käydään keskustelua ja toteutetaan yhteistuumin siellä missä se nähdään kannattavaksi. Joillain paikkakunnilla esiintyi myös asentajien yhteiskäyttöä.

6 VESIHUOLLON KEHITYS SUOMESSA

Keskitetty vesihuolto on nykyaikaisen yhteiskunnan normaalin toiminnan elinehto (ks. esim Hukka & Katko 2003). Keskitetyn vesihuollon tarve nousi ensimmäisenä pinnalle maamme suurimmissa ja tiheimmin asutuissa kaupungeissa 1800-luvun lopulla (Katko 1996). Syynä tähän olivat useimmiten ongelmat saatavilla olevan kaivoveden määrässä ja laadussa. Kaupunkien lisäksi myös maatalousvaltaisilla alueilla, joilla käyttöön soveltuvat vesilähteet ovat harvassa, on esimerkkejä keskitetyn vesihuollon järjestämisestä (Katko 1996). Nämä vesihuolto-organisaatiot eroavat kaupunkeihin perustetuista vesilaitoksista siinä mielessä, että ne olivat useimmiten yksityisoikeudellisia eli osuuskuntia tai osakeyhtiöitä. Tämän tutkimuksen pääpaino on vesiosuuskunnissa, mutta niiden kehitykseen liittyvien seikkojen ymmärtämiseksi on aiheellista käydä läpi Suomen vesihuollon yleinen kehitys pääpiirteittäin 1800-luvun lopulta tähän päivään.

6.1 Vesihuollon yleinen kehitys

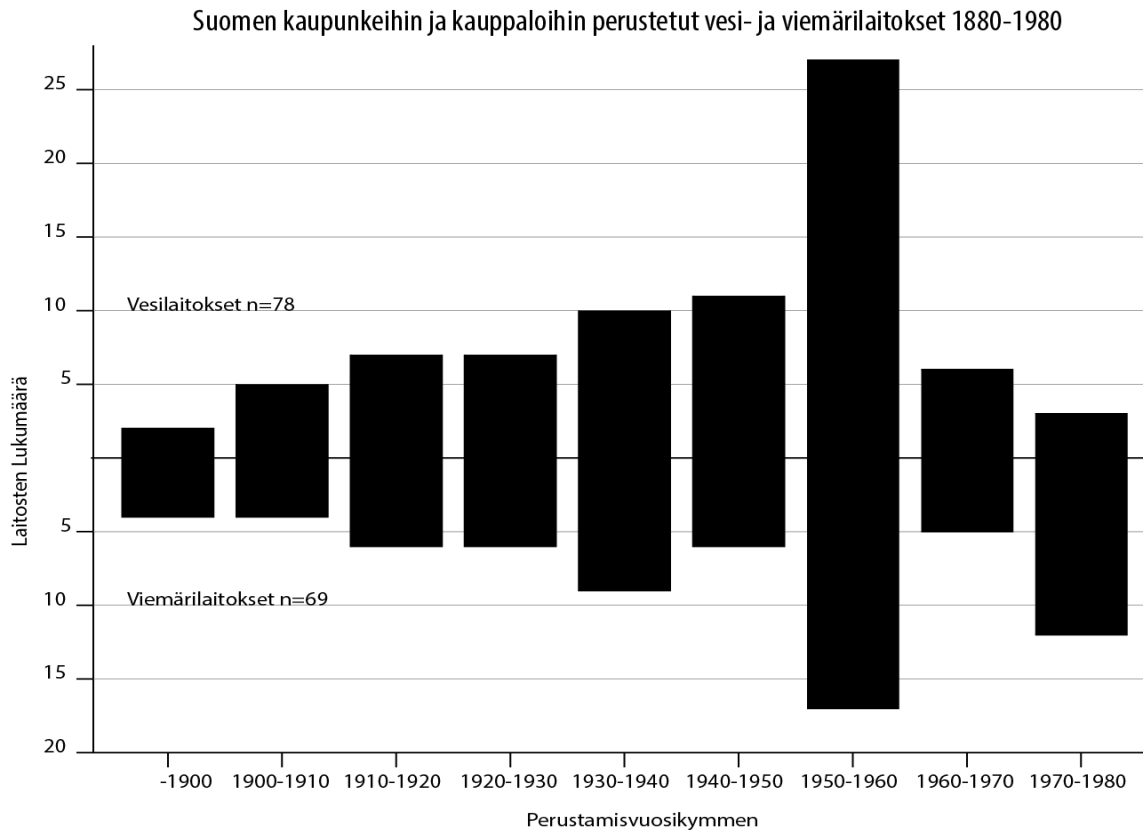
Suomi oli 1800-luvun loppupuolelle asti yksi maailman maatalousvaltaisimpia maita ja teollistuminen alkoi maassamme vasta noihin aikoihin. Teollistumisen johdosta Suomen kaupungit kasvoivat ja niiden asukastiheys nousi. Suomen kaupungit oli pääosin rakennettu kohtuullisen tiheästi ja pääasiallisena rakennusmateriaalina oli puu, mikä johti siihen, että kaupungeilla oli tapana tuhoutua tulipalojen seurauksena maamme historian aikana keskimäärin 150 vuoden välein. Kaupungistumisasteen noustessa suurien tulip vaikkutti merkittävästi keskitetyn vesihuollon ja viemäröinnin rakentamiseen. Kaupunkien kasvu ja asukastiheyden nousu vaikuttivat merkittävästi hygienioiden huonontumiseen. Kaivoveden määrä väheni ja sen laatu huononi merkittävästi. Nämä tekijät liitettyinä ahtaisiin asumisoloihin johtivat siihen, että maamme kaupungeissa esiintyi toistuvia tautiepidemioita, joita pyrittiin ehkäisemään investoimalla vesijohtoihin ja viemäriin. (Katko 1996, 2013, Juuti 2001)

Suomen ensimmäiset vesilaitokset perustettiin 1800-luvun lopulla suurimpiin kaupunkeihimme. Näistä laitoksista lähes kaikki olivat alusta alkaen julkisessa omistuksessa (Katko 1996). Lähes samaan aikaan vedenjakelujärjestelmien kanssa rakennettiin myös ensimmäiset viemäröintijärjestelmät näihin samoihin kaupunkeihin (Tässäkin on poikkeuksia, kuten Hanko). Viemäreiden olemassaolosta huolimatta jätevesiä ei aluksi juurikaan käsitelty, vaan ne johdettiin luontoon sellaisenaan. Ensimmäisiä varsinaisia jätevedenpuhdistamoita saatiin odottaa vuoteen 1910 asti, jolloin Helsinki ja Lahti rakensivat puhdistuslaitokset (Lehtonen 1994). Taulukkoon 6.1 on koottu tietoja Suomen ensimmäisistä vesilaitoksista (Katko 1996).

Taulukko 6.1. Suomen 10 vanhinta vesilaitosta ja niiden käyttöönottovuodet.(Katko 1996, 2013)

Kaupunki	Vesilaitos	Vedenottoaikka	Viemärlaitos
Helsinki	1876	Joki	1880
Viipuri	1892	Pohjavesi	-
Tampere	1898	Järvi	1890
Oulu	1902	Joki	1897
Turku	1903	Pohjavesi	1896
Hanko	1909	Pohjavesi	1906
Hämeenlinna	1910	Pohjavesi	1910
Lahti	1910	Lähde	1910
Jyväskylä	1911	Pohjavesi	1911
Mikkeli	1911	Pohjavesi	1911

Kuvassa 6.1 on havainnollistettu Suomen kaupunkeihin ja kauppaloihin perustettujen vesilaitosten määrää vuosikymmenittäin. Kuvan aikajänne kattaa Suomen vesihuollon kehityksen aina vuoteen 1980 asti, jolloin lähes kaikissa Suomen taajamissa oli keskitetty vesihuolto.

Kuva 6.1. Suomen kaupunkeihin ja kauppaloihin perustetut vesi- ja viemärilaitokset vuoteen 1980 asti (Kallenautio 1984 a & b).

Keskitetyn vesihuollon leviäminen jatkui Suomessa 1900-luvun ajan ja sotien jälkeen erityisesti maaseudun vesihuollon kehittämiseen alettiin kiinnittää enenevässä määrin huomiota (Juhola 1991, Katko 1992, Katko 1996, Herranen 2006). Tähän olivat syinä saatavilla olevan talousveden laadulliset ja määrälliset ongelmat, maatalouden kasvanut vedentarve, sekä nuorten naisten maaltamuuton ehkäiseminen (Juhola 1991, Katko 1992, 1996, Herranen 2006). Erityisesti naisten maaltamuuton ehkäisemistä pidettiin merkittävänä keskitetyn vesihuollon kautta saatavana hyötynä vesihuoltoliittoa perustettaessa (Herranen 2006). Veden kantaminen maatalouden tarpeisiin oli raskasta työtä, joka oli erityisesti naisten ja lasten vastuulla ja tätä urakkaa helpottamaan haluttiin luoda vesihuoltojärjestelmät. Maaseudulla vesijohdot vedettiin ensimmäisenä yleensä navettaan tai muuhun eläinsuojaan ja vasta myöhemmin asuinrakennukseen (Katko 1996, 2013).

Toisen maailmansodan jälkeen Suomessa olivat rakennusmateriaaleista puutetta ja suurin osa ennen 1950-luvun puoliväliä perustetuista laitoksista käyttikin toimintansa alkuvaiheessa putkimateriaalina pääasiassa puuta (Juhola 1991). Myöhemmin maaseudun pienet laitokset omaksuivat kaupunkien laitoksia ennemmin muoviputkien käytön (Juhola 1991). Syy tähän on hyvin käytännöllinen: Pienillä laitoksilla ei ollut varaa käyttää kalliimpia valurautaputkia, jotka olivat yleisesti käytössä suuremmilla laitoksilla. Maaseutukuntiin 1940 ja 1950-luvuilla perustetut vesilaitokset olivat suurimmaksi osaksi

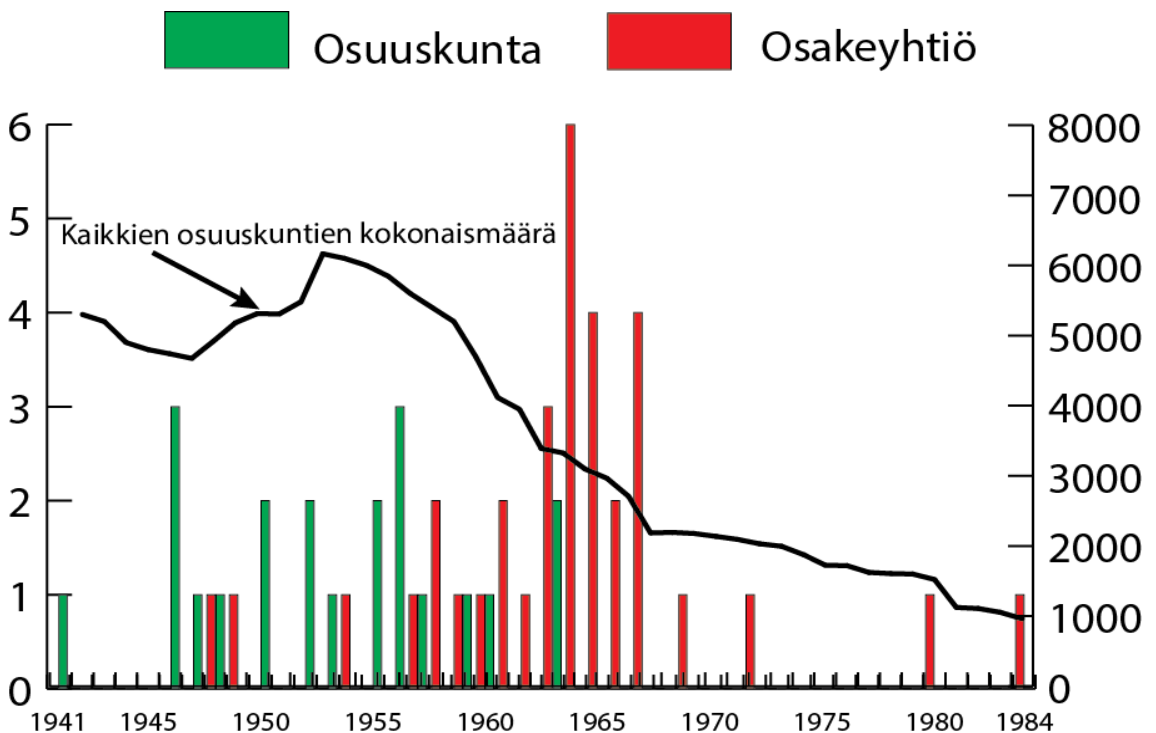
yksityisoikeudellisia eli pääosin osuuskuntia tai osakeyhtiöitä (ks. luvut 6.2 ja 5.1.6). Joitain näistä yhtiöistä on vuosien saatossa kunnallistettu, eräänä viimeisimmistä Heinäveden vesihuolto Oy vuonna 2011 (Heinäveden kunnanhallitus 2011), mutta yli 50 niistä on toiminnassa vielä nykyisinkin. Näiden laitosten perustamisajankohtia suhteessa vesihuollon ja historian kannalta merkittäviin tapahtumiin on havainnollistettu kuvassa 6.2.

6.2 Yksityisoikeudelliset vesilaitokset

Vesihuolto on Suomessa kehittynyt vaiheittain ensin suurimpiin kaupunkeihin ja myöhemmin maaseudulle. Maaseudun vesihuollon järjestämisessä merkittävimpiä motiiveja ovat olleet maaseutuväestön työolojen paraneminen ja tätä kautta maaltamuuton ehkäiseminen, puhtaan juomaveden tarve määrä- tai laatuongelmian vuoksi sekä maatalouden vedentarpeen kasvu (Katko 1992 & 1996, Herranen 2006).

Suurin osa ensimmäisistä maaseudun taajamiin perustetuista vesilaitoksista oli yksityisoikeudellisia eli osakeyhtiö- tai osuuskuntamuotoisia (Katko 1992, Juhola 1991). Tähän on useita laitoskohtaisia syitä eikä huomioita näistä voida yleistää. Merkittävimpiä ovat olleet luultavasti yksityisoikeudellisten laitosten paremmat rahoitusmahdollisuudet, sivukylien yliedustus kunnallispolitiikassa (”kirkonkyläläiset maksakoot itse oman vettensä”) ja vallalla ollut ajatus, että keskitetyn vesihuollon järjestäminen ei ole kuntien vastuulla. Näiden lisäksi tuohon aikaan ihmiset eivät olleet yleisesti tottuneet maksamaan vedestä mitään, vaan sitä oli tarjolla yllin kyllin ilmaiseksi omasta kaivosta, mikä osaltaan vaikeutti veden hinnan säädön oikeutusta (Juhola 1991, Katko 1992, 1996).

Useita alunperin yksityisoikeudellisia vesilaitoksia on kunnallistettu aikojen saatossa, mutta Suomessa on vielä toiminnassa useita ns. suuria vesiosakeyhtiöitä ja vesiosuuskuntia, joista on luontaisen kasvun seurauksena muodostunut kunnallisten vesilaitosten kaltaisia, autonomisia kuntien taajamien (useimmissa tapauksissa koko kunnan) vesi ja/tai jätevesihuollosta vastaavia laitoksia. Näiden laitosten perustamista on havainnollistettu kuvassa 6.2.

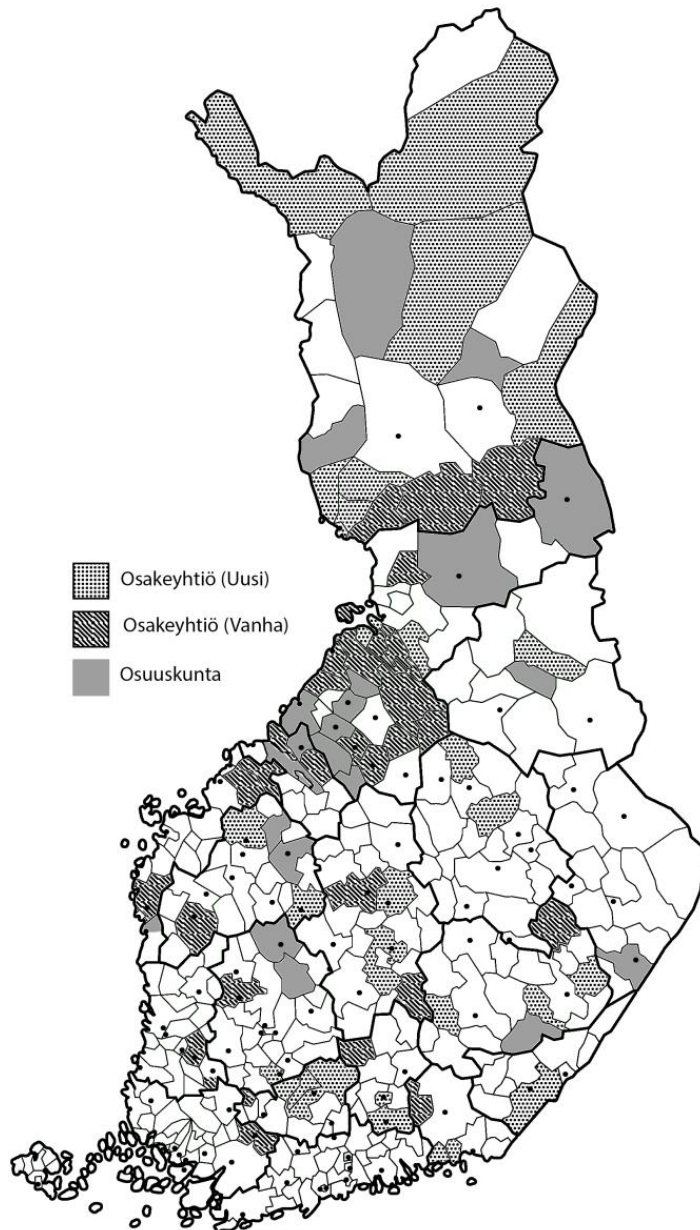

Kuva 6.2. *Suomen alunperin yksityisoikeudellisten vesilaitosten perustamisajat suhteessa suomen osuuskuntien kokonaismäärään. (Suomen tilastolliset aikakauskirjat, osuuskuntien historiikit, VELVET tietokanta, tekijän koostama)*

Osuuskuntamuotoisten laitosten perustamisen ns. huippuvuodet olivat n. 10 vuotta aikaisemmin kuin osakeyhtiömuotoisten. Yksittäistä syytä organisaatiomuodon valintaan liittyvään muutokseen on mahdotonta tämän tutkimuksen puitteissa kerätyn materiaalin avulla osoittaa. Kuitenkin voidaan melko varmasti todeta, että kaksi merkittävää tekijää tähän ovat olleet osuuskuntamuotoisen toiminnan väliaikainen meneminen ”pois muodista” (vrt. kuva 4.1) sekä asennemuutos kunnissa liittyen vesihuollon järjestämisvastuuseen.

Alunperin yksityisoikeudellisia taajamien vesihuoltolaitoksia on vuonna 2013 vielä toiminnassa 53 kappaletta, joista merkittävin osa sijaitsee Etelä-, Keski-, tai Pohjois-Pohjanmaan sekä Pohjanmaan maakunnissa (Tähän lasketaan mukaan myös Lumijoen vesi Oy, joka on perustettu osuuskuntana 1950-luvulla, mutta muutettu osakeyhtiöksi 2007). Ns. vanhojen yksityisoikeudellisten vesilaitosten lisäksi Suomessa on viimeisten 20 vuoden aikana perustettu useita kuntien omistamia osakeyhtiömuotoisia vesilaitoksia (Katko 2013). Käytännössä tämä on tarkoittanut kunnan olemassa olevan eriytetyn taseyksikön tai liikelaitoksen muuttamista osakeyhtiömuotoiseksi. Joissain näistä tapauksista tämän organisaatiojärjestelyn yhteydessä vesilaitos on fuusioitu julkisessa omistuksessa olevan energiayhtiön kanssa (esim. Jyväskylässä ja Seinäjoella) tai on muodostettu uusi ylikunnallinen vesihuolto-yhtiö (Esim. HS-vesi) (Katko 2013). Tulevaisuudessa kuntaliitokset tulevat todennäköisesti lisäämään tämänkaltaisia organisatorisia järjestelyitä. Suomessa toiminnassa olevien yksityisoikeudellisten vesilaitosten maantieteellistä sijaintia on havainnollistettu Kuvassa 6.3.

Edellä mainituilla alueilla on kaikista vesilaitoksista poikkeuksellisen suuri osa yksityisoikeudellisia yhtiöitä eli osuuskuntia ja osakeyhtiöitä. Se, mikä yksityisoikeudellisen laitoksen organisaatiomuodon valintaan on aikanaan vaikuttanut on epäselvää ja tuntuu siltä, että mitään yhtenäistä linjaa ei tästä voida johtaa. Toisaalta kuitenkin aikaisemmassa vaiheessa osuuskunnan valintaan yhtiömuodoksi ovat luultavasti vaikuttaneet paikalliset kokemukset puhelin-, meijeri-, ja sähköosuuskunnista, sekä se, että osuuskunnat olivat ”muodissa”. Todennäköisinä osasyinä siihen, että myöhemmin perustettujen laitosten organisaatiomuodoksi valittiin useimmin osakeyhtiö ovat luultavasti olleet vallitseva vesihuollon rahoitukseen liittyvä lainsäädäntö, kuntien halu pystyä paremmin ohjaamaan vesihuoltolaitoksessa tehtäviä päätöksiä ja samaan aikaan haluttomuus ottaa omille harteilleen suuria pääomia sitovaa toimintaa ja jo edellä mainittu haja-asutusalueiden mielipiteen korustuminen kunnallispolitiikassa. Myös maailmantalouden yleisellä liberalisoitumisella on saattanut olla oma vaikutuksensa tähän kehitykseen. Osuuskuntien määrän ja alunperin yksityisoikeudellisten vesihuoltolaitosten perustamistiheyden suhdetta on havainnollistettu edellä kuvassa 6.2. (Katko 1992, Juhola 1991)

Kuva 6.3. Suomen yksityisoikeudelliset vesilaitokset. (VVY vesihuoltomaksut 1.1.2012 & VELVET-tietokanta, Kirjoittajan koostama).

6.2.1 Osakeyhtiöt

Suomessa toimivat osakeyhtiömuotoiset vesilaitokset voidaan jakaa karkeasti niin sanottuihin vanhoihin ja uusiin laitoksiin. Vanhoilla osakeyhtiömuotoisilla vesilaitoksilla tarkoitetaan tässä yhteydessä sellaisia osakeyhtiömuotoisia vesilaitoksia, jotka on alunperin perustettu osakeyhtiömuotoisiksi laitoksiksi ja uusilla taas viimeisen noin 20 vuor-

den aikana osakeyhtiöitettyjä kuntien organisaatioon kuuluneita vesilaitoksia. Vanhoista osakeyhtiöistä osake-enemmistön omistaa useimmiten kunta. Tässäkin on kuitenkin poikkeuksena Lohtajan ja Toholammen laitokset, joissa osake on sidottu vesiliittymään. Tämän ominaisuuden vuoksi niitä voidaan pitää eräänlaisina ”hybrideinä”, joissa yhdistyvät osakeyhtiön ja osuuskunnan piirteet päätöksentekovallan ollessa jakautunut tasaisesti kaikkien liittymänomistajisen kesken. Vaikka kunta on näissä molemmissa laitoksissa suurin osakkeenomistaja ei päätöksentekovalta käytännössä kuitenkaan ole polarisoitunut (Kuikka 2012, Lintilä 2012). Lisäksi näissä laitoksissa osakkeen hinta on pidetty osuuskuntien osuusmaksun tavoin matalana (Kuikka 2012, Lintilä 2012).

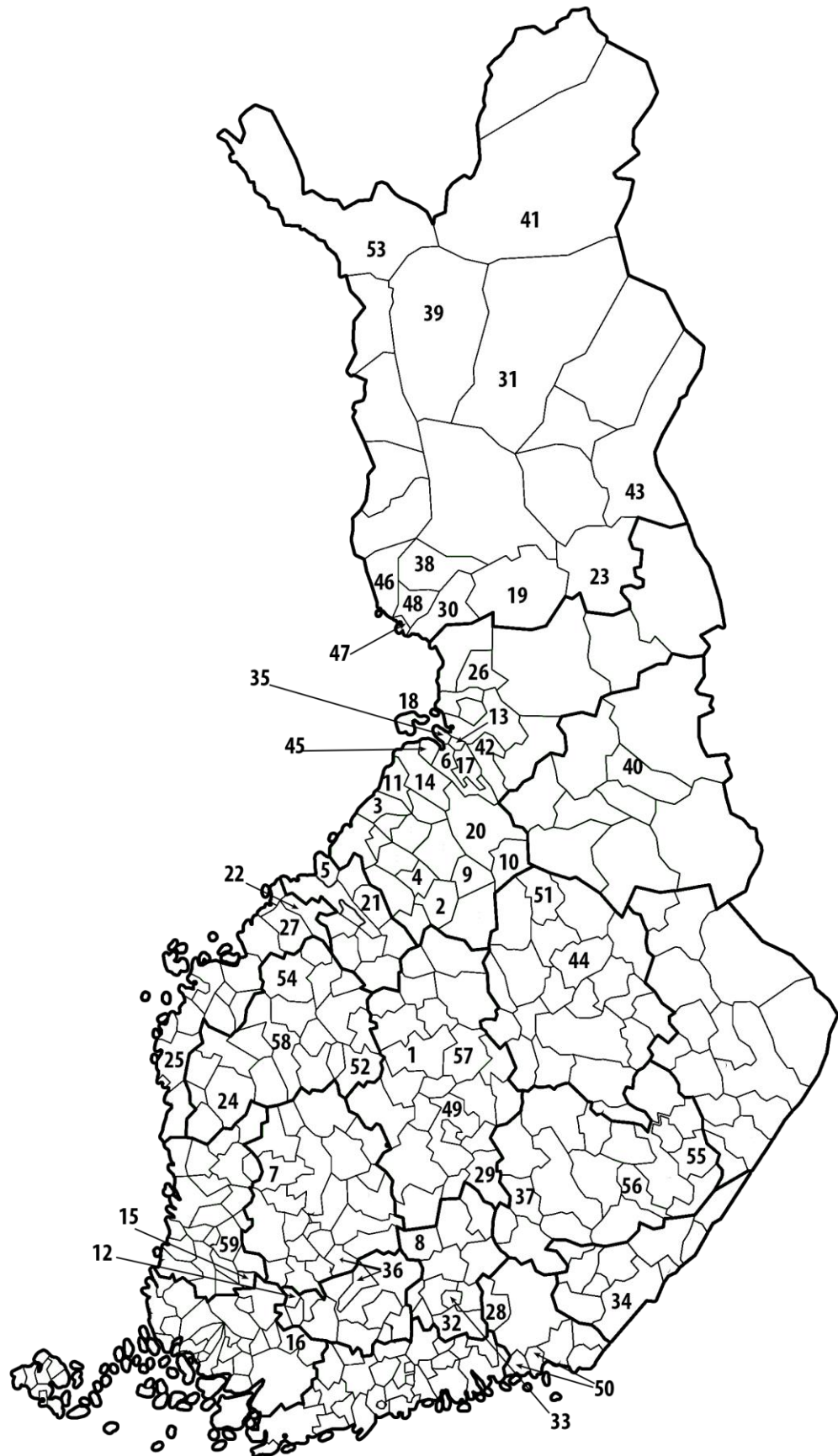
Uusia osakeyhtiömuotoisia vesilaitoksia ja niiden toiminnan erityispiirteitä ei tässä opinnäytetyössä käsitellä. Kuitenkin on hyvä huomata, että kun ne lasketaan yksityisoikeudellisiksi vesiyhtiöiksi on selvää, että maamme vesilaitoksista merkittävä osa on yksityisoikeudellisia. Tästä huolimatta vesihuolto mielletään pääsääntöisesti osaksi kunnan organisaatiota ja vesilaitokset näin ollen julkisoikeudellisiksi organisaatioiksi. Toki on otettava huomioon, että erityisesti uusissa osakeyhtiömuotoisissa vesilaitoksissa johtokunta valitaan käytännössä poliittisin perustein, koska kunta on lähes poikkeuksetta ainoa omistaja (Katko 2012).

Uusista osakeyhtiömuotoisista vesilaitoksista monet hoitavat useiden kuntien vesi- tai jätevesihuoltoa, kuten Kotkassa toimiva Kymen vesi Oy, Hämeenlinnan seudulla toimiva HS-vesi Oy tai Kempeleessä Sijaitseva lakeuden keskuspuhdistamo Oy. Suomessa toimivat ns. suuret alunperin osakeyhtiömuotoiset vesilaitokset ja niiden perustamisvuodet on listattuna taulukossa 6.2. Taulukosta on kuitenkin jätetty pois useimmat ns. tukkuyhtiöt, koska niiden rooli vesihuollon järjestäjinä on selvästi erilainen, kuin kunnallisen vesihuoltolaitoksen asemassa toimivilla osakeyhtiöillä (ks. luku 5.2.6). Näiden osakeyhtiöiden maantieteellistä sijaintia on havainnollistettu kuvassa 6.4.

Taulukko 6.2. *Suomen taajamien osakeyhtiömuotoiset vesilaitokset ja niiden perustamisvuodet (Valtionhallinnon VELVET-tietokanta, kirjoittajan koostama)*

Paikkakunta	Perustamisvuosi	Paikkakunta	Perustamisvuosi
1.Saarijärven vesihuolto Oy	1948	31.Sodankylän vesi Oy	1991
2.Haapajärven vesi Oy	1949	32.Orimattilan vesi Oy	1993
3.Pyhäjokisuun vesi Oy	1954	33.Lahti aqua Oy	1994
4.Nivalan vesihuolto oy	1958	34.Lappeenrannan energia Oy ¹	1995
5.Lohtajan vesihuolto Oy	1959	35.Oulunsalon vesihuolto Oy	2000
6.Limingan vesihuolto Oy	1960	36.Hämeenlinnan seudun vesi Oy	2001
7.Ikaalisten vesi Oy	1961	37.Hirvensalmen vesi Oy	2002
8.Padasjoen vesihuolto Oy	1961	38.Tervolan vesi Oy	2002
9.Kärsämäen vesihuolto Oy	1963	39. Levin vesihuolto Oy	2002
10.Pyhännän vesi Oy	1963	40.Vesi-mega Oy	2003
11.Raahen vesi Oy	1963	41.Inarin lapin vesi Oy	2003
12.Humppilan vesihuolto Oy	1964	42.Muhoksen vesihuolto Oy	2003
13.Kempeleen vesihuolto Oy	1964	43.Sallan aluelämpö Oy	2004
14.Paavolan vesi Oy	1964	44.Lapinlahden vesi Oy	2005
15.Vampulan vesihuolto Oy	1964	45.Lumijoen vesi Oy	2005
16.Someron vesihuolto Oy	1964	46.Tornion vesi Oy	2005
17.Tyrnävän vesihuolto Oy	1964	47.Kemin vesi Oy	2006
18.Hailuodon vesihuolto Oy	1965	48.Keminmaan vesi Oy	2006
19.Ranuan vesihuolto Oy	1965	49.Jyväskylän energia Oy	2007
20.Siikalatvan vesihuolto Oy	1965	50.Kymen vesi Oy	2007
21.Toholammin vesihuolto Oy	1965	51.Vieremän lämpö ja vesi Oy	2007
22.Kronoby vatten och avlopp Ab	1966	52.Ähtärin energia ja vesi Oy	2007
23.Posion vesi ja lämpö Oy	1966	53.Enontekiön vesihuolto Oy	2008
24.Kauhajoen vesihuolto Oy	1967	54.Kauhavan vesi Oy	2008
25.Närpes vatten Ab	1967	55.Itä-savon vesi Oy (Kerimäki)	2008
26.Yli-iin vesihuolto Oy	1967	56.Sulkavan palvelut Oy	2008
27.Pedersöre vatten Ab	1969	57.Ääneseudun energia Oy (Äänekoski)	2009
28.Kausalan lämpö Oy (iitti)	1972	58.Seinäjoen vesi Oy	2011
29.Joutsan vesihuolto Oy	1980	59.Kokemäen vesihuolto Oy	
30.Simon vesihuolto Oy	1984		

¹ Vuodesta 1995 asti Lappeenrannan vesi Oy, vasta myöhemmin nimi muutettu Lappeenrannan Energiaksi

Kuva 6.4. Suomen osakeyhtiömuotoiset vesilaitokset vuonna 2012. (VVY vesihuoltomak-
sut 1.1.2012 & VELVET-tietokanta, kirjoittajan koostama).

6.2.2 Osuuskunnat

Suomessa toiminnassa olevat osuuskuntamuotoiset vesilaitokset voidaan jakaa viiteen jossain määrin limittäiseen luokkaan niiden perustamisajankohdan mukaan. Ensimmäisen vaiheen vesiosuuskunnat on perustettu ennen vuotta 1950 ja niille yhteistä on, että niitä varten ei saatu ulkopuolista avustusta julkishallinnolta, mikä johti talkootyön käyttöön ja kustannusten minimointiin. Ihmiset olivat niiden perustamisen aikaan jo valmiiksi tottuneita tekemään töitä yhteisön edun nimissä yhdessä ilman ulkopuolista tukea. (Juhola 1991, Takala ym. 2011)

Toisen vaiheen vesiosuuskunnat on perustettu karkeasti vuosina 1950-1975. Yhteistä näille osuuskunnille on valtion ja kuntien vahva rooli niiden avustamisessa ja toiminnan ohjauksessa erityisesti perustamisen yhteydessä. Lisäksi vesihuollon rakentamiselle oli luotu lainsäädännöllinen tukemisverkosto, joten merkittävän ulkopuolisen tuen saaminen suuria pääomia sitovaan toimintaan oli mahdollista. Lisäksi näiden osuuskuntien perustamisen aikoihin keskitetty vesihuolto yleistyi koko maassa ja parempia rakennusmateriaaleja oli saatavilla säännöstelyn loputtua. (Juhola 1991, Takala ym. 2011)

Kolmannen vaiheen vesiosuuskunnat on perustettu karkeasti vuosina 1975-1990 ja edellisistä poiketen suurin osa niistä on perustettu harvaan asutuille alueille. Tähän aikaan kunnat ja aluehallinnon viranomaiset kannustivat keskitetyn vesihuollon rakentamiseen niille alueille, joilla sitä ei vielä ollut kuntalaisille saatavilla. Lisäksi vesihuoltoon haettavissa olevia avustuksia lisättiin. Tähän luokkaan kuuluvista vesiosuuskunnista useilla ei ollut omaa vedenottamoita, vaan ne olivat tukkuveden varassa, jonka ne ostavat esimerkiksi kunnalliselta toimijalta. (Takala ym. 2011)

Neljänteen luokkaan kuuluvat vesiosuuskunnat on perustettu vuoden 1990 jälkeen maaseudun haja-asutusalueille tai suurempien kaupunkien vesilaitosten toiminta-alueiden lievealueille, jonne kunnallinen vesilaitos ei ole halunnut ulottaa toimintaansa (Takala ym. 2011). Näiden osuuskuntien toimintaan on enenevässä määrin alkanut kuulua 1990-luvulta lähtien viemäroinnin järjestäminen ja vuoden 2003 haja-asutusalueiden jätevesienkäsittelyvaatimusten (542/2003) kiristyttyä suurin osa uusista osuuskunnista on perustettu hoitamaan nimenomaan viemärointiä päätehtävänä. Tähän luokkaan kuuluvat osuuskunnat on nähty usein väliaikaisina ratkaisuuina jo niitä perustettaessa ja nykyisin on edellytyksenä tukien ja avustusten saamiselle, että osuuskunta tekee perustamisvaiheessa sopimuksen jo olemassa olevan vesihuoltolaitoksen kanssa osuuskunnan toimintojen liittämisestä siihen tulevaisuudessa (Vähänen 2012, Palomäki 2012).

Viidennen vaiheen vesiosuuskuntiin luetaan kuuluvaksi tässä tutkimuksessa käsiteltyt suuret osuuskuntamuotoiset vesilaitokset, joiden toiminta eroaa merkittävästi pienempien vesiosuuskuntien toiminnasta. Eri vaiheiden osuuskuntien erityispiirteitä on esitetty kuvassa 6.5. Lisäksi tulee muistaa, että edellä kuvatut yksityisoikeudellisten vesilaitos-

ten perustamisvaiheet eivät koske ainoastaan osuuskuntia vaan samaan aikaan on syntynyt myös muita organisaatioita samankaltaisiin olosuhteisiin. Kuitenkin osuuskunnat muodostavat valtaosan Suomen yksityisoikeudellisista vesihuolto-organisaatioista, eikä tässä tutkimuksessa ole ollut tarkoitus keskittyä merkittävästi muihin organisaatiomuotoihin.

Ajanjakso	I -1950	II 1950-1970	III 1975-1990	IV 1990-	V 1941-
Vesiosuuskuntien erityispiirteet	Rakennettu ilman taloudellista tukea Halukkuus jatkaa toimintaa riippumattomina organisaatioina suuri	Perustettaessa valtion ja kuntien rooli vahvempi --> Osuuskunnat saivat lainoja ja avustuksia keskitetyn vesihuollon järjestämiseen	Pääasiassa Haja-asutusalueilla Kuntien aktiivinen kannustus ja tukeminen yhteistä alkuvaiheessa Vähemmän itsenäisiä kuin aikaisemmin perustetut osuuskunnat --> Heikompi omistajuuden tunne ja passiivisemmat jäsenet	Pääasiassa Haja-asutusalueilla Viemäröinti mukana Ulkoinen paine perustettaessa merkittävä Usein suunniteltu väliaikaisiksi ratkaisuksi	Suuret vesiosuuskunnat Toimivat pääasiassa keskikokoisissa kaupungeissa kuten vastaavat kunnalliset vesihuoltolaitokset koulutettu ja pätevä henkilökunta

Kuva 6.5. Suomessa toimivien osuuskuntien tyypit ja niiden erityispiirteet. (Takala ym 2011.)

Suomen taajamien nykyisin toiminnassa olevat osuuskuntamuotoiset vesilaitokset on Ullavan vesiosuuskuntaa lukuunottamatta (perustettiin Ullavan ja Kokkolan kuntaliitoksen yhteydessä vuonna 2009) perustettu vuosina 1941-1964 ja ovat toimintansa aikana kasvattaneet toiminta-alueensa kattamaan lähes koko toimipaikkakuntansa alueen, silloin kun tämä vain on ollut teknisesti mahdollista. Esimerkiksi Pudasjärvellä ja Pelkosenniellä asutus on voimakkaasti pirstaloitunut eikä tämä ole ollut järkevää. Samoin on laita myös Puumalassa, jossa vesistöt ja harva asutus tekevät verkostojen levittämässä taajaman ulkopuolelle kannattamatonta. Hieman yli puolet suurista osuuskuntamuotoisista laitoksista on aloittanut toimintansa puhtaasti vedenjakelua hoitavina laitoksina, mutta osalla on myös viemäröintipuoli ollut osana toimintaa alusta alkaen. Nykyisin noin puolet laitoksista huolehtii näistä molemmista ja joissain neuvotellaan tai on neuvoteltu viemäröinnin siirtämisestä julkiselta puolelta osuuskunnan vastuulle.

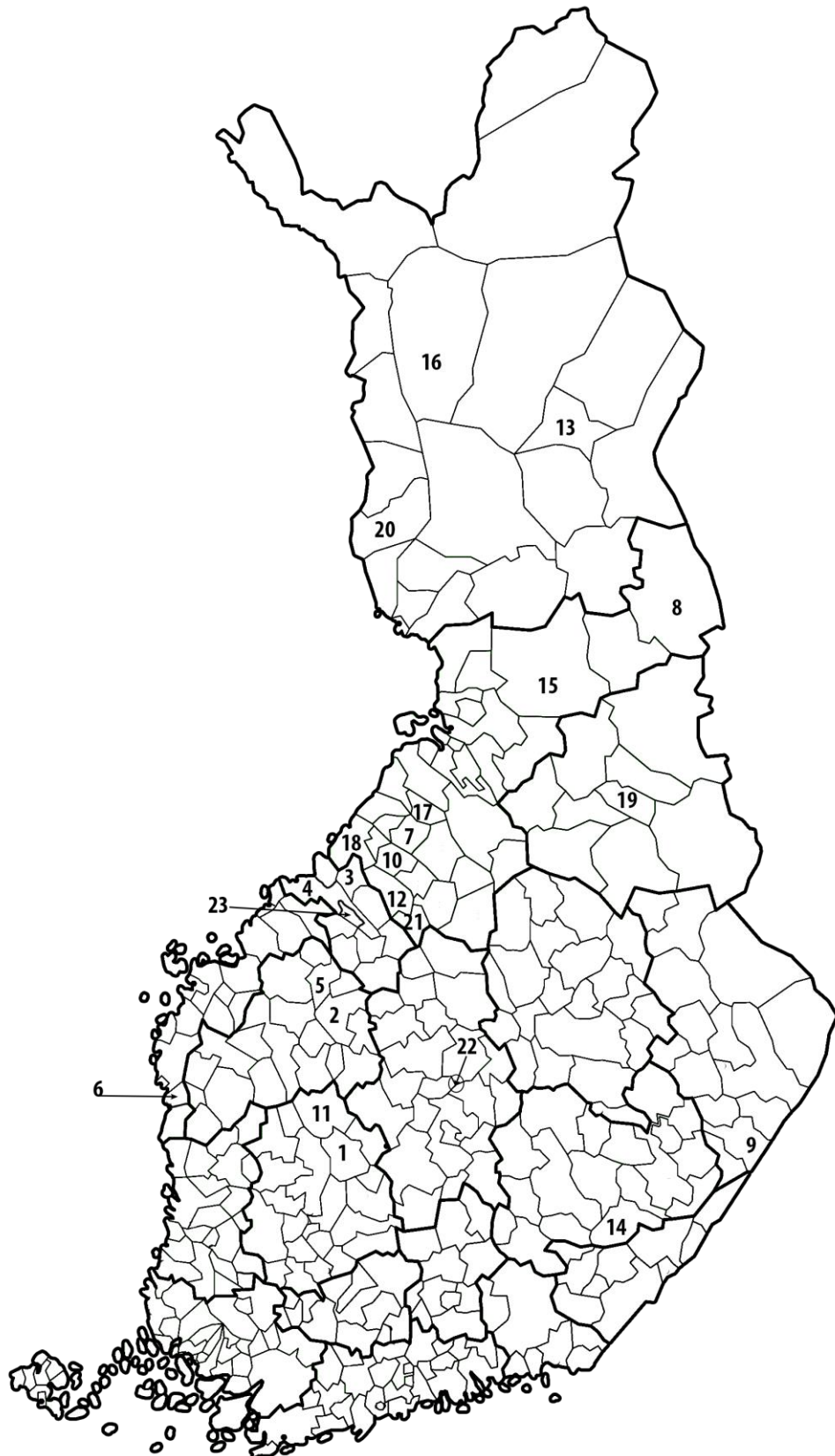
Suomen taajamien vesiosuuskunnat ovat syntyneet paikallisista tarpeista ja paikallisin resurssein. Nykypäivään tultaessa näiden osuuskuntien talous on pääsääntöisesti kestäväällä pohjalla ja niiden toiminta on ollut vakaata jo kymmeniä vuosia. Suurimmat uudisrakennusinvestoinnit on lähes kaikkialla tehty jo menneisyydessä. Taajamien suurten osuuskuntien joukossa on osuuskuntia, joiden alkuperäinen toimipaikkakunta on ollut osallisena kuntaliitoksissa joko nykyisen kuntarakennemuutoksen aikana (esim. Kälviä, Valkeavesi, Alajärvi) tai jo kauemman aikaa sitten (esim. Lapväärti). Kuitenkin

kuntien yhdistymisen jälkeen osuuskunnissa on ollut halu jatkaa toimintaansa itsenäisinä yksikköinä.

Taulukossa 6.3 ja kuvassa 6.6 on listattuna Suomen taajamien suuret osuuskuntamuotoiset vesilaitokset. Näiden osuuskuntien varsinaista toimintaa on käsitelty seikkaperäisemmin luvussa 7.

Taulukko 6.3. Suomen taajamien suuret vesiosuuskunnat.(kirjoittajan koostama)

Osuuskunta	Perustamisvuosi	Osuuskunta	Perustamisvuosi
1.Osk. Vesijako (Ruovesi)	1941	13.Pelkosenniemen Vesihuolto Osk	1956
2.Alajärven Vesiosuuskunta	1946	14.Puumalan Vesiosuuskunta	1955
3.Kannuksen Vesiosuuskunta	1946	15.Pudasjärven Vesiosuuskunta	1956
4.Kälviän Vesiosuuskunta	1946	16.Kittilän vesihuolto Osk.	1956
5.Lappajärven Vesiosuuskunta	1947	17.Vihannin vesiosuuskunta	1957
6.Lappfjärds Vattenandelslag	1948	18.Osk. Valkeavesi (Kalajoki)	1959
7.Oulaisten Vesiosuuskunta	1950	19.Ristijärven Vesihuolto Osk.	1960
8.Kuusamon Energia- ja Vesiosuuskunta	1950	20.Pellon Vesihuolto Osk.	1963
9.Kiteen vesikunta	1952	21.Reisjärven Vesiosuuskunta	1963
10.Ylivieskan Vesiosuuskunta	1952	22.Koiviston Vesiosuuskunta	2008
11.Virtain Vesiosuuskunta	1953	23.Ullavan Vesiosuuskunta	2009
12.Sievin Vesiosuuskunta	1955		

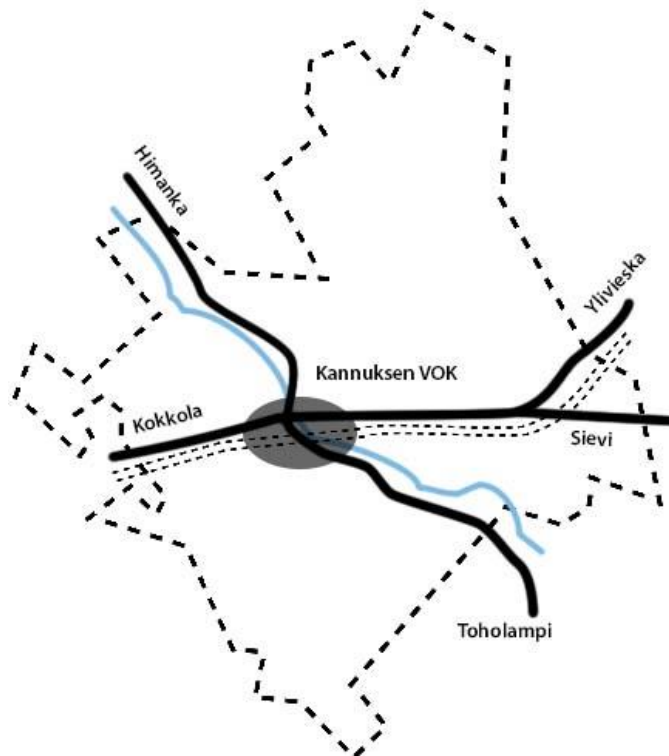
Kuva 6.6. Suomen taajamien suuret osuuskuntamuotoiset vesilaitokset vuonna 2012. (VVY vesihuoltomaksut 1.1.2012 & VELVET-tietokanta, Kirjoittajan koostama).

7 SUOMEN TAAJAMIEN SUURET VESIOSUUSKUNNAT

Tässä luvussa käydään läpi taajamien suurten vesiosuuskuntien toimintaa Suomessa. Osuuskuntien kuvaukset perustuvat tutkimuksen kuluessa tehtyihin haastatteluihin, osuuskuntien julkaisemiin historiikkeihin, vuosikertomuksiin, sääntöihin ja muuhun saatavilla olevaan materiaaliin, kuten ympäristölupiin ja vesihuollon yleissuunnitelmiin. Yksittäisten laitosten kuvaukset ovat detaljeiltaan eritaosisia johtuen saatavilla olleen materiaalin huomattavasta erilaisuudesta. Tämä taas johtuu siitä, että eri laitoksilla on niiden toimintaa liittyviä tapahtumia dokumentoitu erilaisissa laajuuksissa ja trendinä tuntuu olevan, että suuremmilla laitoksilla varsinkin niiden historiaan liittyvät tapahtumat on dokumentoitu paremmin.

7.1 Kannuksen Vesiosuuskunta

Kannuksen Vesiosuuskunta perustettiin Ylikannuksen vedenjohto-osuuskunnan nimellä Kannuksen keskustaajaman alueelle vuonna 1946. Sotien jälkeen keskitetyn vesihuollon toteutus oli tarpeellista kirkonkylän kaivojen huonon vedenlaadun ja asukasmäärän kasvun vuoksi. Kannuksen alueella toimi noihin aikoihin jo vuonna 1927 toimintansa aloittanut vedenjohto-osuuskunta Lopotti, joka oli kuitenkin haluton laajentamaan toimintaansa Kannuksen keskustan alueelle. Kannuksen Vesiosuuskunnan nykyinen toiminta-alue on esitetty yksinkertaistettuna kuvassa 7.1. (Anon 1986 & 1996)

Kuva 7.1. Pelkistetty kuva Kannuksen kaupungista. Osuuskunnan toiminta-alue kattaa vesijohtojen osalta käytännössä koko kaupungin aluee, tummennettu alue on kaupungin keskustaajama. (Kirjoittajan koostama)

Alunperin Kannuksen Vesiosuuskunta käytti raakavesilähteenään Lestijokea, jonka Polvikosken suvantoon sen ensimmäinen vedenottamo rakennettiin. Vedenottopaikka sijaitsi 11 km päässä keskustaajamasta ja se oli taajamaa 24 metriä ylempänä, joten vesi saatiin johdetuksi kuluttajille korkeuseron synnyttämän paineen avulla. Ensimmäiset osuuskunnan verkostot rakennettiin puusta ja putkimateriaali ostettiin valtion ja Kannuksen seurakunnan metsistä. Runkoja osuuskunnan ensimmäisten verkostojen rakentamista varten ostettiin yhteensä 3600 kpl. Sodanjälkeisinä vuosina rakennusmateriaaleista oli Suomessa pulaa, ja puuputkien vyöttämiseen tarvittavan vanneraudan hankintaan tarvittiin kansanhuoltoministeriön lupa, jonka osuuskunta sai vuonna 1946. Varsinaiset rakennustyöt pääsivät alkamaan saman vuoden kesäkuussa. Työt suoritettiin laپیotyönä, mikä oli erittäin suuri urakka johtolinjan ollessa paikoitellen jopa 4-5 metriä syvä. (Anon 1986 & 1996, Juhola 1991)

Vesijohtoverkoston rakennusaikainen kustannusarvio oli alunperin 2,5 miljoonaa markkaa (Vuonna 2012 summa vastaa 194 250 €), joka katettiin osuusmaksuilla ja Kannuksen osuuskassasta saadulla lainalla. Kuitenkin pian rakennustöiden aloittamisen jälkeen selvisi, että hankkeen kustannukset tulevat nousemaan ennakoitua suuremmiksi ja työt jouduttiin lopettamaan hetkellisesti syyskuussa 1946. Seuraavan talven aikana töitä päästiin jatkamaan ja rakentamista rahoitettiin pääosin vekseleillä. Lisäksi osuuskunnan

jäsenet veloitettiin Suorittamaan korvauksetta kolmen viikon työ vesijohtotyömaalla. (Anon 1986 & 1996, Juhola 1991)

Vuonna 1947 osuuskunnan rahat olivat huvenneet ja palkkatyövoiman käyttö piti lopettaa. Rakennustöitä jatkettiin talkootyönä saman vuoden syyskuuhun asti, jolloin osuuskunnalle myönnettiin 2,8 miljoonan markan laina (vuoden 2012 rahassa 167 440 €). Kireä taloustilanne ja siitä johtuneet osuusmaksun korotukset saivat osan osuuskunnan jäsenistä menettämään luottamuksensa osuuskuntaan ja tästä seuranneita riitoja puitiin käräjillä asti kun noin 40 % osuuskunnan jäsenistä oli uhannut erota osuuskunnasta. Tilanne raukesi lopullisesti vuonna 1949 ja osuuskunta menettikin tässä vaiheessa 20 % jäsenistään kilpailevalle osuuskunta Lopotille. (Anon 1986 & 1996, Juhola 1991)

Vedenjohtamisen aloittamisesta asti Kannuksen Vesiosuuskunnan ongelmana oli verkostojen heikko paine. Tämä ongelma saatiin ratkaistuksi 1950-luvun alussa, kun Kaa-teenkankaalle rakennettiin 200 m³ alavesisäiliö ja pumppaamo. Verkoston paineen noususta aiheutui kuitenkin ongelmia, kun puuputket eivät enää kestäneet kohonnutta painetta. Laajimmillaan Kannuksen vesiosuuskunnalla oli puuputkiverkostoa noin 80 kilometriä, jonka rakentamiseen oli käytetty yli 7000 runkoa. Puuputkia ruvettiin korvaamaan muoviputkilla kannuksen keskustassa vuonna 1963 ja puuputkien käytöstä päästiin eroon täysin vuonna 1973. (Anon 1986 & 1996, Juhola 1991)

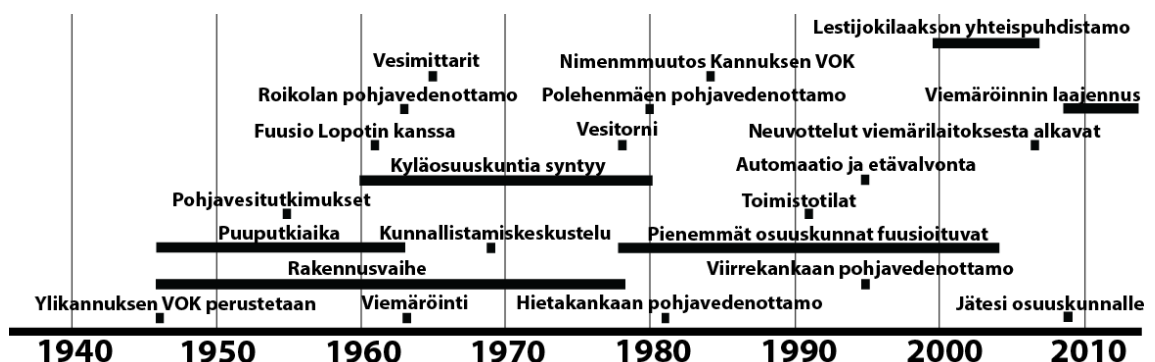
Ylikannuksen vedenjohto-osuuskunnan ja osuuskunta Lopotin suhteet olivat alusta alkaen huonot, mitä pahensi entisestään edellisestä eronneiden jäsenten liittyminen jälkimmäiseen vuonna 1949. Kuitenkin keskusteluja toimintojen yhdistämisestä oli käyty jo vuodesta 1946 alkaen ja Ylikannuksen vedenjohto-osuuskunnan toiminnan alkuvaiheessa sen ja Lopotin putket kulkivat samoilla alueilla. Yhteistyö konkretisoitui kuitenkin vasta 1961, kun Lopotti sulautui Ylikannuksen vedenjohto-osuuskuntaan. (Anon 1986 & 1996, Juhola 1991)

Lestijoen vedenlaatu oli heikentynyt 1960-luvulle tultaessa ja ensimmäiset pohjavesiselvitykset Kannuksessa tehtiin noihin aikoihin. Vesto Oy:n tekemissä pohjavesitutkimuksissa löytyi pohjavesiesiintymät Eskolasta ja Roikolasta, joista jälkimmäiseen rakennettu pohjavedenotto otettiin käyttöön vuonna 1962. Tämä nosti edelleen painetta verkostossa, mikä näkyi puuputkien lisääntyvänä rikkoutumisena. (Anon 1986 & 1996, Juhola 1991)

Kannuksen kunnan ja vesiosuuskunnan yhteistyö tiivistyi vuonna 1965, jolloin kunta alkoi rakentaa viemäröintiä Kannuksen keskustaaajan alueelle ja osuuskunta sai luvan asentaa omat putkensa samaan kaivantoon. Luultavasti tämän seurauksena 1960 ja 1970 lukujen vaihteessa käytiin Kannuksessa keskusteluja vesihuollon kunnallistamisesta. Syitä tähän olivat kunnan halu saada myös haja-asutusalueet järjestetyn vesihuollon piiriin. Samoihin aikoihin Kannuksen haja-asutusalueille syntyi useita pienempiä

osuuskuntamuotoisia vesilaitoksia (nämä on myöhemmin kaikki fuusioitu Kannuksen vesiosuuskuntaan). Tässä vaiheessa Kannuksen vesiosuuskunta ei kuitenkaan pystynyt toteuttamaan kunnassa esillä olleita vesihuollon laajentamissuunnitelmia ja tämän seurauksena kunta rakensi oman pohjavedenottamon Eskolaan ja sen yhteyteen kolme km runkolinjaa. Yleisen kehityksen seurauksena vuonna 1969 osuuskunnassa jopa äänestettiin toiminnan lakkauttamisen puolesta, mutta enemmistö jänistä oli tuolloin jatkamisen kannalla. Tuon osuuskuntakokouksen jälkeen vuonna 1970 perustettiin Kannukseen vesitoimikunta, joka vuoden mietittyään ehdotti osakeyhtiön perustamista. Osakeyhtiöstä kunta olisi omistanut 51 %, mutta tämäkään ehdotus ei mennyt osuuskuntakokouksessa läpi ja lopulta kunta suostui myymään omistamansa vesijohdot osuuskunnalle. (Anon 1986 & 1996, Juhola 1991)

Kunnallistamisyritysten epäonnistuttua kunnan ja vesiosuuskunnan suhde muuttui myönteisempään suuntaan ja suhteiden parannuttua kunta on esimerkiksi taannut poikkeuksetta osuuskunnan lainoja. Lisäksi osuuskunnan hallinnossa on toiminut vuosien varrella useita kunnan luottamusmiehiä ja työntekijöitä. Kunnan ja vesiosuuskunnan yhteistyö kulminoitui vuonna 2009, kun pitkälliset neuvottelut jätevesitoimintojen siirtämisestä kunnalta osuuskunnan omistukseen konkretisoituivat. Kauppahintana oli jätevesi-infran tasearvo, mikä nähtiin kuntalaisten etuna (Erkkilä 2012, Järvelä 2012). Kaupan nähtiin hyödyttävän molempia osapuolia: osuuskunta sai toimintaansa lisää volyyymiä kun viemäriverkostoa koskevat tulevaisuuden saneeraus- ja laajennustarpeet siirtyivät sen vastuulle (Erkkilä 2012, Järvelä 2012). Kaupan yhteydessä osuuskunta määritteli viemäriverkoston laajentamissuunnitelman ja investointiohjelman viideksi vuodeksi eteenpäin. Ohjelman rakennustöiden valmistuttua käytännössä lähes koko Kannuksen kaupunki on keskitetyn viemäroinnin piirissä. Kuvassa 7.2 on esitettyä Kannuksen Vesiosuuskunnan toiminnan kannalta olennaisia tapahtumia aikajanamuodossa.

Kuva 7.2. Kannuksen Vesiosuuskunnan aikajana.

Ylikunnallista yhteistyötä Kannuksen vesiosuuskunta tekee lähes kaikkien naapurilaitostensa kanssa. Merkittävintä yhteistyö on Kälviän Vesiosuuskunnan kanssa, jonka kanssa Kannuksen Vesiosuuskunnalla on yhteisomistuksessa Viirrekankaan pohjavedenottamo. Lisäksi Osuuskunnalla on verkostoyhteys Himangalle, jonne se on myynyt vuosina 1972-2007 lähes kaiken Himangan kunnan käyttämän veden. Lisäksi laitoksella

on verkostoyhteydet Toholammille ja Ullavaan, joista osuuskunta ostaa vettä omaan käyttöönsä. Kannuksen Vesiosuuskunta on toimittanut myös vuodesta 1975 asti Lohtajan Alaviirteen kylän talouksille vettä ja nämä ovat osuuskunnan jäseniä. Lestijokilaaksoissa oli 2000-luvun puolen välin aikoihin myös suunnitteilla yhteispuhdistamohanke, jossa selvitettiin jätevesien kokoamista Himangalle rakennettavaan yhteispuhdistamoon. Hanke ei kuitenkaan toteutunut. Kannuksen alueella on useita suuria pistemäisiä vedenkuluttajia, kuten navetoita ja Poutun tehdas, joka käyttää vuositasolla vettä lähes 200 000 m³. Alla olevaan taulukkoon 7.1 on listattu joitain Kannuksen vesiosuuskuntaa kuvaavia parametrejä. (Kannuksen vesiosuuskunta 2012, Järvelä 2012, Erkkilä 2012)

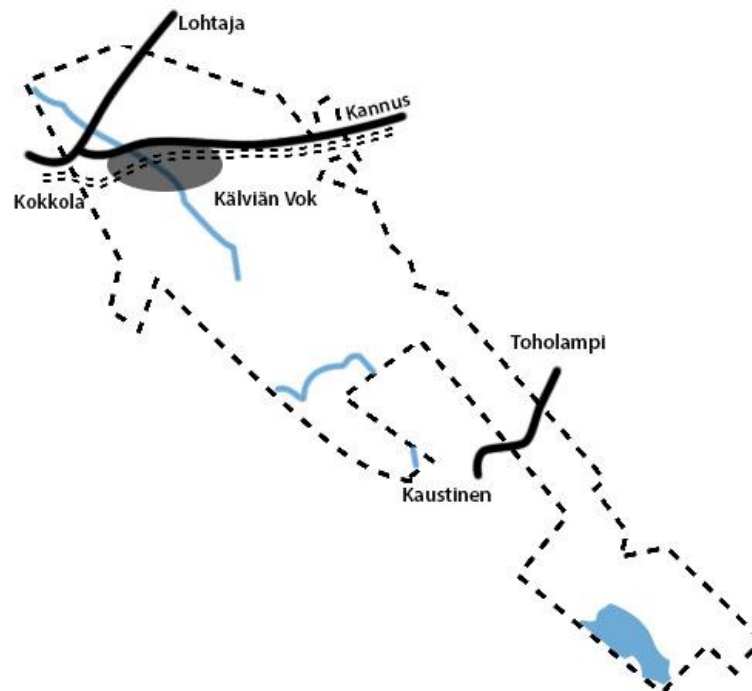
Taulukko 7.1. Kannuksen vesiosuuskunnan toimintaa kuvaavia parametrejä. (Kannuksen vesiosuuskunta 2011)

Perustamisvuosi	1946	Verkoston pit. V/JV (km)	360 / 66
Jäsenet	1800	Työntekijät	9
Asukkaat toimialueella	5552	Hallitus	6
Kattavuus (% kuntalaisista)	99	Hallituksen varaj.	2
Osuusmaksu (€)	30	"Ikäpykälä"	65
Vesimaksu, sis. alv. (€)	0,68	TJ hallituksen jäsen	Ei
Jätevesimaksu, sis. alv. (€)	2,19	Tonttiventili	Osuuskunnan
Perusmaksu (€)	Ei käytössä	liittymiskohta	Tontin raja
Laskutettu V/JV (m³)	707809 / 411381	Liittymismaksut	Siirto ja pal. kelpoisia
Liittymismaksu V/JV (€/okt)	1700 / 2500	Toiminta-alue vahvistettu	Kyllä
Jäsenyys	Edellytetään	Liikevaihto (€)	1 117 527
Hukkavesi (%/m³/km/v)	7,2 / 145,5	Laitoksen tasearvo (€)	4 255 390

Osuuskunta on viime vuosina investoinut merkittävästi viemäröinnin laajentamiseen kannuksessa ja lähitulevaisuudessa viemäröinti tulee kattamaan käytännössä lähes koko Kunnan alueen. Kannuksen Vesiosuuskunnan toiminta on kokonaisuudessaan ollut taloudellisesti vakaata jo pitkän aikaa.

7.2 Kälviän vesiosuuskunta

Kälviän Vesiosuuskunnan perustava kokous pidettiin helmikuussa 1946. Syynä keskitehtyn vesihuollon tarpeelle Kälviän taajamassa oli pohjaveden erittäin huono saatavuus sekä jokiveden huono laatu. Kuvassa 7.3 on entinen Kälviän kunta ja Kälviän Vesiosuuskunnan päätoiminta-alue.

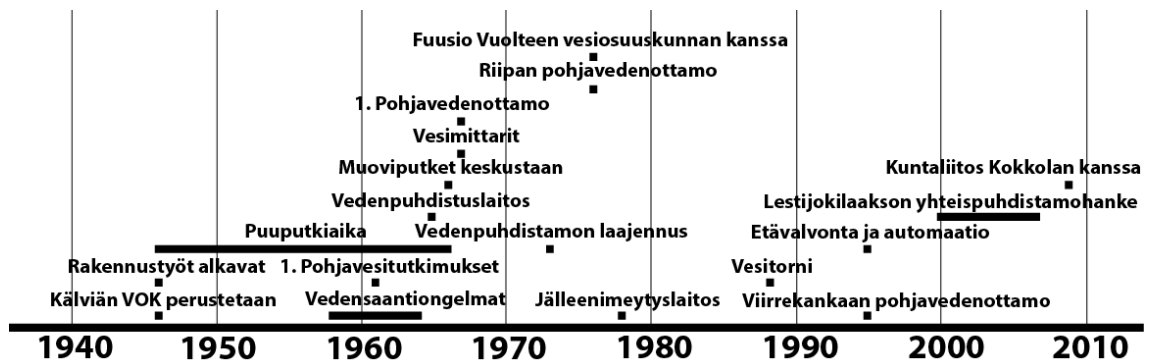
Kuva 7.3. Kälviän Vesiosuuskunnan toiminta-alue, joka kattaa käytännössä koko entisen Kälviän kunnan alueen. Tummennettuna Kälviän keskustaajaman alue. Entinen Ullavan kunta sijaitsee aukossa Kälviän ”sisällä”. (kirjoittajan koostama)

Osuuskunnan vedenottopaikaksi valittiin ensivaiheessa Klapurinjärvi, josta vesi saatiin helposti johdetuksi omalla paineellaan Kälviän keskustaajamaan. Rakennustyöt päästiin aloittamaan kesällä 1946 ja ensimmäiset runkolinjat rakennettiin tuohon aikaan tyypillisestä materiaalista, eli puusta. Klapurinjärvelle rakennettiin heti alkuvaiheessa veden-suodatin, jossa suodatinaineena käytettiin koivuhiiltä. Osuuskunnassa puu säilytti asemansa pääasiallisena putkimateriaalina aina 1960-luvun puoleenväliin asti, jonka jälkeen vesijohtolinjat on rakennettu suurimmaksi osaksi muovista. (Isokangas 2012)

Pohjavesitutkimuksia on tehty Kälviän alueella 1950-luvulta lähtien, mutta käyttökel-poista pohjavesialuetta ei löytynyt ennen 1960-lukua. Kälviän Vesiosuuskunnan ensimmäinen pohjavedenotto valmistui 1966. Vesilaskutuksen tarkentamiseksi otettiin osuuskunnassa käyttöön vesimittarit vuonna 1967. Osuuskunnan toinen pohjavedenot-

tamo valmistui Riippaan vuonna 1976. Mittavimmat verkostoinvestoinnit on Kälviän Vesiosuuskunnassa tehty 1970 ja 1980-lukujen aikana ja tultaessa 1990-luvulle lähes koko kunta oli liitetty Kälviän Vesiosuuskunnan verkostoihin. Osuuskunnan toiminnan laajentuessa alueen muut vesiyhtymät ovat fuusioituneet siihen. Osuuskunnan vesitorni rakennettiin Kälviän keskustan läheisyyteen vuonna 1989. Vesitornia varten osuuskunta sai aikanaan korotonta lainaa kälviän kunnalta 600 000 markkaa.

Vuonna 1995 osuuskunnan yhteistyö Kannuksen Vesiosuuskunnan kanssa tiivistyi, kun osuuskunnat rakensivat yhteisen pohjavedenottamon Viirrekankaalle. Samalla Kälviän Vesiosuuskunnassa otettiin käyttöön ensimmäiset automaatio- ja etävalvontajärjestelmät. Kaiken kaikkiaan Kälviän Vesiosuuskunnan toiminta on ollut vakaata jo pidemmän aikaa ja osuuskunnan talous on terveellä pohjalla. Osuuskunnan toiminnan kannalta olennaiset tapahtumat on esitetty aikajanamuodossa kuvassa 7.4. (Isokangas 2012)

Kuva 7.4. Kälviän vesiosuuskunnan aikajana. (kirjoittajan koostama)

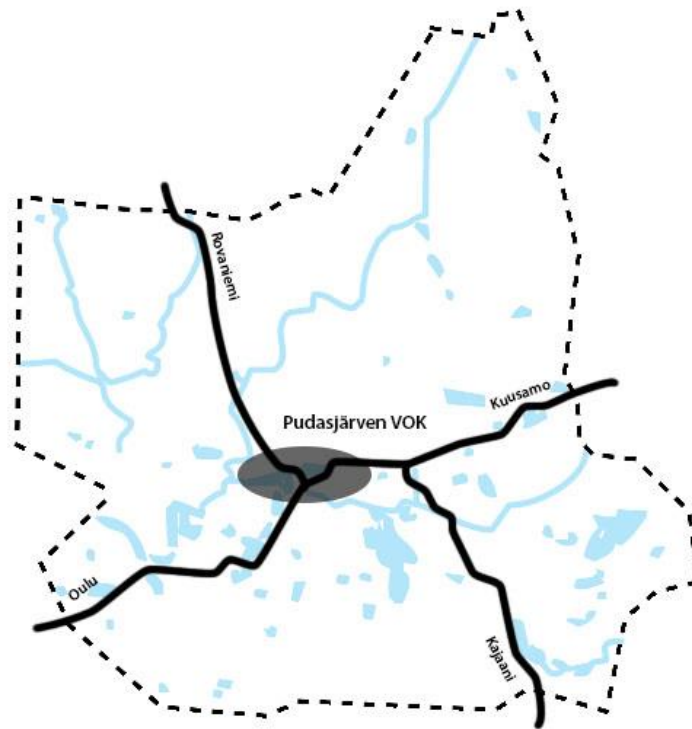
Suurin osuuskunnan toimintaympäristöön vaikuttanut muutos lähimenneisyydessä on Kälviän kunnan liittyminen Kokkolaan. Tässä kuntaliitoksessa vuonna 2009 Ullavan, Kälviän ja Lohtajan kunnat liitettiin osaksi Kokkolan kaupunkia. Samassa yhteydessä perustettiin Ullavalle vesiosuuskunta, jonka omistukseen siirrettiin kunnan puhdas-vesiverkostot ja se on vastannut puhtaan veden jakelusta Ullavan keskustaajaman alueella siitä lähtien. Rakentamisen pääpaino on Kälviälläkin saneerauksessa, koska osuuskunnan verkostot ovat kattaneet käytännössä koko kunnan alueen jo pitkään. Taulukko 7.2 on listattu joitain Kälviän Vesiosuuskunnan toimintaa kuvaavia tunnuslukuja. (Isokangas 2012, Jokela 2012, Kälviän vesiosuuskunta 2012)

Taulukko 7.2 Kälviän Vesiosuuskunnan toimintaa kuvaavia parametrejä. (Kälviän vesiosuuskunta 2012)

Perustamisvuosi	1946	Verkoston pit. V/JV (km)	403 / -
Jäsenet	1635	Työntekijät	3
Asukkaat toimialueella	4500	Hallitus	7
Kattavuus (% kuntalaisista)	99	Hallituksen varaj.	Ei
Osuusmaksu (€)	8,40	Tj hallituksen jäsen	Ei
Vesimaksu, sis. alv. (€)	1,0	"Ikäpykälä"	65
Jätevesimaksu, sis. alv. (€)	-	Tonttiventili	Osuuskunnan
Perusmaksu (€)	50	liittymiskohta	Tontin raja
Laskutettu V/JV (m³)	347558 / -	Liittymismaksut	Siirto ja pal. kelpoisia
Liittymismaksu V/JV (€/okt)	1800 / -	Toiminta-alue vahvistettu	Ei
Jäsenyys	Edellytetään	Liikevaihto (€)	423 662
Hukkavesi (%/m³/km/v)	12 / 102	Taseen loppusumma (€)	2 135 644

7.3 Pudasjärven Vesiosuuskunta

Pudasjärven kunnan väkiluku kasvoi toisen maailmansodan jälkeisinä vuosina huomattavasti evakkoväestön asutuksen ja suurten ikäluokkien syntymisen seurauksena. Samaan aikaan väestörakenne muuttui, minkä seurauksena Pudasjärven keskustan asukasmäärä ja väestötiheys kasvoivat. Tämä kehitys johti kaivoveden laadun heikkentymiseen ja tarpeeseen saada kunnan keskustaajamaan eli Kurenalalle keskitetty vesihuolto. Ensimmäinen Kurenalan vesiosuuskunnan perustamista käsittelevä kokous pidettiin 29.4.1956 ja Kurenalan vesiosuuskunta perustettiin virallisesti 1.8.1956. Osuuskunnan perustamisen aikaan erityisesti rahoitukselliset kysymykset herättivät ihmisissä epäluuloja, mikä osaltaan saattoi vaikuttaa liittymishalukkuuteen. Kurenalan vesiosuuskunnan nimi on muutettu Pudasjärven Vesiosuuskunnaksi vuonna 1982. Kuvassa 7.5 on pelkistetty kuva nykyisen Pudasjärven vesiosuuskunnan toiminta-alueesta. (Hyvärinen 2009)

Kuva 7.5. Pelkistetty kuva Pudasjärven kaupungista ja Pudasjärven Vesiosuuskunnan toiminta-alueesta, joka on käytännössä pudasjärven keskustaajama.

Pudasjärvi on pinta-alaltaan erittäin suuri kunta, yhteensä 5639 km² (vertailuna vanha Uudenmaan lääni 9898 km²) (Tilastokeskus 2011). Pudasjärven väestorakenne on muuttunut huomattavasti vesiosuuskunnan perustamisen jälkeen. Sotien jälkeen Pudasjärvelle asutettiin huomattavia määriä evakkoja ja Pudasjärven väkiluku saavutti huippunsa 1950 ja 1960 lukujen vaihteessa, jolloin se oli noin 16 000 henkeä. Tähän väkiluvun kasvuun vaikuttivat myös sotien jälkeen syntyneet ns. suuret ikäluokat. Vuoden 2013 alussa Pudasjärvellä asuu noin 8700 ihmistä, joista yli puolet asuu keskustaajaman alueella, toisin kuin 1950-luvulla, jolloin suurin osa kaupungin ihmisistä asui haja-asutusalueilla. (Hyvärinen 2009).

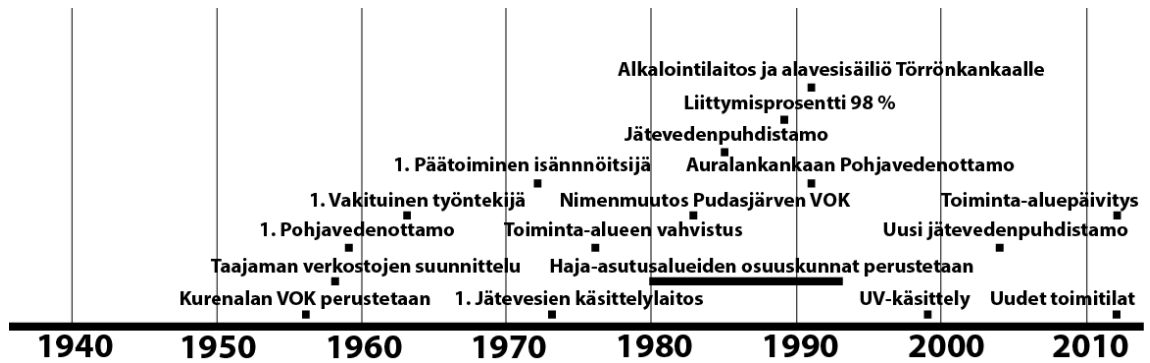
Toiminnan alkuvaiheessa vesiosuuskunta otti käyttövetensä Kurenalan kansakoulun 60 metriä syvästä porakaivosta. Kaivon vesi kuitenkin muuttui pumpatun määrän lisääntyessä liian rautapitoiseksi ja osuuskunnan oli siirryttävä pohjaveden käyttöön. Osuuskunnan ensimmäinen pohjavedenotto otettiin käyttöön Törrönkankaalla vuonna 1958. Pudasjärven alueella on runsaat pohjavesivarat ja paikoin pohjaveden pinta on erittäin korkealla, mikä lisää paikoin viemäreihin potentiaalisesti pääsevien vuotovesien määrää. Nykyisin Pudasjärven Vesiosuuskunnalla on käytössään kaksi pohjavedenottoa, toinen Törrönkankaalla ja toinen Aurelankankaalla. (Hyvärinen 2009)

Viemärointi on ollut alusta asti mukana Pudasjärven Vesiosuuskunnan toiminnassa. Aluksi jätevedet johdettiin vuolaasti virtaavaan Iijokeen hajautetusti eri kohdissa. Vuonna 1973 osuuskunta rakensi jätevesille pumppaamon ja siirtoviemärin Rimmin-

kankaalta Hollonsuolle, jonne rakennettiin jätevesien käsittelyä varten selkeytysaltaat, imeytyskenttä sekä kuivatuskanavat. Jätevesimaksua osuuskunta alkoi periä vuonna 1974. Ensimmäinen varsinainen jätevedenpuhdistamo valmistui vuonna 1985 vanhan lammikkipuhdistamon paikalle Hollonsuolle. Nykyinen puhdistamo on rakennettu samalle paikalle Hollonsuolle vuonna 2003. Käytössä oleva jätevedenpuhdistamo on moderni bioroottorilaitos. Tämänkaltaisen puhdistamon etuna on hyvä kuormitusvaihteluiden kestävyys, joka on tarpeen erityisesti huippuvirtaamien aikaan (käytännössä keväsin ja syksyisin). Puhdistamolla syntyvä liete kompostoidaan sen yhteydessä sijaitsevalla kompostointikentällä. Syntyvää kompostia markkinoidaan osuuskunnan jäsenille erittäin edulliseen hintaan, joka peritään vesilaskun yhteydessä. (Hyvärinen 2009, Jaakola 2012)

Rahoituksellisesti erityisesti osuuskunnan toiminnan alkuvaiheet ovat olleet erityisen haasteellisia suurten investointitarpeiden ja rahan hankalan saatavuuden vuoksi. Pudasjärven kunnan ja vesiosuuskunnan yhteistyö on kautta osuuskunnan olemassaolon ollut tiivistä ja merkityksellistä. Useita kunnan hallinnossa mukana olleita henkilöitä kunnanjohtajia myöten on ollut mukana aktiivisesti osuuskunnan hallinnossa. Lisäksi Pudasjärven kunta on taannut osuuskunnan lainoja ja näin mahdollistanut rahoituksen järjestämisen osuuskunnalle. (Hyvärinen 2009)

Vuonna 2013 Pudasjärven Vesiosuuskunnan toiminta on vakaata ja on ollut sellaista jo pitkään. Aktiivisimman verkostorakentamisen aika osuuskunnassa sijoittuu 1970 ja 1980 luvuille ja käytännössä lähes 100 prosentin kattavuuden toimialueellaan osuuskunnan verkostot saavuttivat vuonna 1995. Pudasjärven alueella on Pudasjärven Vesiosuuskunnan lisäksi noin 50 pienempää vesiosuuskuntaa. Nämä osuuskunnat on perustettu suurimmaksi osaksi 1980-luvulla ja ovat toiminnassa vielä nykypäivänäkin. Näille haja-asutusalueiden asutustihentymissä operoiville osuuskunnille on kaikille yhteistä suuri halu toimia itsenäisinä osuuskuntina tulevaisuudessakin. Vahva itsenäisyydenhalu on osaltaan vaikeuttanut niiden ja Pudasjärven Vesiosuuskunnan välisen yhteistyön tiivistymistä. Pudasjärven Vesiosuuskunta auttaa kykyjensä mukaan näitä pienempiä osuuskuntia mikäli tarvetta ilmenee. Alueen pienemmissä vesiosuuskunnissa ei usein ole ammattitaitoista työvoimaa, vaan toimintaa pyöritetään pääasiassa jäsentaloilla. Pudasjärvellä sijaitsevan Syötteen matkailualueen vesihuoltoverkostot omistaa kunta, joka vastaa myös niiden operoinnista. Kuvassa 7.6 on esitettyä aikajanana Pudasjärven Vesiosuuskunnan toiminnan kannalta olennaisimmat tapahtumat. (Hyvärinen 2009, Kinnula 2012)

Kuva 7.6. Pudasjärven Vesiosuuskunnan aikajana. (Kirjoittajan koostama)

Pudasjärven Vesiosuuskunnan henkilöstö on verrattain iäkästä ja seuraavien 10 vuoden aikana suurin osa heistä tulee eläköitymään. Tämä on kuitenkin osuuskunnassa tiedostettu ja asiaan tultaneen varautumaan sen tullessa ajankohtaisemmaksi. Osuuskunnan uudet nykyaikaiset toimi- ja varastotilat valmistuivat joulukuussa 2012 ja otettiin käyttöön alkuvuodesta 2013. Alla olevassa taulukossa 8 on listattuna Pudasjärven Vesiosuuskuntaa kuvaavia parametrejä. (Jaakola 2012, Salmela 2012)

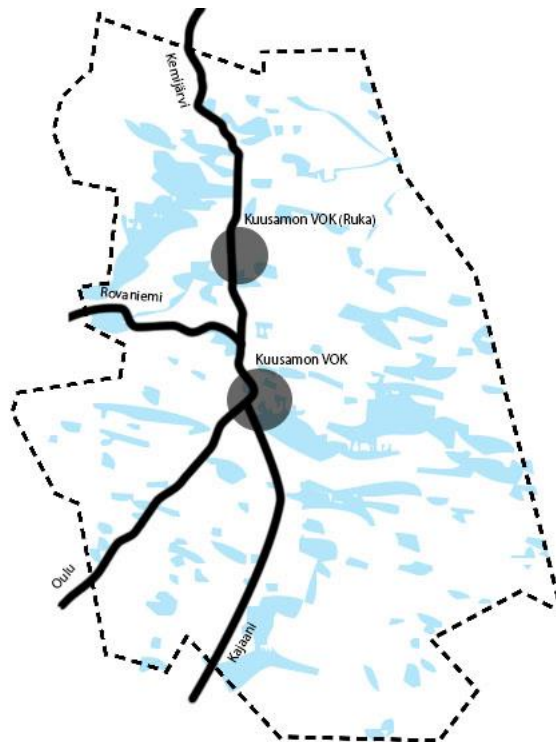
Taulukko 7.3. Pudasjärven Vesiosuuskunnan toimintaa kuvaavia tunnuslukuja. (Pudasjärven vesiosuuskunta 2012)

Perustamisvuosi	1956	Verkoston pit. (km)	V/JV 380 / 66
Jäsenet	1127	Työntekijät	5
Asukkaat toimialueella	4600	Hallitus	5
Kattavuus (% kuntalaisista)	53	Hallituksen varaj.	3
Osuusmaksu (€)	0,5 €/m ³ , väh. 50 €	Tj hallituksen jäsen	Ei
Vesimaksu, sis. alv. (€)	0,92	”Ikäpykälä”	65
Jätevesimaksu, sis. alv. (€)	2,13	Tonttiventtiili	Osuuskunnan
Perusmaksu V/JV (€)	55 / 85	liittymiskohta	Tontin raja
Laskutettu V/JV (m ³)	280 008 / 256 900	Liittymismaksut	Siirto ja pal. kelpoisia
Liittymismaksu V/JV (€/okt)	1200 / 1800	Toiminta-alue vahvistettu	Kyllä
Jäsenyys	Edellytetään	Liikevaihto (€)	945 704
Hukkavesi (%/m ³ /km/v)	7,2 / 145,5	Taseen loppusumma (€)	3 808 756

7.4 Kuusamon Energia- ja Vesiosuuskunta

Ajatus keskitetyn vesihuollon rakentamisesta keskustaajamaan nousi esiin Kuusamon kunnanvaltuustossa jo vuonna 1946, mutta vasta taajaman keskuskansakoulun rakentaminen vuonna 1949 ja sen viemäroinnin järjestäminen antoivat tarvittavan sysäyksen keskitetyn vesihuollon järjestämiselle. Vesihuollon toteuttamista selvittänyt toimikunta

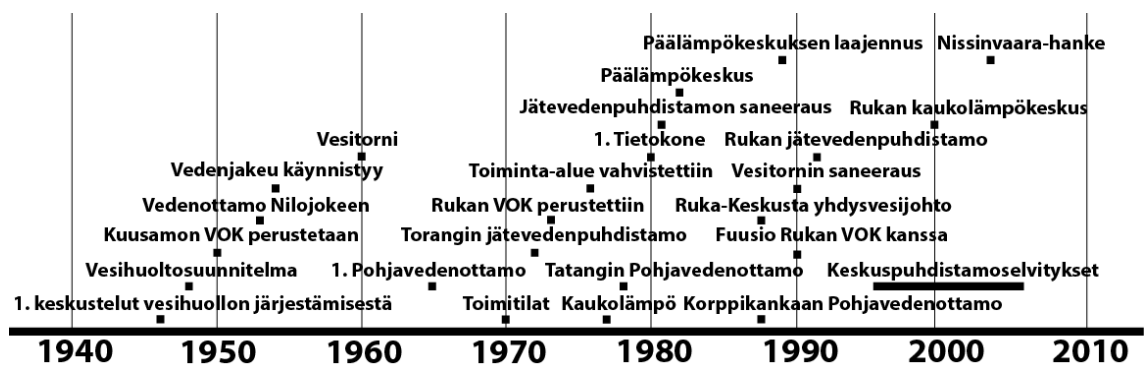
kutsui koolle osuuskunnan perustavan kokouksen elokuussa 1950 ja osuuskunnan säännöt vahvistettiin saman vuoden syyskuussa. Yksityisoikeudelliseen, osuuskuntamuotoiseen, laitokseen päädyttiin ilmeisesti siksi, että sille oli helpompi saada valtion rahoitusapua, kuin kunnan omistamalle laitokselle. Ensimmäisessä rakennusvaiheessa kunta rakensi viemärin keskuskansakoululle, jonka osuuskunta on myöhemmin lunastanut. Seuraavassa vaiheessa osuuskunta rakensi vedenottamon Nilojokeen ja varsinainen vedenjakelu aloitettiin vuonna 1954. Yläjuoksulla sijainneen meijerin jätevedet kuitenkin heikensivät jokiveden laatua ja osuuskunnan oli siirryttävä käyttämään pohjavettä. Osuuskunnan ensimmäinen pohjavedenotto valmistui vuonna 1965. Samana vuonna valmistui osuuskunnan ensimmäinen lammikkopuhdistamo ja ensimmäinen biologis-kemiallinen jätevedenpuhdistamo otettiin käyttöön vuonna 1972. Kuvassa 7.7 on yksinkertaistaen esitetty Kuusamon Energia- ja Vesiosuuskunnan toiminta-alueet. (Hyvärinen & Alavuoma 1990)

Kuva 7.7. Kuusamon Energia- ja Vesiosuuskunnan toiminta-alueet Kuusamon keskustaajamassa ja Rukalla.

Kuusamon kaupunki aloitti kaukolämpötoiminnan rakentamisen vuonna 1976. Tuohon aikaan Pohjois-Suomen kunnilta edellytettiin keskitetyn lämmönjakelun järjestämistä, mikäli ne halusivat saada Arava-lainoja (Pesonen 2012). Teknis-taloudelliset seikat, eli käytännössä se, että osuuskunta rakensi samaan aikaan omia verkostojaan samoille alueille, joille tehtiin kaukolämpöverkostoa johtivat vuonna 1977 kaupungin kaukolämpötoiminnan myymiseen Kuusamon Energia- ja Vesiosuuskunnalle. (Hyvärinen & Alavuoma 1990)

Rukan matkailualueen kasvu 1970-luvulla loi paineen kehittää alueen vesihuoltojärjestelmiä. Alueelle perustettiin Rukan Vesiosuuskunta, joka toimi itsenäisenä aina vuoteen 1990 asti, jolloin se fuusioitiin suurempaan Kuusamon Energia- ja Vesiosuuskuntaan. Vuonna 2000 Kuusamon Energia- ja Vesiosuuskunta aloitti kaukolämmönjakelun myös Rukalla. Rukan alueen toiminnassa haasteita aiheuttavat normaalikulutukseen verrattuna suuret kulutushuiput. Huipputuntikulutus saattaa olla suurimmillaan kahdeksankertainen normaalikulutukseen verrattuna. Rukan alueella on myös oma jätevedenpuhdistamo. Keskuspuhdistamoselvityksiä Kuusamossa on tehty viimeisen kymmenen vuoden aikana kaksi kappaletta, mutta molemmat suunnitelmat ovat kaatuneet luvanhakuvaiheessa valitusten vuoksi. Kuvassa 7.8 on esitetty merkittäviä tapahtumia Kuusamon EVO:n toiminnan ajalta aikajanamuodossa.

Kuva 7.8. Kuusamon Energia- ja Vesiosuuskunnan aikajana. (Hyvärinen 1995, kirjoittajan koostama)

Kuusamon EVO on ollut ja on aktiivinen toimija Pohjois-Suomen vesivaliokunnassa ja VVY:ssä. Osuuskunnan entinen toimitusjohtaja Erkki Hyvärinen on ansioitunut useiden Pohjois-Pohjanmaan alueen vesihuoltolaitosten historiikkien kirjoittajana. Osuuskunnan yhteistoiminta kaupungin kanssa toimii hyvin ja kaupunki on taannut osuuskunnan lainoja tarvittaessa. Lisäksi osuuskunta on toteuttanut kaupungin kanssa yhteistyössä yhden haja-asutusalueen viemärintihankkeenkin vuonna 2004 (Junttila 2012, Pesonen 2012). Taulukossa 7.4 on listattuna osuuskunnan toimintaa kuvaavia parametrejä.

Taulukko 7.4. Kuusamon Energia- ja Vesiosuuskunnan toimintaa kuvaavia parametrejä.

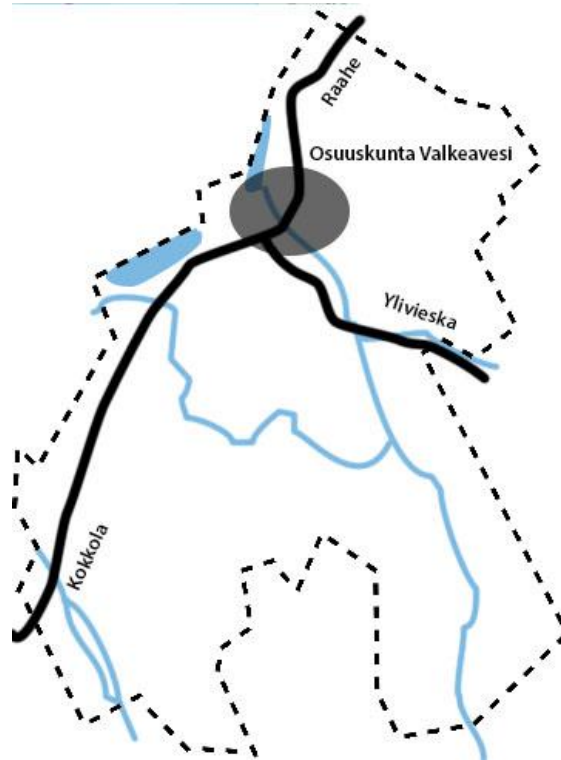
Perustamisvuosi	1950	Verkoston pit. V/JV (km)	572 / 442
Jäsenet	3902	Työntekijät	33
Asukkaat toimialueella	11 500	Hallitus	7
Kattavuus (% kuntalaisista)	71	Hallituksen varaj.	6 henk. koht.
Osuusmaksu (€)	0,25 €/m ³ , väh. 100 €	Tj hallituksen jäsen	Kyllä
Vesimaksu, sis. alv. (€)	1,11	"Ikäpykälä"	65
Jätevesimaksu, sis. alv. (€)	2,13	Tonttiventili	Osuuskunnan
Perusmaksu V/JV (€)	Ei käytössä	liittymiskohta	Tontin raja
Laskutettu V/JV (m³)	849488 / 880274	Liittymismaksut	Siirto ja pal. kelpoisia
Liittymismaksu V/JV (€/okt)	1000 / 1000	Toiminta-alue vahvistetu	Kyllä
Jäsenyys	Edellytetään	Liikevaihto (€)	7 105 960
Hukkavesi (%/m³/km/v)	17 / 306	Taseen loppusumma (€)	34 971 645

Kuusamon EVO:n toiminta on ollut taloudellisesti vakaata pitkään. Rukan alueen kasvusta johtuen osuuskunnalla on kuitenkin ollut aika ajoin hyvinkin vilkkaita vuosia uudisrakentamisen kannalta. Tulevaisuudessa merkittäviä investointeja tulevat olemaan Rukan ja keskustan jätevedenpuhdistamoiden saneeraukset, joista Rukan jätevedenpuhdistamon uusi ympäristölupa hyväksyttiin maaliskuussa 2013. Osuuskunnan henkilöstössä tulee seuraavien 5-10 vuoden aikana tapahtumaan merkittäviä muutoksia eläköitymistien muodossa ja tämä luo osaltaan painetta varautua uusien työntekijöiden palkkaamiseen ja perehdyttämiseen tehtäviinsä. (Pesonen 2012, Alavuoma 2012, Viinikka 2012)

7.5 Osuuskunta Valkeavesi

Kalajoen jokiveden laadun heikkeneminen ja Kalajoen kaupungin keskustaajaman asukasmäärän kasvu aiheuttivat 1950-luvun lopulla tarpeen järjestää keskitetty vesihuolto alueella. Vesihuoltoasioita suunnitteleva kokous pidettiin vuonna 1958. Kokouksessa päätettiin yksimielisesti vesihuoltolaitoksen perustamisesta. Tulevan vesihuoltolaitoksen organisaatiomuodosta ei päästy heti sopuun, vaan jonkin aikaa kiisteltiin siitä perustetaanko osuuskunta vai osakeyhtiö. Lopulta kuitenkin organisaatiomuodoksi valittiin osuuskunta, jonka nimeksi valittiin Valkeavesi Kalajoen Etelänkylässä sijaitsevan alueen mukaan. Alkuperäisten suunnitelmien mukaan tuon nimenomaisen alueen vesistöjä olisi käytetty osuuskunnan raakavesilähteenä, mutta tarkemmissa tutkimuksissa aiottu järvet osoittautuivat yhdyskunnan vedenhankintaan sopimattomiksi. Valkeavesi jäi kuitenkin elämään osuuskunnan nimessä ja on käytössä edelleen vuonna 2013. pelkis-

tetty kuva Osuuskunta Valkeaveden päätoimialueen sijainnista on kuvassa 7.9. (Järvinen 1989)

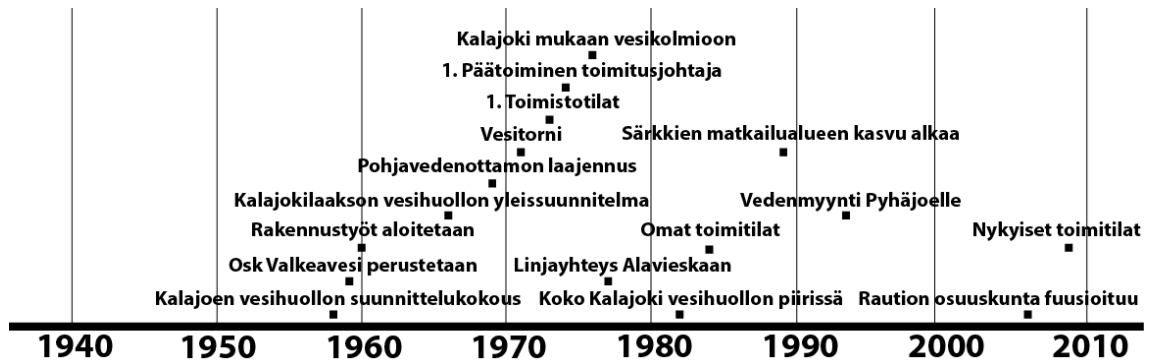

Kuva 7.9. Pelkistetty kuva Osuuskunta Valkeaveden toimialueesta. Kalajoen keskustajama tummennettuna.

Kalajoen taajaman alueella toimi Osuuskunta Valkeaveden perustamisen aikoihin jo kolme vesiosuuskuntaa, jotka päätettiin jo ennen Valkeaveden varsinaista perustamista liittää siihen. Osk. Valkeaveden perustava kokous pidettiin Lokakuussa 1959 ja rakennustyöt pääsivät käyntiin tammikuussa 1961. Tässä vaiheessa rakennushankkeita varten oli osuuskunnalle myönnetty maataloushallitukselta laina sekä vesihuoltoavustus. Osuuskunnan verkostot laajenivat ensin Kalajoen kirkonkylään, jonka järjestelmät oli saatu kattaviksi 1960-luvun loppuun mennessä. Tänä aikana osuuskuntaan sulautettiin useita alueella jo toiminnassa olleita pienempiä osuuskuntia. Kuluttajien määrän kasvessa kasvoi myös osuuskunnan vedenjakelun kapasiteetti, minkä seurauksena pohjavedenottamoa jouduttiin laajentamaan ja tämä laajennus valmistui vuonna 1969 ja vesitorni vuonna 1971. Osuuskunnan verkostorakentamisen pääpaino on ollut 1970-luvulta lähtien haja-asutusalueilla. Käytännössä koko Kalajoki, Raution vesiosuuskunnan asiakkaita lukuunottamatta, oli Valkeaveden verkostojen piirissä vuonna 1983. Ensimmäiset omat toimitilansa osuuskunta hankki käyttöönsä vuonna 1984. (Järvinen 1989)

Kalajoella on hyvät pohjavesivarat ja Osuuskunta Valkeavesi on ollut alusta pitäen pohjavesilaitos. Kuitenkin Kalajokilaakson vesihuoltoyhteistyön tiivistyessä myös Kalajoki ja Valkeavesi liittyivät Vesikolmion asiakkaiksi vuonna 1976. Tässä yhteydessä Osuuskunta Valkeaveden pohjavedenotat myytiin Vesikolmiolle. Vesikolmioon liittymi-

sen jälkeen osuuskunta on ollut 100 %:sti Vesikolmiolta ostamansa tukkuveden varassa. Osuuskunta Valkeavesi ja Kalajoen kunta ovat tehneet yhteistyötä osuuskunnan toiminnan alkuvuosista asti rakennuskohteiden ja maankäytön suunnittelussa. Tähän yhteistyöhön on vaikuttanut myönteisesti se, että Kalajoen tekninen johtaja oli mukana osuuskunnan hallituksessa vuodesta 1980 aina vuoteen 2008, jolloin hän siirtyi pois teknisen johtajan tehtävistä. (Juola 2012, Soukka 2012) Kuvassa 7.10. on esitettyä aikajana-muodossa osuuskunnan historian kannalta merkittäviä tapahtumia.

Kuva 7.10. Osuuskunta valkeaveden aikajana. (Järvinen 1989, Juola 2012. Kirjoittajan koostama)

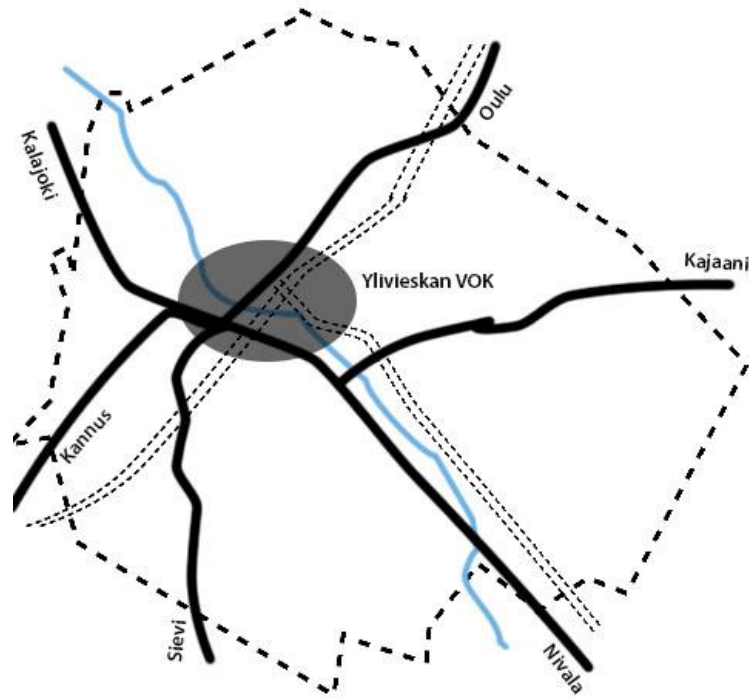
Osuuskunnan toiminta on ollut vakaata jo pidemmän aikaa. Osuuskunnan jäsenistön kokousaktiivisuus on matala ja koska koko Kalajoki on ollut verkostojen piirissä jo pitkän aikaa verkoston merkittävä äkkinäinen laajeneminen ei ole todennäköistä. Himangan kunnan liittyessä Kalajokeen vuonna 2010 osuuskunta oli halukas ostamaan Himangan kunnan puhdasvesiverkostot, mutta kauppaa ei ikinä tapahtunut. Tämä onkin luonut tietyllä tavalla uudenlaisen tilanteen kaupungin vesihuollossa, kun kaupungilla on vastuullaan puhdasvesi-infrastruktuuria. Tulevaisuudessa Pyhäjoelle mahdollisesti rakennettava ydinvoimala asettaa omat haasteensa osuuskunnan toiminnalle: rakennettava laitos tulee kuluttamaan paljon vettä ja Osuuskunta Valkeavedella on jo olemassa oleva verkostoyhteys Pyhäjoelle sekä mahdollisuus toimittaa ydinvoimalalle sen tarvitsema vesi. Taulukkoon 7.5 on listattu Osuuskunta Valkeaveden toimintaa kuvaavia parametrejä. (Juola 2012, Soukka 2012, Vähänen 2012)

Taulukko 7.5. Osuuskunta valkeaveden toimintaa kuvaavia parametrejä.

Perustamisvuosi	1959	Verkoston pit. V/JV (km)	459 / -
Jäsenet	3902	Työntekijät	8
Asukkaat toimialueella	9456	Hallitus	9
Kattavuus (% kuntalaisista)	99	Hallituksen varaj.	Ei
Osuusmaksu (€)	8,40	Tj hallituksen jäsen	Kyllä
Vesimaksu, sis. alv. (€)	0,81	"Ikkäpykälä"	65
Jätevesimaksu, sis. alv. (€)	-	Tonttiventtiili	Asiakkaan
Perusmaksu V/JV (€)	54 / -	liittymiskohta	Tontin raja
Laskutettu V/JV (m³)	857371 / -	Liittymismaksut	Siirto ja pal. kelpoisia
Liittymismaksu V/JV (€/okt)	990 / -	Toiminta-alue vahvistettu	Kyllä
Jäsenyys	Edellytetään	Liikevaihto (€)	1 003 657
Hukkavesi (%/m³/km/v)	11,6 / 267	Taseen loppusumma (€)	3 744 855

7.6 Ylivieskan Vesiosuuskunta

Ylivieskan alue on tyypillistä Pohjois-Pohjanmaalaista jokilaaksoa, jossa käyttökelpoiset pohjavesivarat ovat vähissä. Tästä syystä vedenhankinta on ollut yhdyskunnan koon kasvu ja nousseesta asukastiheydestä aiheutuneen pintavesien pilaantumisen vuoksi haastavaa. 1900-luvun puoleenväliin mennessä Ylivieskan alueelle oli muodostunut useita vesiyhtymiä, jotka käyttivät alueen yksittäisten kotitalouksien tapaan raakavesilähteenään Kalajokea. Huonolaatuisen jokiveden juominen aiheutti alueella tasaisin väliajoin lavantauti- ja pilkkulavantautiepidemioita, mikä loi paineita parempilaatuisen juomaveden hankinnalle. Vesihuoltolaitoksen perustaminen Ylivieskan taajamaan lähti käyntiin vuonna 1952, kun perustettiin komitea selvittämään vesihuoltolaitoksen toteutustapoja. Komitean ehdotuksesta Ylivieskan Vesiosuuskunnan perustamiskokous pidettiin 15.7.1952. Kokouksessa valittiin raakavedenottopaikaksi taajaman lähellä sijaitseva Kekajärvi, jonka riittoisuutta ryhdyttiin selvittämään. Maa ja Vesi Oy:n vuonna 1953 tekemän tutkimuksen perusteella kuitenkin huomattiin, että Kekajärven antoisuus ei ole riittävä ja raakavedenotto päätettiin sijoittaa Kalajokeen. (Hannula 2002) Kuvassa 7.11 on havainnollistettu Ylivieskan aluetta, keskustaajama tummennettuna.

Kuva 7.11. Pelkistetty havainnekuva Ylivieskan Vesiosuuskunnan päätoiminta-alueesta (keskustaajama).

Vedenhankintasuunnitelma valmistui kokonaisuudessaan syksyllä 1953, jolloin se esiteltiin osuuskunnan syyskokouksessa. Vesijohdon ja viemäreiden runkolinjojen ja vedenottamon rakennuskustannuksiksi arvioitiin 52 miljoonaa markkaa. Tämä summa katettiin Ylivieskan kunnan valtiolta saamalla 5 miljoonan markan työllisyyslainalla, sekä vesiosuuskunnan ottamalla kunnan takaamalla pankkilainoilla. Vesijohdon ja viemäriverkoston rakennustyöt aloitettiin maaliskuussa 1954 ja ne saatiin päätökseen Ylivieskan taajaman osalta talvella 1955. Pumppuasema ja vedenpuhdistuslaitos liitettiin verkostoon helmikuussa 1955 ja vedenjakelu kuluttajille aloitettiin 8.7.1955. Ensimmäisenä toimintavuotenaan osuuskunta myi vettä jäsenilleen $15\,500\text{ m}^3$ ($150\text{--}270\text{ m}^3/\text{vrk}$), puhdistuslaitoksen kapasiteetin ollessa $600\text{ l}/\text{vrk}$, minkä arveltiin riittävän 20 vuoden tarpeisiin. Ensimmäinen vakituinen työntekijä osuuskuntaan palkattiin marraskuussa 1955 työnimikkeellä isännöitsijä ja hänen tehtäviinsä kuuluivat pumppuaseman ja vedenpuhdistamon hoitaminen. (Hannula 2002)

Ylivieskan Vesiosuuskunta jatkoi laajenemistaan ja sen toiminta-alueen kasvaessa siihen liitettiin useita pienempiä vesiyhtymiä. Vesitorni valmistui ja otettiin käyttöön vuonna 1961. Osuuskunta huolehti toimintansa alkuvaiheessa myös viemäröinnistä Ylivieskan taajamassa. Osuuskunta suunnitteli jopa jätevedenpuhdistamon rakentamista 1960-luvun puolivälissä. Suunnitelmat jäivät kuitenkin toteutumatta, kun viemäröinnin järjestämisvastuu siirrettiin osuuskunnalta Ylivieskan kauppalalle vuonna 1967. Siirtosopimuksessa vanha verkosto jäi osuuskunnan omistukseen, mutta vastuu sen kunnos-

sapidosta ja laajentamisesta siirtyi kauppialalle. Näin jatkui vuoteen 1983 asti, jolloin vanhat verkostotkin luovutettiin silloiselle Ylivieskan kaupungille. (Hannula 2002)

Vesiosuuskunnan laajeneminen taajaman ulkopuolelle jatkui 60-luvun ajan ja 70-luvun alussa. Kalajokilaaksossa alettiin 60-luvun lopussa keskustella joen huonosta laadusta raakavesilähteenä ja tämän seurauksena toukokuussa 1968 päätettiin perustaa ylikunnallinen vettä myyvä tukkuyhtiö Ylivieskan, Sievin ja Nivalan kesken. Yhtiön oli tarkoitus ottaa vettä Sievin Kiiskilänkylän pohjavesiesiintymästä ja toimittaa sitä siirtolinjoja pitkin osakaskuntien vesihuolto-yhtiöille. Näiden vesihuoltotöiden rakentaminen alkoi syksyllä 1968 ja veden toimittaminen Kiiskilästä Ylivieskan Vesiosuuskunnan verkoon maaliskuussa 1970. (Hannula 2002)

Ylivieskan Vesiosuuskunnan siirto kunnan omistukseen nousi ensimmäisen kerran esille osuuskunnan kokouksessa vuonna 1970 ja keskustelu jatkui verkkaisena läpi koko 70-luvun. Asiasta päätettiin virallisesti vuonna 1977, jolloin enemmistö osuuskunnan jäsenistä katsoi, että kunnallistamisesta ei saavutettaisi mitään varteenotettavia hyötyjä. Myöskään vesihuollon hoitamisessa osuuskunnan voimin ei ilmennyt mitään moitittavaa. Osuuskunnan ensimmäinen oma toimistorakennus valmistui alkuvuodesta 1980. (Hannula 2002)

Ylivieskan kaupungin alueella vesihuolto laajeni jo 80-luvun alkupuolella kattamaan lähes kaikki sen asukkaat muutamaa haja-asutusaluetta lukuun ottamatta. Jo tässä vaiheessa vesijohtoon liittyneiden määrä oli noin 99 %. Vuonna 1980 Osuuskunta toimitti asiakkailleen vettä jo 891 132 m³. Tästä lähtien verkostojen rakentamisen painopiste on ollut saneerauksen puolella. Saneeraukseen on Ylivieskassa panostettu voimakkaasti, koska vesi on ostettu tukkuyhtiöltä ja näin ollen vuotovesien minimointia on pidetty tärkeänä (Huuha 2012). (Hannula 2002)

Ylivieskan Vesiosuuskunnan asema kaupungin vesihuoltolaitoksena vahvistui, kun Ylivieskan kaupunginvaltuusto hyväksyi kokouksessaan 25.7.1980 osuuskunnan kaupungin yleiseksi vesilaitokseksi ja vahvisti sen toiminta-alueen. Tämä toiminta-alue muodostuu kahdesta painepiiristä ja kattaa kaava-alueen lisäksi lähes kaikki taajamien ulkopuoliset alueet. Kuvassa 7.12 on esitetty merkittäviä tapahtumia Ylivieskan Vesiosuuskunnan toiminnan varrelta aikajanamuodossa.

Kuva 7.12. Ylivieskan vesiosuuskunnan aikajana. (Hannula 2002, Huuha 2012, kirjoittajan koostama)

Vuonna 2008 Kalajokilaakson alueen vesihuolto koki suuren muutoksen, kun vesikolmio osti osakaskunniltan niiden jätevedenpuhdistamot. Kalajokilaakson kaikki jätevedet käsitellään tulevaisuudessa Kalajoelle rakennettavassa keskuspuhdistamossa, jonka on tarkoitus valmistua vuonna 2014. Tämän lisäksi Vesikolmiolla ja sen osakaskuntien edustajilla on voimakas tahtotila, että Kalajokilaakson alueella olisi tulevaisuudessa ainoastaan yksi vesihuoltolaitos, joka voisi olla esimerkiksi Vesikolmio. Tämän suuntaiset kehityspaineet saattavat vaikuttaa Ylivieskan Vesiosuuskunnan toimintaan ja sen suunnitteluun tulevaisuudessa. (Huuha 2012, Bergbacka 2012, Kentala 2012) Ylivieskan Vesiosuuskunnan toimintaa kuvaavia parametrejä on listattu taulukkoon 7.6.

Taulukko 7.6. Ylivieskan vesiosuuskunnan toimintaa kuvaavia parametrejä.

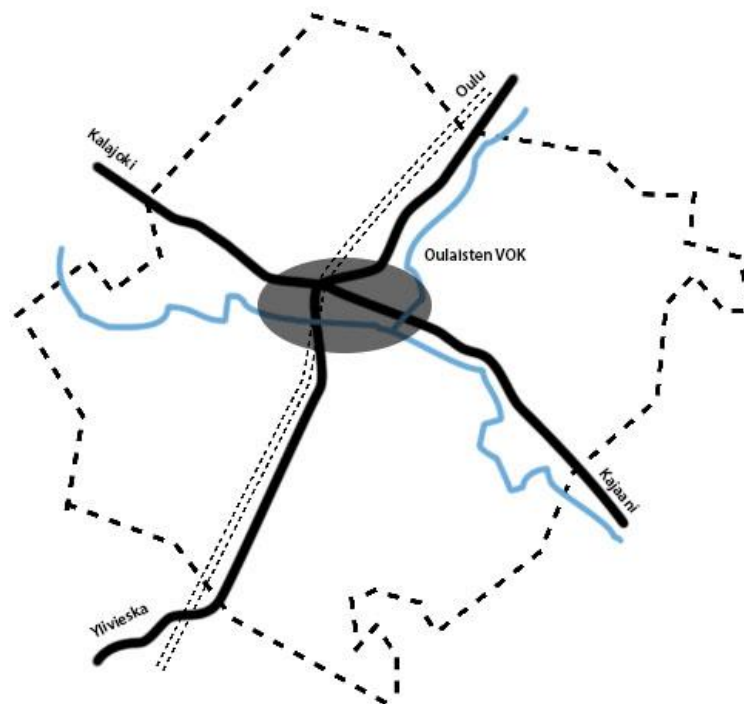
Perustamisvuosi	1952	Verkoston pit. V/JV (km)	330 / -
Jäsenet	2938	Työntekijät	12
Asukkaat toimialueella	14250	Hallitus	9
Kattavuus (% kuntalaisista)	99	Hallituksen varaj.	Ei
Osuusmaksu (€)	30	Tj hallituksen jäsen	ei
Vesimaksu, sis. alv. (€)	0,87	"Ikäpykälä"	65
Jätevesimaksu, sis. alv. (€)	-	Tonttiventili	Osuuskunnan
Perusmaksu V/JV (€)	60 / -	liittymiskohta	Tontin raja
Laskutettu V/JV (m ³)	829000 / -	Liittymismaksut	Siirto ja pal. kelpoisia
Liittymismaksu V/JV (€/okt)	1200 / -	Toiminta-alue vahvistettu	Kyllä
Jäsenyys	Ei edellytetä	Liikevaihto (€)	1 445 234
Hukkavesi (%/m ³ /km/v)	5 / 135	Taseen loppusumma (€)	5 785 400

Ylivieskan Vesiosuuskunta on tiivistänyt yhteistyötään Ylivieskan kaupungin kanssa viime vuosina ja yhteistyö on toiminut hyvin. Menneinä vuosina osapuolet ovat keskustelleet kaupungin omistaman viemäriverkoston myymisestä osuuskunnalle, mutta hin-

nasta ei olla päästy yhteisymmärrykseen ja kauppaa ei ole syntynyt (Huuha 2012, Kentala 2012). Nähtäväksi jää, miten tämä yhteistyö tulee kehittymään tulevaisuudessa.

7.7 Oulaisten Vesiosuuskunta

Oulaisissa tehtiin pohjavesitutkimuksia ja selvityksiä keskitetyn vesihuollon järjestämisen suhteen jo 1940-luvulla, mutta rahoitusvaikeuksien vuoksi keskitetyn vesihuollon järjestäminen Oulaisten keskustaajamaan lykkääntyi vuoteen 1950 asti. Oulaisten Vesiosuuskunnan perustava kokous pidettiin lokakuussa 1950 ja varsinainen toiminta lähti käyntiin joulukuussa 1950, jolloin tarvittava määrä jäsenmerkintöjä osuuskuntaan oli saatu varmistettua. Osuuskunnan perustamisen aikoihin suurin osa Oulaistelaisista otti käyttövetensä suoraan Pyhäjoesta ja muutamat taloudet omasta kaivostaan. (Turunen 2000) Kuvassa 7.13 on yksinkertaistettu havainnekuvakuva Oulaisista. Tummennettuna Oulaisten keskustaajaman alue, joka kuvaa Oulaisten Vesiosuuskunnan nykyisen toimialueen tiheimmin asuttua osaa.

Kuva 7.13. Pelkistetty havainnekuva Oulaisten Vesiosuuskunnan toiminta-alueesta. Keskustaajaman alue tummennettuna.

Vedenjakelun Oulaisten vesiosuuskunta aloitti joulukuussa 1951, kun ensimmäiset 12 taloutta liitettiin osuuskunnan verkostoon. Alkuvaiheessa osuuskunnan vedenottoaika toimi pyhäjoki ja osuuskunnan asiakkailleen toimittama vesi oli käsittelemätöntä jokivettä. Osuuskunnan ensimmäiset vesijohtoputket rakennettiin puusta ja näiden putkien sisään on myöhemmin sujutettu muoviputki. Puuta käytettiin pääasiallisena putki-

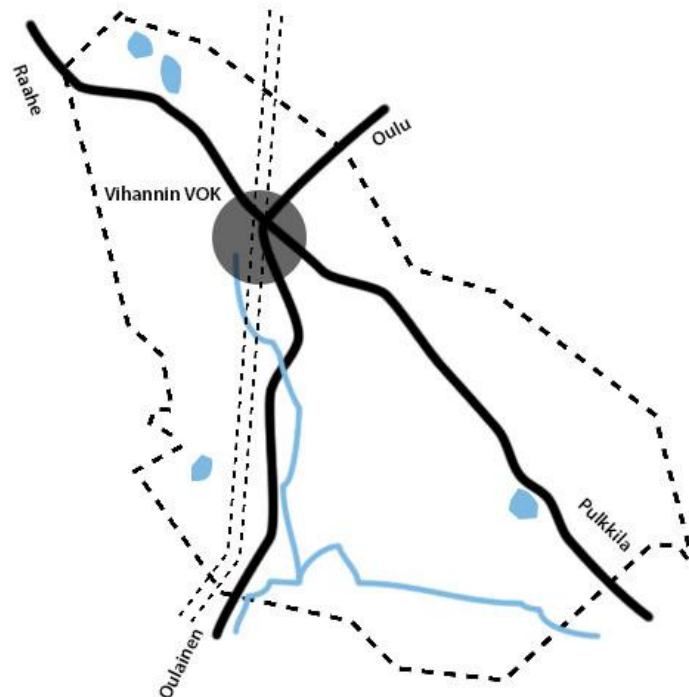
jätevedet siirtoviemärin avulla Pyhäjoelle rakennettuun keskuspuhdistamoon. Samalla selvitettiin mahdollista alueen vesihuoltolaitosten uudelleenorganisointia. Hankkeen toteutuksesta kuitenkin luovuttiin kannattamattomuuden vuoksi. Oulaisten Vesiosuuskunnan oman veden tuotantokapasiteetti on kasvanut vuosien mittaan ja uusien pohjavedenottamoiden ansiosta laitos on enää noin 50 prosenttisesti ostoveden varassa tällä hetkellä. Oman käyttönsä lisäksi Oulaisten Vesiosuuskunta myy vettä Pyhäjoelle, Merijärvelle, Haapavedelle ja Ylivieskaan. Nykyisin Oulaisten Vesiosuuskunnan verkostot kattavat koko Kaupungin alueen ja kaupungin asukkaista käytännössä 100 % on liittyneinä niihin. (Mäenpää 2012, Perälä 2012) Taulukoon 7.7 on Kerätty Oulaisten Vesiosuuskunnan toimintaa kuvaavia parametreja.

Taulukko 7.7. Oulaisten Vesiosuuskunnan toimintaa kuvaavia parametreja.

Perustamisvuosi	1950	Verkoston pit. V/JV (km)	484 / -
Jäsenet	2621	Työntekijät	5
Asukkaat toimialueella	7856	Hallitus	5
Kattavuus (% kuntalaisista)	99	Hallituksen varaj.	Ei
Osuusmaksu (€)	20	Tj hallituksen jäsen	Kyllä
Vesimaksu, sis. alv. (€)	1,00	"Ikäpykälä"	Ei
Jätevesimaksu, sis. alv. (€)	-	Tonttiventili	Osuuskunnan
Perusmaksu V/JV (€)	60 / -	liittymiskohta	Tontin raja
Laskutettu V/JV (m³)	452996 / -	Liittymismaksut	Siirto ja pal. kelpoisia
Liittymismaksu V/JV (€/okt)	1599 / -	Toimialue vahvistettu	Kyllä
Jäsenyys	Edellytetään	Liikevaihto (€)	699 179
Hukkavesi (%/m³/km/v)	6,7 / 100,2	Laitoksen tasearvo (€)	3 219 639

7.8 Vihannin Vesiosuuskunta

Keskustelu keskitetyn vesihuollon järjestämisestä Vihannissa nousi esiin konkreettisesti 1950-luvun puolivälissä. Sotien jälkeen Vihannin keskustaajaman väkiluku ja asukastiheys olivat kasvaneet, mikä näkyi kaivoveden laadun heikkenemisenä. Toisaalta Vihannin taajama sijaitsee lähes kokonaan pohjavesialueella, joten kaivoveden riittävyys puolestaan ei ollut ongelma. Yksinkertaistettu karttakuva Vihannin kunnasta ja Vihannin Vesiosuuskunnan toiminta-alueesta (Keskustaajama) on kuvassa 7.15. (Kotila 2006)

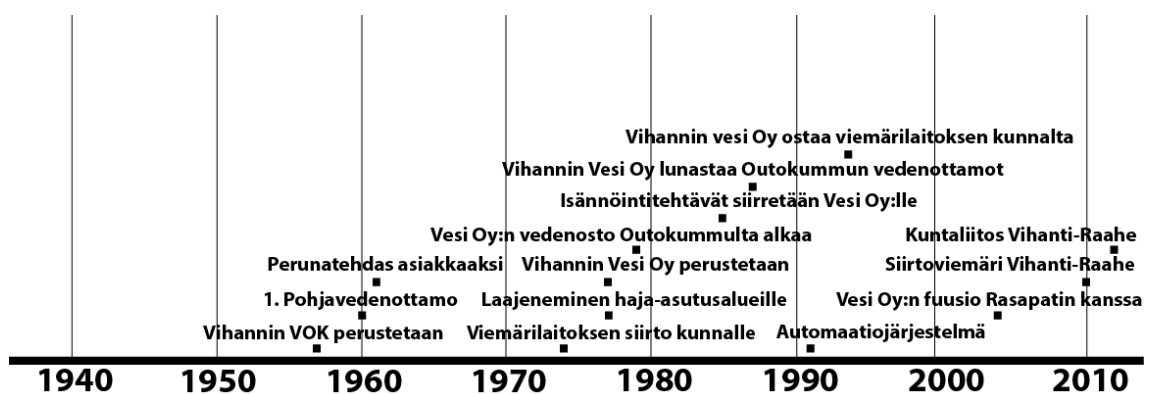

Kuva 7.15. Vihanti ja Vihannin Vesiosuuskunnan toiminta-alue.

Keskustaajaman vesihuoltokysymystä käsittelevä kokous pidettiin helmikuussa 1957. Merkittävän sysäyksen vesihuoltopalvelujen etenemiselle antoivat muutamien vihantilaisten henkilökohtaiset suhteet Oulun maanviljelyspiirin insinööriosastoon, joka tuolla hetkellä ajoi vesihuoltoasioiden kehitystä Oulun seudulla. Kokouksessa päätettiin selvittää vesihuoltoasioiden tulevaisuutta ja perustettiin vesihuoltoasioista vastaava toimikunta, joka kutsui vesiosuuskunnan perustavan kokouksen koolle huhtikuussa 1957. Samana vuonna käynnistyivät pohjavesitutkimukset Vihannin alueella. Pohjavesitutkimukset valmistuivat keväällä 1958 ja niiden tulosten perusteella aloitettiin lopullisten vesihuoltosuunnitelmien laatiminen, jotka valmistuivat syyskuussa 1959 ja ensimmäinen rakennusvaihe alkoi tammikuussa 1960. Rakennusvaihe valmistui vielä saman vuoden marraskuussa. Vuonna 1961 Vihannissa aloitti toimintansa nykyinen raision perunatehdas, joka tarvitsi toimintaansa huomattavia vesimääriä, mikä loi osuuskunnalle tarpeen kasvattaa vedenottokapasiteettiaan. Perunatehdas käyttää nykyisin noin puolet osuuskunnan vuosittain myymästä vedestä. (Kotila 2006, 2012, Vihannin Vesiosuuskunta 2012)

Vesijohtojen lisäksi osuuskunta joutui rakentamaan toimialueelleen aluksi myös viemäröinnin, koska Vihannin kunta oli asettanut ehdoksi osuuskuntaan liittymiselleen myös viemäröinnin rakentamisen. Viemäriverkosto kuitenkin siirtyi osuuskunnalta kunnan omistukseen vuonna 1974. Syynä tähän olivat jätevedenpuhdistamoon liittyvät investointipaineet voimaan tulleen jätevesilain myötä. Tuohon aikaan osuuskunnalla ei olisi ollut varaa niin mittavaan investointiin. Vihannin kunta on sittemmin myynyt viemäriverkoston Vihannin Vesi Oy:lle vuonna 1994. (Kotila 2006 & 2012, Silvennoinen 2012)

Vihannin Vesiosuuskunta on kasvanut vuosien saatossa ja sen toiminta-alue käsittää nykyisin Vihannin keskustaajaman ja sen välittömässä läheisyydessä olevat lievealueet. Vihannin Vesiosuuskunnan lisäksi Vihannin alueella toimii useita pienempiä yksityisoikeudellisia vesilaitoksia (käytännössä osuuskuntia). Nykyisin Vihannin Vesiosuuskunnalla ei ole enää omia vedenottamoita, vaan kaikki vesi ostetaan Vihannin Vesi Oy:ltä, joka on valtakunnan tasolla ainutlaatuinen toimija. Tukkuvedenmyynnin lisäksi Vihannin vesi hoitaa kaikkien kunnan alueella toimivien osuuskuntien operatiiviset tehtävät ostopalveluna. Organisaatioasiakkaiden lisäksi Vihannin Vesi Oy:llä on myös kotitalouksia omina asiakkaina. Merkittäviä tapahtumia Vihannin Vesiosuuskunnan ja Vihannin Veden historiasta on listattu aikajanamuotoon kuvaan 7.16. (Kotila 2006, 2007, 2012)

Kuva 7.16. Vihannin vesiosuuskunnan aikajana. (Kotila 2006, 2007, kirjoittajan koostama)

Vihannin kunnan vesihuollon kannalta keskeisin rooli on Vihannin Vesi Oy:llä, koska se vastaa kaikkien kunnan alueella toimivien osuuskuntien operatiivisista tehtävistä. Lisäksi se myy tukkuvettä vuositason yli 3 miljoonaa kuutiometriä. Osakeyhtiön omistus on jakaantunut tasan Vihannin kunnan, Vihannin Vesiosuuskunnan, Lumimet-sän Vesiosuuskunnan, Ilveskorven Vesiosuuskunnan ja Raahen kaupungin kesken. Käytännössä Yrityksen päättävältä on siis alueen ihmisten käsissä (Joskin välillisesti osuuskuntien hallinnon kautta). Vihannin Vesi Oy:tä voitaisiin kutsua ”osakeyhtiömuotoiseksi keskusosuuskunnaksi” (ks. luku 4.2.1). (Kotila 2007) Taulukkoon 7.8 on listattu Vihannin Vesiosuuskunnan toimintaa kuvaavia parametrejä.

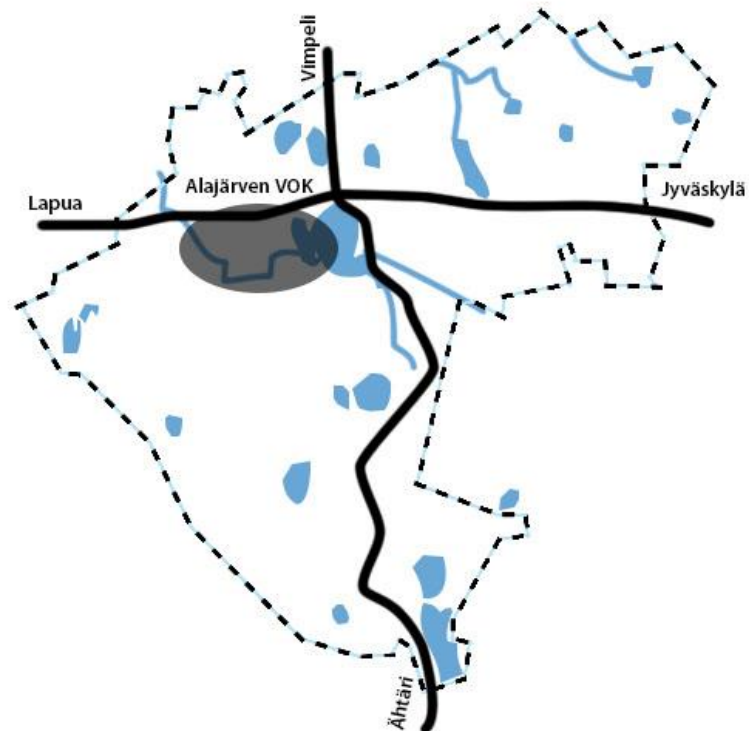
Taulukko 7.8. Vihannin Vesiosuuskunnan toimintaa kuvaavia parametrejä. (Vihannin Vesiosuuskunta 2012)

Perustamisvuosi	1957	Verkoston pit. V/JV (km)	83 / -
-----------------	------	--------------------------	--------

Jäsenet	577	Työntekijät	0
Asukkaat toimialueella	1734	Hallitus	8
Kattavuus (% kuntalaisista)	58	Hallituksen varaj.	Ei
Osuusmaksu (€)	20	Tj hallituksen jäsen	Ei
Vesimaksu, sis. alv. (€)	0,95	"Ikäpykälä"	Ei
Jätevesimaksu, sis. alv. (€)	-	Tonttiventili	Osuuskunnan
Perusmaksu V/JV (€)	60 / -	liittymiskohta	Tontin raja
Laskutettu V/JV (m³)	461 833 / -	Liittymismaksut	Siirto ja pal. kelpoisia
Liittymismaksu V/JV (€/okt)	1060 / -	Toimialue vahvistettu	Kyllä
Jäsenyys	Edellytetään	Liikevaihto (€)	-
Hukkavesi (%/m³/km/v)	1,2 / 67,6	Laitoksen tasearvo (€)	-

7.9 Alajärven Vesiosuuskunta

Alajärven Vesiosuuskunnan (alunperin yhtymämuotoinen laitos, mutta muutettiin osuuskunnaksi 1953) perustava kokous pidettiin helmikuussa 1946. Osuuskunnan raakavesilähteeksi valittiin ensivaiheessa Höykkijärvi, josta on linnuntietä matkaa Alajärven kirkonkylään noin seitsemän kilometriä. Putkimateriaalina käytettiin ajan tapaan puuta ja rakennustyös työt tehtiin käsivoimin. Höykkijärvi on soiden ympäröinä järvi, joten sen vesi on voimakkaan humuspitoista ja ruskeaa. Tämän vuoksi osuuskunnan toimittaman veden käyttö rajoittui alkuvaiheessa lähinnä eläinten juomavedeksi sekä pesuvedeksi. Tästä johtuen osuuskunnan toiminnan alkuvuosina pyrittiin löytämään parempilaatuisia vesilähteitä talousvesikäyttöön. (Sillanpää 2006) Alajärven Vesiosuuskunnan pelkistetty toimialue sekä Alajärven kartta on esitettyä kuvassa 7.17.

Kuva 7.17. Pelkistetty havainnekuva Alajärven vesiosuuskunnan toiminta-alueesta.

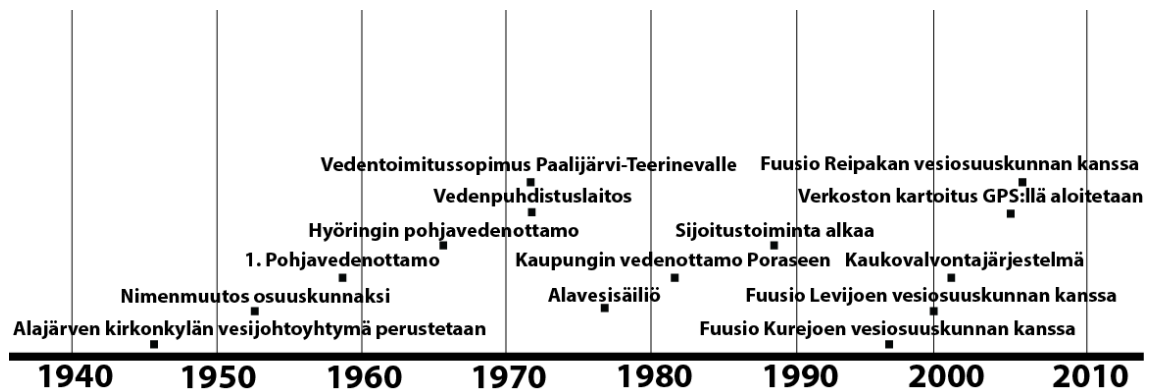
Ensimmäinen pohjavedenottamo ja runkojohto kirkonkylälle rakennettiin Pynttäriin vuosina 1959 ja 1960. Pohjaveden käyttöönotto ei kuitenkaan ratkaissut osuuskunnan vesiongelmaa pohjavesialueen maaperäolosuhteiden vuoksi: liian hienojakoinen maaines tukki ottamot ja vesisuonet, eikä uusien kaivojen rakentaminen auttanut. Vesipula ja rakentamisen seurauksena syntynyt velka oli ajanut osuuskunnan taloudellisesti ahtaalle ja osuuskunta tarjosi 1960-luvun puolessavälissä verkostojaan kunnalle ilmaiseksi. Kunta ei kuitenkaan huolinut tuolloin hoitoonsa ”velkaista osuuskuntaa, joka ei edes pysty toimittamaan vettä tarpeeksi”. Vuonna 1966 rakennettiin osuuskunnalle uusi pohjavedenottamo Hyöringinharjuun, jonka ansiosta osuuskunnan vesiongelmat ratkesivat. (Sillanpää 2006)

Osuuskunnan toiminta laajeni vuosien saatossa ja vuonna 1972 jouduttiin rakentamaan vedenottamolle raudanpoistolaitos kasvaneen vedenkäytön vuoksi syntyneen pohjaveden rautaongelman poistamiseksi. Korkeimmillaan osuuskunnan vedenkulutus oli vuosina 1982-1983, jolloin se oli 1300 m³/vrk. Suuresta otetun veden määrästä huolimatta osuuskunnalla oli vain 1300 m³ vedenottolupa. Pohjaveden rautapitoisuuden alennusta varten rakennettua puhdistuslaitosta on sen rakentamisen jälkeen laajennettu ja saneerattu useasti, edellisen kerran vuonna 2012. (Sillanpää 2006 & 2012)

Alajärven vesiosuuskunnan lisäksi Alajärvellä on kaksi muutakin merkittävän kokoista vesihuoltolaitosta: Paalijärvi-Teerinevan vesiosuuskunta sekä Alajärven kaupungin vesihuoltolaitos. Alajärven kaupungin vesihuoltolaitoksen hoidosta vastaa Järviseudun kuntien tekninen toimi ja siihen kuuluvat kuntaliitoksen jälkeen Lehtimäeltä siirtyneen

vesihuoltoinfran hallinnoiminen, Alajärven kaupungin 1980-luvulla rakentaman Porasen vedenottamon ja kaupungin vesijohto- ja viemäriverkoston hoito. Alajärven kaupungin vesihuoltolaitoksella on liittyjiä verkostossaan noin 500. Paalijärven-Teerinevan vesiosuuskunnan toiminta-alueella asuu noin 2500 ihmistä ja osuuskunta ostaa vetensä Alajärven kaupungilta. Osuuskunnassa on yksi vakituinen työntekijä. Edellä mainittujen lisäksi Alajärvellä on ennen ollut kaksi suurehkoa osuuskuntaa, jotka on Alajärven Vesiosuuskunnan verkoston laajentuessa fuusioitu siihen. Myös Lappajärven puolella toimiva Ylipään vesiyhtymä on fuusioitunut Alajärven Vesiosuuskuntaan. (Sillanpää 2006 & 2012, Hänninen 2012, Saunamäki 2012)

Alajärven Vesiosuuskunnan toiminnan alkuvaihe oli taloudellisesti hankala. Ahdinkoa lisäsivät kalliit lainarahalla tehdyt investoinnit pohjavedenottamoihin ja verkostolinjoihin, joista ei saatukaan tarpeeksi vettä. Kunnan lainatakauksista huolimatta osuuskunnan talous alkoi elpyä vasta 1980-luvulla. Samaan aikaan osuuskunta alkoi harjoittaa sijoitustoimintaa, jonka ansiosta osuuskunnalle alkoi kertyä rahaa säästöön. Vuonna 2005 sijoitustoiminnan tuotot olivat noin 15 prosenttia osuuskunnan liikevaihdosta. Osuuskunta subventoikin veden hinnassa asiakkaitaan ja sillä on VVY:n julkaisemien vuoden 2011 tilastojen mukaan Suomen halvin kuutiohintaa vedelle (VVY:n jäsenistä). (Sillanpää 2012, VVY 2012) Kuvassa 7.18 on esitettyä Alajärven Vesiosuuskunnan toiminnan kannalta olennaisia tapahtumia aikajanamuodossa.

Kuva 7.18. Alajärven vesiosuuskunnan aikajana (Sillanpää 2006, 2012, kirjoittajan koostama)

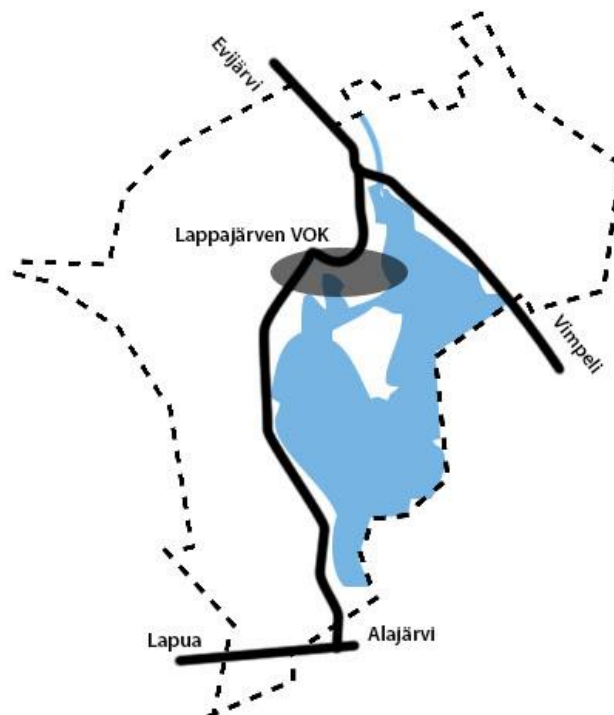
Taulukossa 7.9 on listattuna Alajärven Vesiosuuskunnan toimintaa kuvaavia tunnuslukuja. Tulevaisuudessa Alajärven Vesiosuuskunnan toiminta pysynee ennallaan. Osuuskunnan verkostot kattavat käytännössä sen alueen, mille niiden levittäminen on teknis-taloudellisesti järkevää ja mahdollista. (Sillanpää 2012)

Taulukko 7.19. Alajärven Vesiosuuskunnan toimintaa kuvaavia tunnuslukuja.

Perustamisvuosi	1946	Verkoston pit. V/JV (km)	200 / -
Jäsenet	1800	Työntekijät	3
Asukkaat toimialueella	4715	Hallitus	7
Kattavuus (% kuntalaisista)	56	Hallituksen varaj.	3
Osuusmaksu (€)	75	Tj hallituksen jäsen	Ei
Vesimaksu, sis. alv. (€)	0,52	"Ikäpykälä"	Ei
Jätevesimaksu, sis. alv. (€)	-	Tonttiventili	Kiinteistön
Perusmaksu V/JV (€)	40 / -	liittymiskohta	Tontin raja
Laskutettu V/JV (m ³)	331098 / -	Liittymismaksut	Siirtokelpoisia
Liittymismaksu V/JV (€/okt)	1033 / -	Toimialue vahvistettu	Kyllä
Jäsenyys	Edellytetään	Liikevaihto (€)	-
Hukkavesi (%/m ³ /km/v)	9 / 163,7	Laitoksen tasearvo (€)	-

7.10 Lappajärven Vesiosuuskunta

Keskitetyn vesihuollon järjestäminen Lappajärven kirkonkylään muodostui ajankohtaiseksi 1940-luvun puolessavälissä, kun talouksien kaivojen vesi alkoi käydä riittämättömäksi kulutukseen nähden. Lappajärven Vesiosuuskunnan perustava kokous pidettiin Kesäkuussa 1947. Rakennustyöt alkoivat välittömästi ja ensivaiheessa rakennettiin vedenottamo Lappajärveen, puuputkisto ja vesitorni. Kuvassa 7.19 on esitettyä Lappajärven Vesiosuuskunnan nykyinen toiminta-alue (keskustaajama ja järven Länsipuolen kylät). (Kuoppala 2007 & 2012)

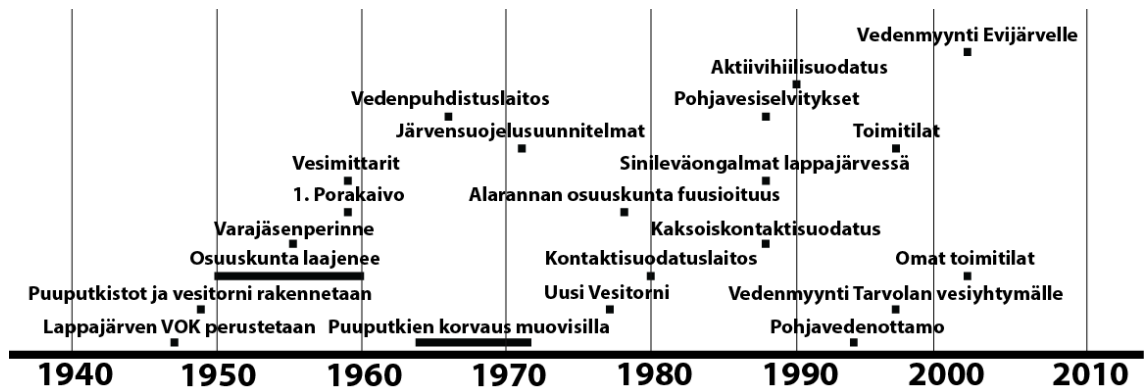
Kuva 7.19. *Pelkistetty havainnekuva Lappajärven vesiosuuskunnan toiminta-alueesta.*

Osuuskunta jatkoi kasvuaan 1950- ja 1960-luvuilla. Osuuskunnan laajentuessa siihen fuusioitiin alueella jo olemassa olleita vesi-yhtymiä. 1950-luvulla aloitettiin kaikkien osuuskunnan hallituksen varajäsentenkin kutsuminen osuuskunnan kokouksiin ja tämä käytäntö on edelleen voimassa. Koska osuuskunnan vedenkulutus oli kasvanut läpi 1950-luvun rakennettiin osuuskunnan toimesta porakaivo vuonna 1959 ja samana vuonna otettiin käyttöön mittarinlukemaan perustuva vesilaskutus. 1960-luvulle tultaessa osuuskunnan verkosto alkoi olla niin huonossa kunnossa, että sen uusiminen tuli ajankohtaiseksi. Tätä urakkaa lähdettiin toteuttamaan kunnan kanssa yhteisvoimin jätevesiverkoston rakentamisen ohella. Osuuskunnan vuotava verkosto oli kuitenkin nopeamman uusinnan tarpeessa, kuin kunta ehti rakentaa viemäreitään, joten yhteistyöstä luovuttiin osin ja osuuskunta eteni vesijohtojen uusimisessa omaan tahtiinsa. Jätevesiverkoston rakentamisen yhteydessä kunta rakensi jonkin verran myös vesijohtoja ja nämä johto-osuudet myytiin osuuskunnalle 1970-luvun alussa. Vedenkulutuksen kasvaessa 1960-luvulla kallioporakaivon kapasiteetti jäi liian pieneksi ja järviveden ottoa kasvatettiin. Vuonna 1966 osuuskunnalle rakennettiin uusi pumppaamo ja hiekkasuodatin. (Kuoppala 2007 & 2012)

Lappajärven vedenlaatuun laatuun alettiin kiinnittää enemmän huomiota 1970-luvulla ja osuuskunta osallistui aktiivisesti järven puhtaanapidon edistämiseen. Näihin aikoihin aloitettiin myös aktiiviset jätevesitarkkailut Lappajärven puhdistamolla. Viimeiset osuuskunnan puuputket poistettiin käytöstä 1971. Tultaessa 1980-luvulle oli osuuskunnan myymän veden määrä kasvanut huomattavasti, mistä johtuen vedenlaatu ja verkoston painetaso eivät enää olleet riittäviä. Tämän vuoksi rakennettiin osuuskunnalle uusi vesitorni vuonna 1979 ja kontaktisuodatuslaitos järvivedelle vuonna 1980. Tähän aikaan osuuskunnan rahatilanne oli erittäin kireä, sillä toimintaa oli pääasiassa rahoitettu lyhytaikaisilla pankkilainoilla.

Raakaveden humuspitoisuuden kasvu pakotti puhdistuslaitoksen kapasiteetin kasvattamiseen jo vuonna 1982. Lopulta puhdistuslaitos oli pakko saneerata tehokkaammaksi kaksoiskontaktisuodatuslaitokseksi vuonna 1987. 1980-luvun lopulla järviveden laatu oli huonontunut niin paljon, että Lappajärven käytettävissä olevia pohjavesivaroja alettiin kartoittaa laajassa mittakaavassa. Vuonna 1992 tehtiin seismisiä luotauksia ruuhjavyöhykkeiden löytämiseksi yhteistyössä GTK:n kanssa, mikä johtikin kalliorakaivon rakentamiseen rajaniemeen vuonna 1994. Porakaivon rakentamisen jälkeen osuuskunnan vedensaanti on ollut turvattuna. Tällä hetkellä on rakenteilla toinen vedenottamo, joka valmistunee vuonna 2013. Pohjaveden rauta- ja mangaanipitoisuudet olivat alustavissa mittauksissa sallittuja raja-arvoja korkeammat, mutta ottamon ja olemassa olevan vedenpuhdistamon läheinen sijainti mahdollistavat laitoksen käyttämisen myös pohjavedenkäsittelyyn. Pohjaveden käyttöönotto mahdollisti osuuskunnan vesimaksun laskemisen 12 %:lla vuonna 1998. (Kuoppala 2012)

2000-luvulle tultaessa osuuskunnan toiminta ja talous ovat vakiintuneet. Ylikunnallista yhteistyötä on alettu tekemään tukkuvedenmyynnin osalta Evijärven kunnan kanssa. 2004 osuuskunta osti ensimmäiset omat toimitilansa Lappajärven keskustasta, jotka ovat käytössä nykyisinkin. Kuvassa 7.20 on esitetty osuuskunnan historian kannalta olennaisimpia tapahtumia aikajanamuodossa.

Kuva 7.20. Lappajärven Vesiosuuskunnan aikajana. (Kuoppala 2012, kirjoittajan koostama)

Lappajärven Vesiosuuskunta toimii erittäin tiiviillä alueella ja sillä on sen myymään vesimäärään nähden tässä tutkimuksissa analysoiduista osuuskunnista vähiten vesihuoltoinfrastruktuuriaan hallittavanaan. Alla olevassa taulukossa 7.10 on listattun osuuskunnan toimintaa kuvaavia parametrejä. (Kuoppala 2012)

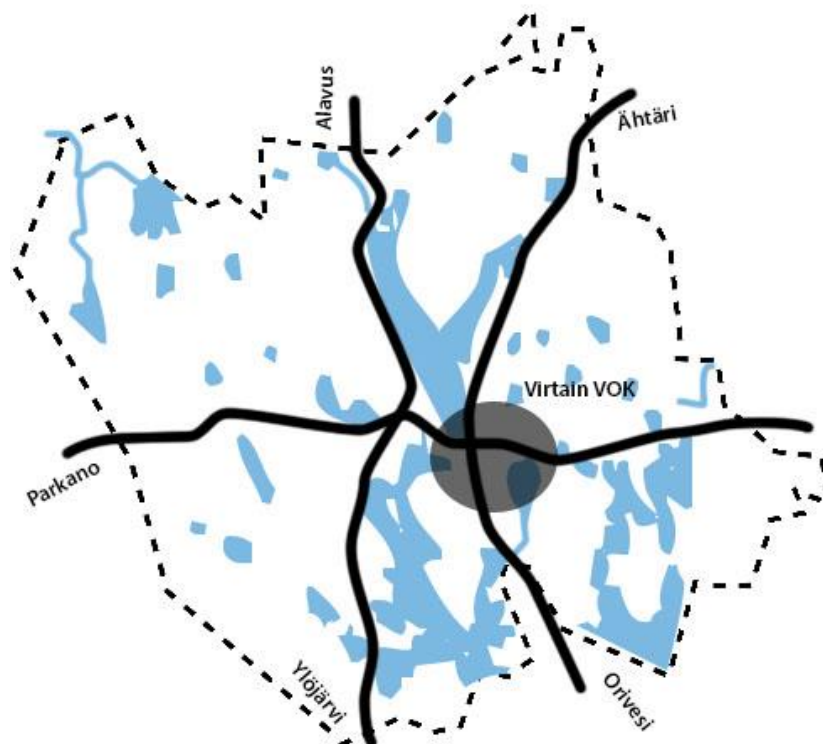
Taulukko 7.10. Lappajärven Vesiosuuskunnan toimintaa kuvaavia tunnuslukuja.

Perustamisvuosi	1947	Verkoston pit. V/JV (km)	40 / -
Jäsenet	627	Työntekijät	1
Aasukkaat toimialueella	1600	Hallitus	6
Kattavuus (% kuntalaisista)	47	Hallituksen varaj.	6
Osuusmaksu (€)	1,68 €/os. (okt 45 os.)	Tj hallituksen jäsen	Ei
Vesimaksu, sis. alv. (€)	0,86	"Ikäpykälä"	Ei
Jätevesimaksu, sis. alv. (€)	-	Tonttiventtiili	Osuuskunnan
Perusmaksu V/JV (€)	19 / -	liittymiskohta	2m seinästä
Laskutettu V/JV (m ³)	241380 / -	Liittymismaksut	Siirto ja pal. kelpoisia
Liittymismaksu V/JV (€/okt)	450 / -	Toimialue vahvistettu	Kyllä

Jäsenyys	Edellytetään	Liikevaihto (€)	-
Hukkavesi (%/m ³ /km/v)	7 / 454	Laitoksen tasearvo (€)	-

7.11 Virtain Vesiosuuskunta

Ensimmäiset keskustelut järjestetyn vesihuollon saamisesta Virtain taajamaan on käyty jo 1930-luvulla, mutta ne eivät vielä johtaneet toimenpiteisiin. Sotien jälkeen 1940-luvun lopulla tehtiin Virroilla pohjavesiselvityksiä Yleisen Insinööritoimiston toimesta. Samaan aikaan oli perustettu toimikunta suunnittelemaan osuuskunnan perustamista. Pohjavesiselvitykset eivät vielä johtaneet konkreettisiin toimenpiteisiin, vaan vasta vuonna 1953 annettiin Vesto Oy:lle tehtäväksi Virtain vesihuoltosuunnitelman valmistelu. Saman vuoden elokuussa perustettiin Virtain Vesiosuuskunta ja jo ennen osuuskunnan perustamista oli kunta aloittanut vesijohtoverkoston rakentamisen. Varsinainen rakentaminen itse osuuskunnan toimesta aloitettiin vuonna 1954 valtion myöntämän lainan turvin. (Kankaanpää 2003) Kuvassa 7.21 on esitettyä Virtain vesiosuuskunnan nykyinen toiminta-alue (keskustaajama).

Kuva 7.21. Pelkistettu havainnekuva Virtain Vesiosuuskunnan toiminta-alueesta.

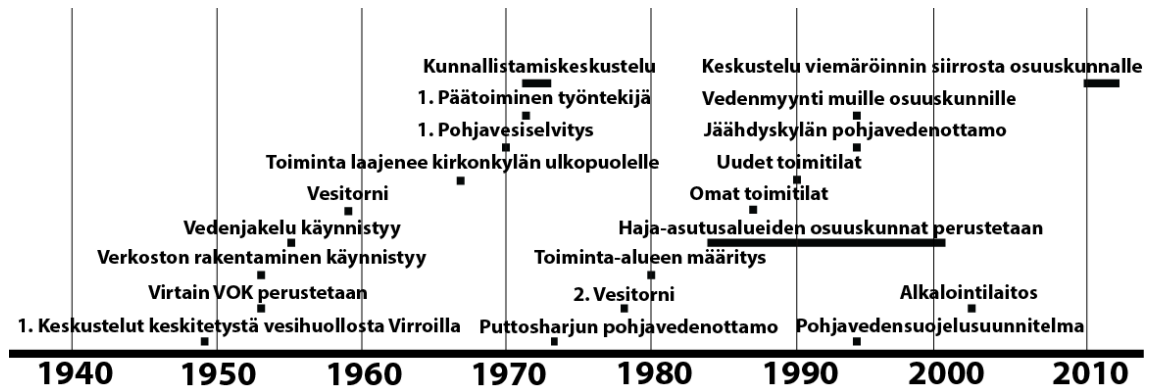
Virtain Vesiosuuskunnan alkutaival oli taloudellisesti tiukka. Verkostojen rahoitus hoidettiin kunnan takaamien lainojen ja vesihuoltoavustusten avulla. Ensimmäisessä vaiheessa rakennettiin pohjavedenotto Puttosharjuun ja runkolinja sieltä Virtain kirkonkylään. Itse vedenjakelu kotitalouksille käynnistyi kesällä 1955. Samaan aikaan vesijohtoverkoston kanssa oli rakennettu kunnan toimesta viemäriverkostoa, jonka käyttönot-

to siirtyi myöhemmäksi. Osuuskunta laajensi verkostojaan läpi 1950-luvun. Töitä teetettiin paljon työllisyystöinä sekä osaksi jopa talkoilla. Työllisyystöinä tehtävät vesihuolto-työt olivat työtilanteesta riippuvaisia ja siksi kausiluonteisia, eli käytännössä talvisin niihin oli saatavissa enemmän rahaa kuin kesäisin. Ensimmäinen verkoston rakennusvaihe valmistui 1959 ja samana vuonna tuli valmiiksi Virtain vesitorni, jonka ansiosta saatiin verkoston painetta nostettua vastaamaan kasvanutta kulutusta. (Kankaanpää 2003)

Osuuskunnan verkoston rakentaminen jatkui 1960-luvulla ja osuuskunnan toiminta alkoi vähitellen laajentua myös Virtain kirkonkylän lievealueille. Verkoston laajenemisesta johtuen myös vedenkäyttö osuuskunnan alueella kasvoi ja uudet pohjavesiselvitykset käynnistettiin vuonna 1970. Tässä yhteydessä kiinnitettiin myös huomiota käytössä olevien pohjavesialueiden likaantumisalttiuteen. Uusi vedenottamo päätettiin rakentaa Puttosharjun Itä-osaan ja se valmistui Maaliskuussa 1974. Vuonna 1971 osuuskuntaan palattiin päätoiminen isännöitsijä vastaamaan osuuskunnan operatiivisesta toiminnasta. Samoihin aikoihin osuuskunta hankki välineistölleen ensimmäisen oman varastotilan. (Kankaanpää 2003)

Keskustelu vesihuollon kunnallistamisesta Virroilla heräsi 1970-luvun alussa. Tätä aietta perusteltiin päällekkäisten toimintojen poistamisella, koska kunta hoiti viemärilaitosta, sekä sillä, että vedenhankinnan tulkittiin kunnan puolelta kuuluvan sen vastuulla olevien palveluiden piiriin. Kunnallistamisesta äänestettiin vesiosuuskunnan kokouksissa kahdesti vuosina 1973-1974, joista ensimmäisessä äänestys päättyi 25-19 puolesta ja jälkimmäisessä 35-13 vastaan ja lopulta vesiosuuskunnan toiminta pysyi ennallaan. Nämä kokoukset ovat olleet kautta osuuskunnan historian runsasväkisimpiä. 1978 valmistui osuuskunnan toinen vesitorni. (Kankaanpää 2003)

Verkstorakentamisen kannalta 1970-luvun loppu ja 1980-luku olivat osuuskunnassa vilkkainta aikaa. 1980-luvulla osuuskunnan myymän veden määrät saavuttivatkin ennätyslukemat. 1987 valmistuivat osuuskunnan ensimmäiset omat toimitilat, joista se muutti suurempiin, nykyisinkin käytössä oleviin toimitiloihin vuonna 1992. Kuvassa 7.22. on Virtain Vesiosuuskunnan historian kannalta merkittävimpiä tapahtumia aikajanamuodossa.

Kuva 7.22. Virtain vesiosuuskunnan aikajana. (Kankaanpää 2003, kirjoittajan koostama)

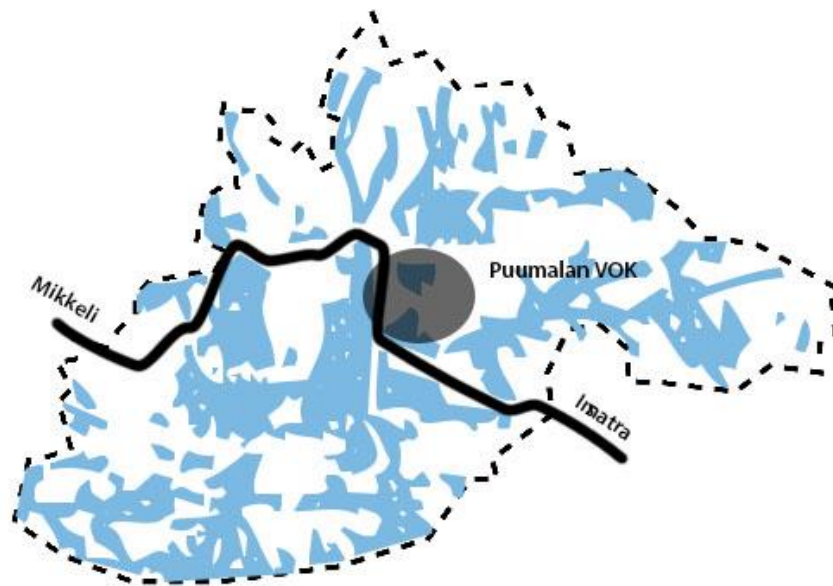
Nykyisin Virtain vesiosuuskunnan toiminta on vakaata ja se on ollut sellaista jo pitkään. Kunnan alueella on taajaman osuuskunnan lisäksi useita pienempiä osuuskuntia, joiden kanssa Virtain Vesiosuuskunta tekee ja pyrkii tekemään enenevässä määrin yhteistyötä. Osuuskunta käy myös tällä hetkellä kaupungin kanssa neuvotteluja viemäröinnin ja Kilkosken taajaman vesihuollon käytännön toteuttamisen siirtämistä osuuskunnalle. Käytännössä tämä tarkoittaisi myös tähän tarkoitukseen käytettävän infrastruktuurin siirtymistä osuuskunnan omistukseen. (Autio 2012) Taulukossa 7.11 on listattuna Virtain Vesiosuuskunnan toimintaa kuvaavia parametreja.

Taulukko 7.11. Virtain Vesiosuuskunnan toimintaa kuvaavia tunnuslukuja.

Perustamisvuosi	1953	Verkoston pit. V/JV (km)	98 / -
Jäsenet	900	Työntekijät	4
Asukkaat toimialueella	4250	Hallitus	5
Kattavuus (% kuntalaisista)	57	Hallituksen varaj.	Ei
Osuusmaksu (€)	50,4	Tj hallituksen jäsen	Ei
Vesimaksu, sis. alv. (€)	1,06	"Ikäpykälä"	Ei
Jätevesimaksu, sis. alv. (€)	-	Tonttiventtiili	Asiakkaan
Perusmaksu V/JV (€)	51 / -	liittymiskohta	Tontin raja
Laskutettu V/JV (m ³)	231339 / -	Liittymismaksut	Siirtokelpoisia
Liittymismaksu V/JV (€/okt)	1125 / -	Toimialue vahvistettu	Kyllä
Jäsenyys	Edellytetään	Liikevaihto (€)	-
Hukkavesi (%/m ³ /km/v)	9,8 / 230,1	Laitoksen tasearvo (€)	-

7.12 Puumalan Vesiosuuskunta

Keskitetyn vesihuollon järjestäminen Puumalan kirkonkylään tuli ajankohtaiseksi vuonna 1955 Puumalan keskuskansakoulun rakentamisen ja sen kuivatusvesien poisjohtamisen suunnittelun yhteydessä. Vesihuoltoasioita valmistelemaan perustettiin toimikunta ja sen toiminnan tuloksena järjestettiin Kesäkuussa 1955 Puumalan Vesiosuuskunnan perustava kokous. Osuuskunta merkittiin kaupparekisteriin vuonna 1956. (Ikonen 2005) Yksinkertaistettu karttakuva Puumalasta ja Puumalan Vesiosuuskunnan toiminta-alueesta (keskustaajama) kuvassa 7.23.

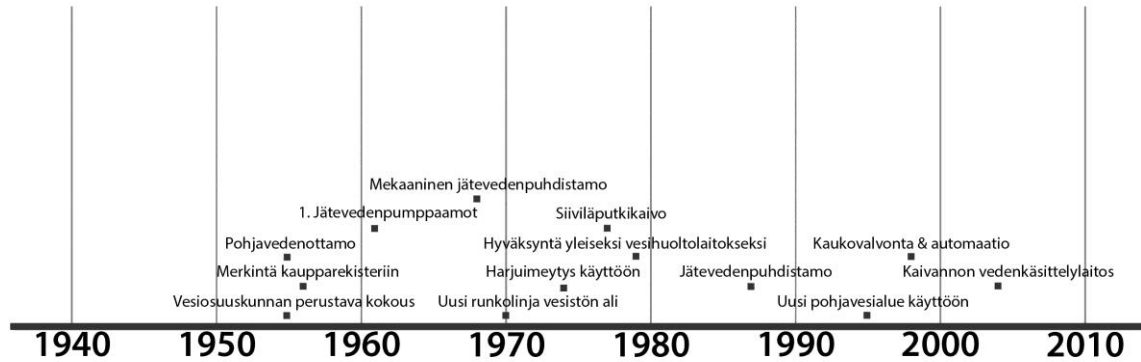

Kuva 7.23. Pelkistetty havainnekuva Puumalan Vesiosuuskunnan toiminta-alueesta.

Vesiosuuskunnan perustamisen jälkeen aloitettiin tutkimukset ja koepumppaukset sopivan vesilähteen löytämiseksi. Paikka löytyi nopeasti ja osuuskunnan vedenottamo rakennettiin Kitulanniemeen syksyllä 1955. Vedenjakelu keskuskansakoululle käynnistyi Tammikuussa 1956. Osuuskunnan verkosto laajeni Puumalan kirkonkylää kohti 1950-luvun aikana ja mittarointiin perustuva laskutus otettiin käyttöön vuonna 1958. Vesijohtoverkosto saavutti keskustan 1960-luvun taitteessa. Osuuskunnan vesi- ja jätevesiverkostot laajenivat vuosien saatossa ja niiden voidaan käytännössä katsoa kattaneen koko keskustan alueen 1980-luvun puoleenväliin tultaessa. Nykyisin osuuskunta vastaa Puumalan taajama-alueen vesihuollosta ja kuten kuvasta 7.23 voidaan todeta, Puumala on maantieteellisesti erittäin hankala alue monien vesistöjen vuoksi sekä sen asutus on erittäin harvaa, joten osuuskunnan toiminta tuskin tulee leviämään suuressa mittakaavassa Taajama-alueen ulkopuolelle. (Ikonen 2005, Torvinen 2012)

Puumalan Vesiosuuskunnan toiminnassa on ollut alusta asti mukana viemärointi ja myöhemmin myös jätevedenpuhdistus. Ensimmäisen mekaanisen jätevedenpuhdistamon osuuskunta rakensi 1968 ja vuonna 1969 se sai luvan laskea jätevetensä mekaa-

nisen puhdistuksen jälkeen vesistöön toistaiseksi. Biologis-kemiallinen puhdistamo näki päivänvalon vuonna 1986, jonka jälkeen sitä on saneerattu useita kertoja. Kaukovalvonta otettiin jätevesipuolella käyttöön vuonna 1998. Kuvassa 7.24 on esitettyä Puumalan Vesiosuuskunnan historian merkittävimpiä tapahtumia aikajanamuodossa.

Kuva 7.24. Puumalan Vesiosuuskunnan aikajana. (Ikonen 2005, kirjoittajan koostama)

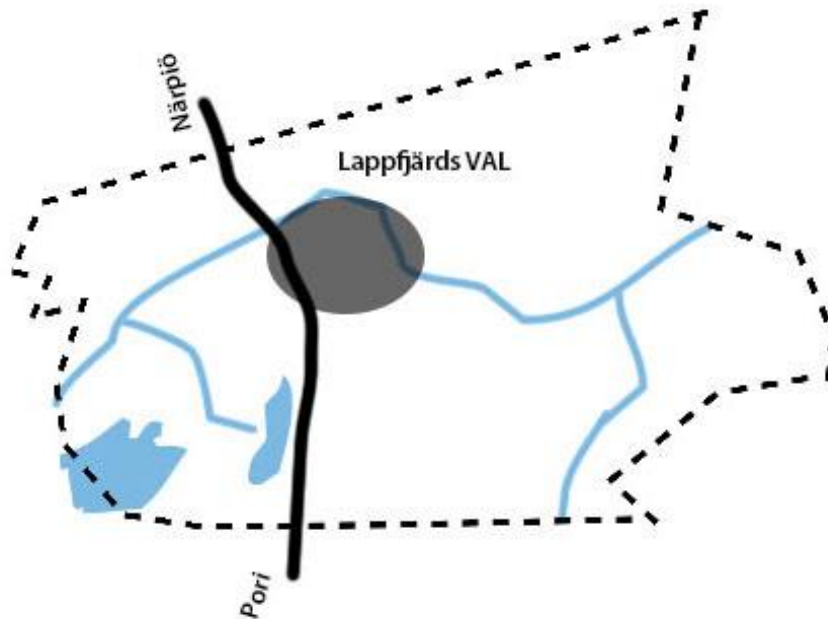
Puumalan Vesiosuuskunnan toiminta jatkuu Puumalan keskustaajaman alueella ja maastollisten sekä väestörakenteellisten tekijöiden vuoksi toiminta tuskin tulee leviämään kään laajemmalle. Lisäksi asiakasmäärän pieneneminen ja sen kautta pienenevät tulot tulevat luomaan haasteita osuuskunnan toiminnalle tulevaisuudessa. Taulukossa 7.12 on listattuna Puumalan Vesiosuuskunnan toimintaa kuvaavia tunnuslukuja. (Torvinen 2012)

Taulukko 7.12. Puumalan vesiosuuskunnan toimintaa kuvaavia tunnuslukuja.

Perustamisvuosi	1955	Verkoston pit. V/JV (km)	38 / 42
Jäsenet	432	Työntekijät	3
Asukkaat toimialueella	1400	Hallitus	6
Kattavuus (% kuntalaisista)	58	Hallituksen varaj.	6
Osuusmaksu (€)	8,40	Tj hallituksen jäsen	Kyllä
Vesimaksu, sis. alv. (€)	1,19	"Ikäpykälä"	Ei
Jätevesimaksu, sis. alv. (€)	2,00	Tonttiventtiili	Osuuskunnan
Perusmaksu V/JV (€)	37 / 55	liittymiskohta	Runko
Laskutettu V/JV (m³)	77100 / 77627	Liittymismaksut	Siirtokelpoisia
Liittymismaksu V/JV (€/okt)	1395 / 1845	Toimialue vahvistettu	Kyllä
Jäsenyys	Edellytetään	Liikevaihto (€)	-
Hukavesi (%/m³/km/v)	10 / 225,4	Laitoksen tasearvo (€)	-

7.13 Lappfjärds Vattenandelslag

Lappfjärds Vattenandelslag, eli Lapväärtin Vesiosuuskunta toimii Kristiinankaupungissa entisen Lapväärtin kunnan taajaman alueella. Osuuskunta on perustettu vuonna 1947 ja on siitä lähtien hoitanut vedenmyynnin jäsenilleen (Lappfjärds Vattenandelslag 2012). Kuvassa 7.25 on esitettyä yksinkertaistettu kuva Lapväärtin Vesiosuuskunnan toiminta-alueesta.

Kuva 7.25. Lapväärtin Vesiosuuskunnan toiminta-alue.

Lapväärtin Vesiosuuskunnan toiminta on nykyisin vakaata ja osaksi tästä johtuen jäsenistön kokousaktiivisuus on matala. Osuuskunta on VVY:n jäsen ja sen yhteydenpito yhteydenpito läheisiin vesilaitoksiin vähäistä. Osuuskunnan toimintojen liittämistä Kristiinankaupungin vesihuoltolaitokseen, KRS-veteen on myös keskusteltu, mutta osuuskunnalla on halu pysyä itsenäisenä tulevaisuudessakin. Osuuskunnan verkostot ovat hyvässä kunnossa eikä saneerausinvestointien kasvua tulevaisuudessa ole odotettavissa. (Lappfjärds Vattenandelslag 2012). Osuuskunnan toimintaa kuvaavia asioita on listattuna taulukossa 7.13.

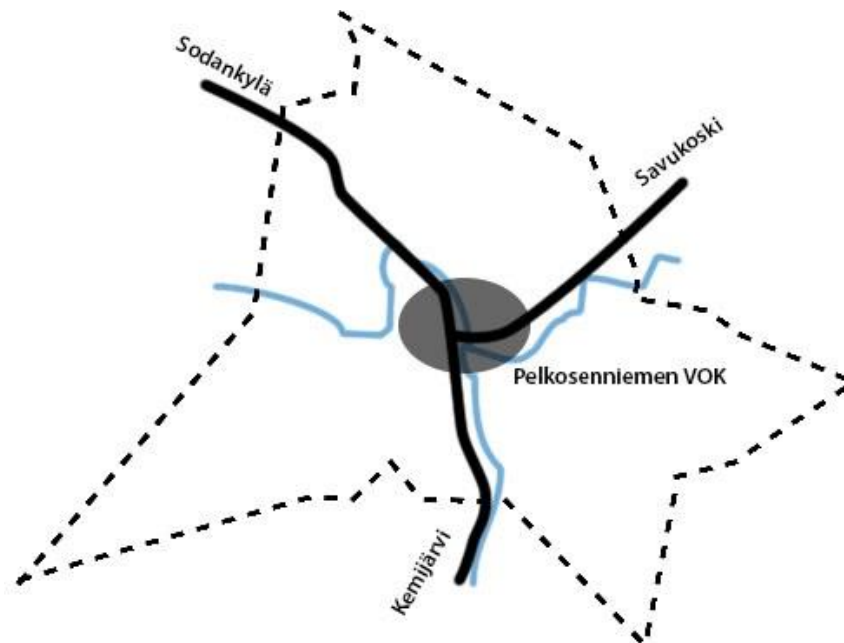
Taulukko 7.23. Osuuskunnan toimintaa kuvaavia parametrejä. (Lappfjärds Vattenandelslag 2012, kirjoittajan koostama)

Perustamisvuosi	1947	Hukkavesi (%/m³/km/v)	-
Jäsenet	800	Verkoston pit. V/JV (km)	87
Asukkaat toimialueella	2223	Työntekijät	2
Kattavuus (% kuntalaisista)	-	Hallitus	6
Osuusmaksu (€)	1,68	Hallituksen varaj.	2
Vesimaksu, sis. alv. (€)	0,97	"Ikäpykälä"	Ei

Jätevesimaksu, sis. alv. (€)	-	Tonttiventili	Osuuskunnan
Laskutettu V/JV (m³)	140 000	liittymiskohta	Tontin raja
Liittymismaksu V/JV (€/okt)	1845	Liittymismaksut	Siirtokelp.
Jäsenyys	Edellytetään	Toimialue vahvistettu	Kyllä

7.14 Pelkosenniemen Vesihuolto-osuuskunta

Pelkosenniemen Vesihuolto-osuuskunta toimii Pelkosenniemen kunnan keskustaajaman alueella. Osuuskunta on perustettu vuonna 1956 ja on alunperin vastannut myös viemäröinnistä, mutta jätevesipuoli on myöhemmin siirretty kunnan vastuulle. Nykyisin kunnan jätevesihuollosta vastaa Pyhä-Luoston Vesi Oy. (Nyman 2012) Kuvassa 7.26 on yksinkertaistettu havainnekuva Pelkosenniemen Vesihuolto-osuuskunnan toiminta-alueesta.

Kuva 7.26. Pelkistetty havainnekuva Pelkosenniemen vesihuolto-osuuskunnan toiminta-alueesta.

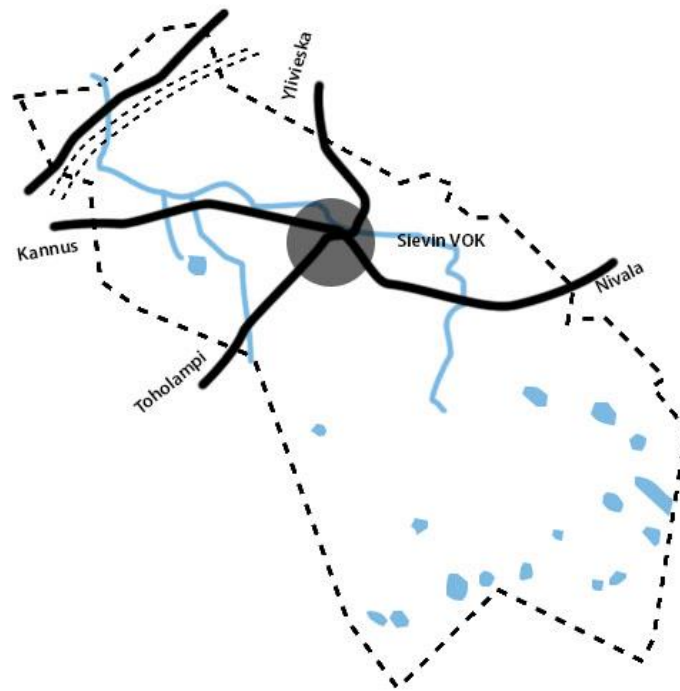
Pelkosenniemen Vesihuolto-osuuskunta on toiminut pitkään ja sen toiminta on aikojen saatossa vakiintunut, mikä osaltaan aiheuttaa sen, että jäsenten osallistuminen osuuskunnan kokouksiin on vähäistä. Osuuskunta ei ole VVY:n eikä Oukin jäsen. Sillä ei myöskään ole säännöllistä yhteydenpitoa muihin vesihuoltolaitoksiin. Osuuskunnan kunnallistamisesta on keskusteltu 1980-luvulla, mutta tätä vastustettiin aikanaan osuuskunnan puolelta ja osuuskunnan toiminta sai jatkua entisellään. Pelkosenniemen Vesihuolto-osuuskunta on selvästi pienin tässä tutkimuksessa käsitellyistä osuuskunnista ja ainoa, jolla ei ole palveluksessaan vakituisia työntekijöitä. (Nyman 2012) Osuuskunnan toimintaa kuvaavia parametrejä on listattu taulukkoon 7.14.

Taulukko 7.14. Pelkosenniemen Vesihuolto-osuuskunnan toimintaa kuvaavia tunnuslukuja. (Nyman 2012, kirjoittajan koostama)

Perustamisvuosi	1956	Hukkavesi (%/m³/km/v)	7 / -
Jäsenet	268	Verkoston pit. V/JV (km)	60
Asukkaat toimialueella	585	Työntekijät	0
Kattavuus (% kuntalaisista)	61 %	Hallitus	8
Osuusmaksu (€)	17 €	Hallituksen varaj.	3
Vesimaksu, sis. alv. (€)	0,84	"Ikäpykälä"	Ei
Jätevesimaksu, sis. alv. (€)	-	Tonttiventili	Osuuskunnan
Laskutettu V/JV (m³)	30 000	liittymiskohta	Runko
Liittymismaksu V/JV (€/okt)	1845	Liittymismaksut	Siirtokelp.
Jäsenyys	Edellytetään	Toimialue vahvistettu	-

7.15 Sievin Vesiosuuskunta

Sievin Vesiosuuskunta on perustettu huolehtimaan Sievin taajaman vesihuollosta vuonna 1955. Alkuvaikeuksien jälkeen osuuskunnan vedenmyynti käynnistyi vuonna 1962 (Hyvärinen 2003). Kuvassa 7.27 on pelkistetty havainnekuva Sievin Vesiosuuskunnan pääasiallisesta toiminta-alueesta. Nykyisin Sievin Vesiosuuskunnan vedenjakeluverkot kattavat lähes koko kunnan alueen, kun taas viemäriverkoston kattavuus on huomattavasti pienempi (Rieskaniemi 2012).

Kuva 7.27. Pelkistetty havainnekuva Sievin vesiouskunnan toiminta-alueesta. Keskustaajama tummennettuna.

Sievin kunnan alueella on hyvät pohajvesivarat ja alunperin osuuskunta käytti raaka-vesilähteenään keskustassa sijainneen Pekanlammen viereen rakennettua kaivoa. Kun alueellinen tukkuvesiyhtiö Vesikolmio Oy perustettiin vuonna 1968 tuli Sievin kunnasta sen jäsen. Tämä johti siihen, että kun vesikolmion ensimmäinen vedenottamo valmistui Sievin Kiiskilään (Kunnan kaakkoisosaa) alkoi Sievin vesiouskunta ostaa tukkuvetensä Vesikolmiolta. (Rieskaniemi 2012, Hannula 2008)

Jätevesipuolella Sievin vesiouskunta toimii Keskustan ja Asemankylän alueella. Asemankylällä oli sen jätevesille aikoinaan oma lammikkopuhdistamo, mutta nykyisin kylän jätevedet johdetaan siirtoviemärillä kirkonkylän puhdistamolle. Mainittu siirtoviemäri on rakennettu 2000-luvun puolella välissä. Sievin kirkonkylän jätevedenpuhdistamon omisti aikoinaan kunta, joka laskutti osuuskuntaa jätevedenpuhdistuksesta. Puhdistamo ajettiin alas 2000-luvun alussa ja vuonna 2003 rakennettiin Sievin kunnan toimesta siirtoviemäri Sievistä Ylivieskaan, joka on myyty myöhemmin Vesikolmiolle. Nykyisin viemäroinnin laajennustöistä vastaa kunta, mutta jätevesi-infran huolto ja kunnossapito on osuuskunnan vastuulla. (Hankonen 2012, Rieskaniemi 2012) Taulukoon 7.15 on listattu Osuuskunnan toimintaa kuvaavia parametrejä.

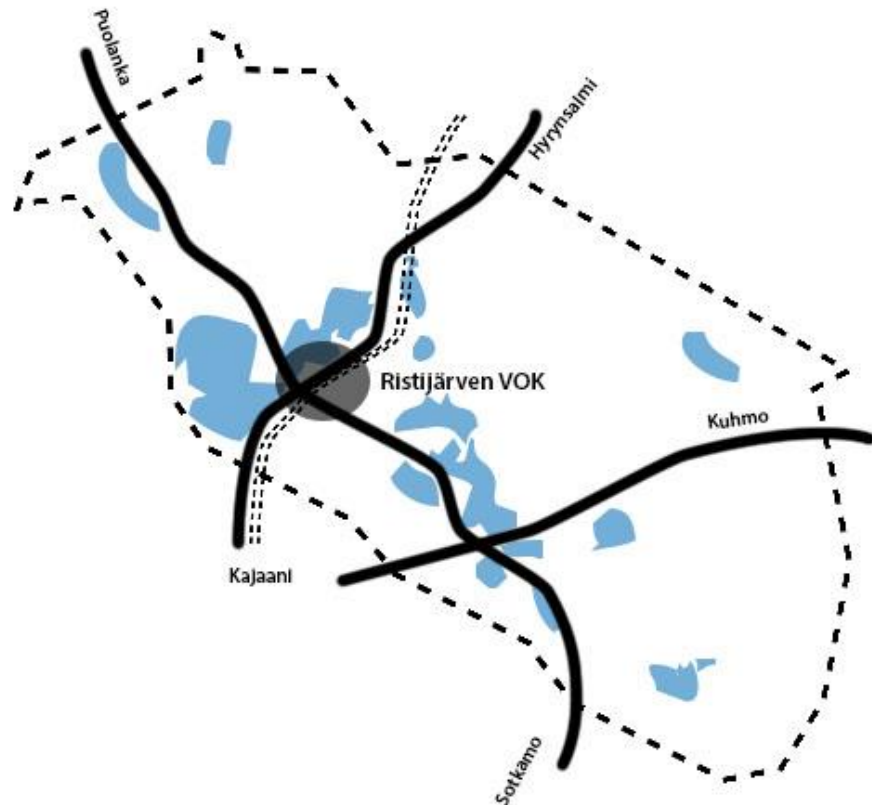
Taulukko 7.15. Sievin Vesiosuuskunnan toimintaa kuvaavia parametrejä. (Sievin vesiosuuskunta & Rieskaniemi 2012, kirjoittajan koostama)

Perustamisvuosi	1955	Verkoston pit. V/JV (km)	375 / 35
Jäsenet	1700	Työntekijät	6
Asukkaat toimialueella	5090	Hallitus	9
Kattavuus (% kuntalaisista)	99 %	Hallituksen varaj.	0
Osuusmaksu (€)	10 €	"Ikäpykälä"	Ei
Vesimaksu, sis. alv. (€)	1,05	Tonttiventtiili	Osuuskunnan
Jätevesimaksu, sis. alv. (€)	2,15	liittymiskohta	Tontin raja
Laskutettu V/JV (m³)	396689 / 142545	Liittymismaksut	Siirto ja pal. kelpoisia
Liittymismaksu V/JV (€/okt)	1620 / 2610	Toimialue vahvistettu	Kyllä
Jäsenyys	Edellytetään	Liikevaihto (€)	733 010
Hukkavesi (%/m³/km/v)	15,7 / 191	Laitoksen tasearvo (€)	1 864 720

Sievin Vesiosuuskunta on aktiivisesti mukana Pohjois-Suomen vesivaliokunnan toiminnassa ja on lisäksi VVY:n jäsen. Osuuskunnan toiminta tulee oletettavasti jatkumaan samankaltaisena tulevaisuudessakin. Kuten useilla muillakin tässä tutkimuksessa analysoiduista osuuskunnista, niin Sievissäkin on odotettavissa henkilökunnan eläköitymisiä tulevaisuudessa. Sievin Vesiosuuskunnan toimitusjohtajalla on myös lukuisia golfmestaruuksia ja Pohjois-Suomen alueen pienen tasoitus golfissa. (Rieskaniemi 2012)

7.16 Ristijärven Vesiosuuskunta

Ristijärven Vesiosuuskunta on perustettu vuonna 1960 ja se huolehtii nykyisin Ristijärven taajaman vesi- ja jätevesihuollosta. Jätevesipuoli on ollut mukana osuuskunnan toiminnan alusta alkaen. (Komulainen 2012) Kuvassa 7.28 on esitetty Ristijärven vesiosuuskunnan toiminta-alue (keskustaajama).

Kuva 7.28. Pelkistetty havainnekuva Ristijärven vesiosuuskunnan toiminta-alueesta.

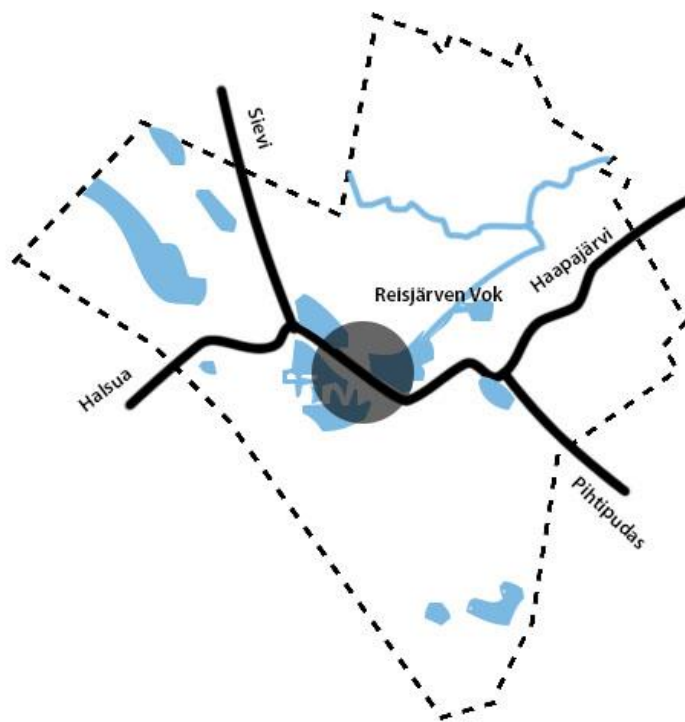
Raakavesilähteenä Ristijärven Vesiosuuskunnalla on ollut alusta asti pohjavesi ja osuuskunta omistaa itse ottamonsa. Osuuskunnalla ei ole omia työntekijöitä vaan palvelut ostetaan Hyrynsalmella vesihuollosta vastaavalta Vesi-Mega Oy:ltä. Ristijärven Vesiosuuskunta on yksi pienimmistä tässä tutkimuksessa käsitellyistä laitoksista, mutta silti sillä on vahva halu säilyä itsenäisenä vesihuollon toimijana Ristijärven alueella tulevaisuudessa. Pienuudesta huolimatta jäseniston osanotto osuuskunnan kokouksiin on heikkoa. Ristijärven Vesiosuuskunta on ottanut käyttöön vesimittarit poikkeuksellisen myöhään, vasta vuonna 2002 ja osuuskunnan ensimmäinen nykyaikainen jätevedenpuhdistamo on otettu käyttöön vuonna 2006. Tämä nykyaikaisten teknologioiden varsin myöhäinen käyttöönotto johtuu luultavasti ainakin osaksi osuuskunnan pienestä koosta ja tätä kautta sen mahdollisuus uusien teknologioiden vaatimiin suuriin investointeihin aiheuttaa merkittävämmän taloudellisen rasitteen kuin suuremmille vesihuoltolaitoksille. (Komulainen 2012) Taulukossa 7.16 on listattu Ristijärven Vesiosuuskunnan toimintaa kuvaavia parametrejä.

Taulukko 7.16. Ristijärven vesiosuuskunnan toimintaa kuvaavia parametrejä. (Komulainen 2012, kirjoittajan koostama)

Perustamisvuosi	1960	Verkoston pit. V/JV (km)	30 / 30
Jäsenet	250	Työntekijät	0
Asukkaat toimialueella	790	Hallitus	5
Kattavuus (% kuntalaisista)	54	Hallituksen varaj.	2
Osuusmaksu (€)	50	"Ikäpykälä"	Ei
Vesimaksu, sis. alv. (€)	1,35	Tonttiventili	Osuuskunnan
Jätevesimaksu, sis. alv. (€)	2,64	liittymiskohta	Runko
Laskutettu V/JV (m³)	41 200 / 37 000	Liittymismaksut	Siirtokelpoisia
Liittymismaksu V/JV (€/okt)	959 / 959	Toimialue vahvistettu	Kyllä
Jäsenyys	Ei edellytetä	Liikevaihto (€)	160 000
Hukkavesi (%/m³/km/v)	5 / -	Laitoksen tasearvo (€)	-

7.17 Reisjärven Vesiosuuskunta

Reisjärven vesiosuuskunta on perustettu vuonna 1963 ja huolehtii nykyisin Reisjärven kunnan alueella puhtaan veden myynnistä, kun jätevesipuoli on Reisjärven kunnan omistuksessa. (Kiviniemi 2012, Kantola 2012) Kuvassa 7.29 on pelkistetty havainnekuva Reisjärven Vesiosuuskunnan pääasiallisesta toiminta-alueesta (Reisjärven keskustaajama).

Kuva 7.29. Pelkistetty havainnekuva Reisjärven vesiosuuskunnan toiminta-alueesta. Keskustaajama tummennettuna

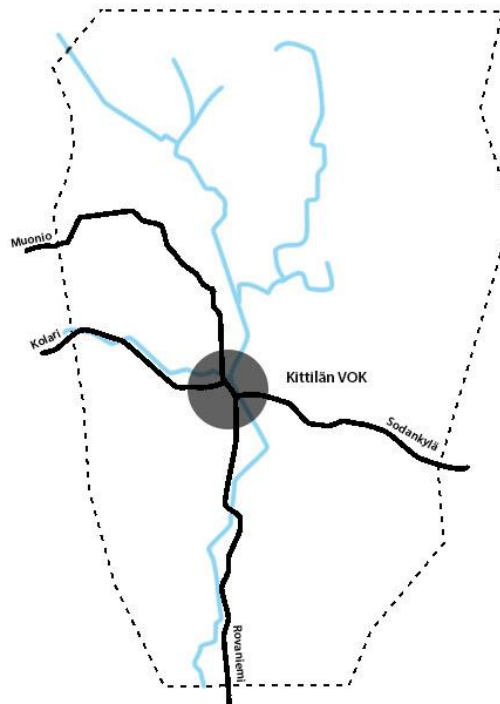
Reisjärven Vesiosuuskunnalla ei ole lainkaan päätoimista toimitusjohtajaa vaan hallituksen puheenjohtaja hoitaa toimitusjohtajan tehtäviä oman toimensa ohella. Raakavesilähteenä osuuskunnalla on omat pohjavedenotat. Osuuskunta on toiminut pitkään ja sen toiminta on taloudellisesti vakaalla pohjalla. Osuuskunnan liittämisestä osaksi kunnan organisaatiota ei ole keskusteltu virallisesti. Sijainnistaan huolimatta Reisjärven Vesiosuuskunta ei ole Pohjois-Suomen vesivaliokunnassa jäsenenä (VVY:ssä kylläkin). (Kantola 2012, Kiviniemi 2012) Taulukkoon 7.17 on listattu Reisjärven Vesiosuuskunnan toimintaa kuvaavia parametrejä.

Taulukko 7.17. Reisjärven Vesiosuuskunnan toimintaa kuvaavia parametrejä.

Perustamisvuosi	1963	Verkoston pit. V/JV (km)	267 / -
Jäsenet	1043	Työntekijät	3
Asukkaat toimialueella	2822	Hallitus	6
Kattavuus (% kuntalaisista)	99	Hallituksen varaj.	2
Osuusmaksu (€)	85,10	"Ikäpykälä"	Ei
Vesimaksu, sis. alv. (€)	0,68	Tonttiventili	Asiakkaan
Jätevesimaksu, sis. alv. (€)	-	liittymiskohta	2 m seinästä
Laskutettu V/JV (m³)	274 588 / -	Liittymismaksut	Siirtokelpoisia
Liittymismaksu V/JV (€/okt)	2657 / -	Toimialue vahvistettu	Kyllä
Jäsenyys	Edellytetään nykyisin	Liikevaihto (€)	231 307
Hukkavesi (%/m³/km/v)	6,7 / 100,2	Laitoksen tasearvo (€)	-

7.18 Kittilän Vesihuolto-osuuskunta

Kittilän Vesihuolto-osuuskunta on perustettu vuonna 1956 ja se vastaa Kittilän taajaman vesihuollon järjestämisestä. Vaikka osuuskunta on perustettu jo vuonna 1956, niin varsinaisen vesijohtoverkoston rakentaminen aloitettiin vasta vuonna 1960. (Kittilän Vesihuolto-osuuskunta 2012) Kittilän Vesihuolto-osuuskunnan toiminta-alue (keskustaajama) on havainnollistettu kuvassa 7.30.

Kuva 7.30. Pelkistetty havainnekuva Kittilän Vesihuolto-osuuskunnan toiminta-alueesta.

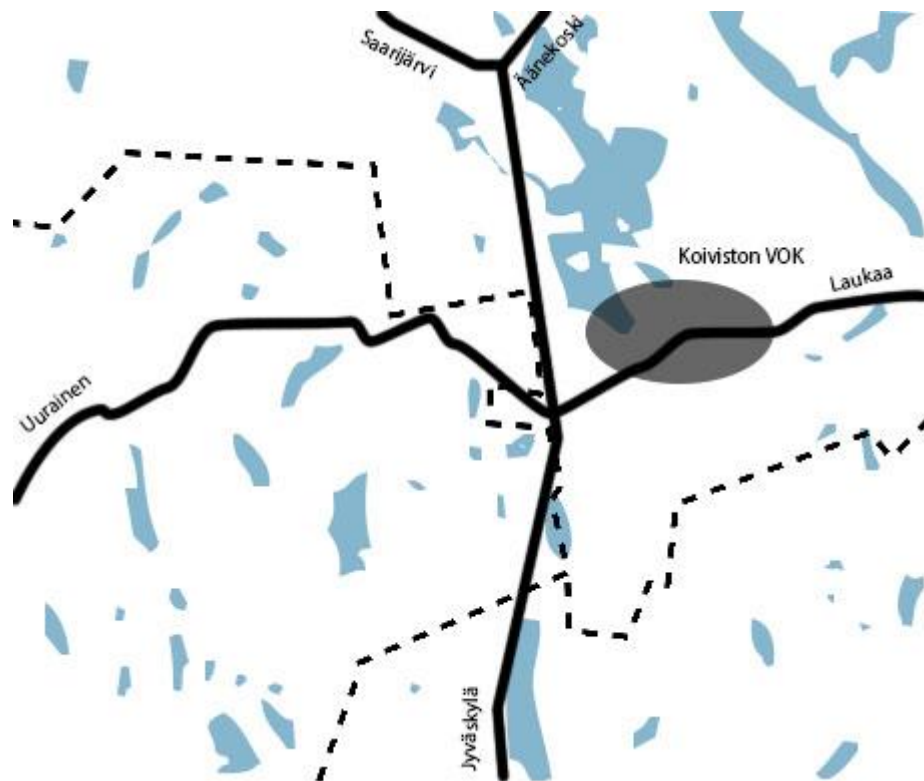
Raakavesilähteenä osuuskunnalla on käytössä sen omistamat pohjavedenottamot. Aikaisemmin osuuskunnalla oli myös oma jätevedenpuhdistamo, mutta vuonna 2002 Levin siirtoviemärin valmistumisen yhteydessä sen jätevedet on johdettu Levin Vesihuolto Oy:n omistamalle jätevedenpuhdistamolle. Levin Vesihuolto Oy on pääasiassa Kittilän kunnan omistama yhtiö, mutta myös Kittilän vesihuolto-osuuskunta omistaa siitä osan. Kittilän keskustaajaman ja Levin välillä on siirtoviemärin lisäksi yhdysvesijohto. Sekä Kittilän Vesihuolto-osuuskunta, että Levin Vesihuolto Oy ovat VVY:n ja Pohjois-Suomen vesivaliokunnan jäseniä. (Kittilän Vesihuolto-osuuskunta 2012) Taulukossa 7.18 on listattu Kittilän Vesihuolto-osuuskunnan toimintaa kuvaavia parametrejä.

Taulukko 7.18. Kittilän Vesihuolto-osuuskunnan toimintaa kuvaavia parametrejä.

Perustamisvuosi	1956	Verkoston pit. V/JV (km)	60 / 60
Jäsenet	250	Työntekijät	-
Asukkaat toimialueella	3000	Hallitus	-
Kattavuus (% kuntalaisista)	48	Hallituksen varaj.	-
Osuusmaksu (€)	-	"Ikäpykälä"	-
Vesimaksu, sis. alv. (€)	1,05	Tonttiventili	-
Jätevesimaksu, sis. alv. (€)	1,69	liittymiskohta	-
Laskutettu V/JV (m³)	162196 / 161940	Liittymismaksut	-
Liittymismaksu V/JV (€/okt)	750 / 750	Toimialue vahvistettu	Kyllä
Jäsenyys	Ei edellytetä	Liikevaihto (€)	-
Hukkavesi (%/m³/km/v)	-	Laitoksen tasearvo (€)	-

7.19 Koiviston Vesihuolto-osuuskunta

Koiviston Vesihuolto-osuuskunta toimii Äänekosken, Laukaan ja Uuraisten rajalla, kaikkien näiden kolmen kunnan alueella. Osuuskunta on perustettu alueella vuonna 2006 haja-asutusalueiden viemärointiasetuksen jälkimainingeissa. Nykyisin osuuskunnalla on hallinnassaan vesijohto- ja viemäriverkostoa noin 200 kilometriä ja sen toiminta laajenee koko ajan. Osuuskunta ostaa myymänsä veden Äänesseudun energia Oy:ltä, joka myös käsittelee osuuskunnan keräämän jäteveden. (Korhonen 2012) Osuuskunnan toiminta-alue on esitettyä kuvassa 7.31.

Kuva 7.31. Koiviston vesihuolto-osuuskunnan toiminta-alue.

Osuuskunnan perustamisen aikoihin vesiosuuskuntien toimintaan liittyvät ongelmat tulivat mukana olleille henkilöille konkreettisesti esiin. Osaksi tämän seurauksena osuuskunnan aktiivijäsen Reijo Korhonen on ollut mukana perustamassa Suomen vesiosuuskuntien yhteistoimintajärjestöä SVOSK:ia. (ks. 5.2.3). Lisäksi Koiviston vesiosuuskunnan yhteistyö alueen kahden muun osuuskunnan kanssa on laajentunut koko ajan ja niiden suunnitelmissa on rakentaa alueelle yhteinen pohjavedenotto lähitulevaisuudessa. Ottamolle on jo myönnetty ympäristölupa. Lisäksi osuuskuntien toimintoja tukemaan on perustettu vesiosuuskuntien huoltopalvelut Oy, joka tuottaa huolto- ja kunnossapitopalvelut kaikille alueen osuuskunnille. Tämä huoltoyhtiö myy nykyisin

palveluitaan myös lähialueen kunnille. (Hämäläinen 2012, Korhonen 2012) Koiviston vesiosuuskunnan toimintaa kuvaavia tunnuslukuja on esitetty taulukossa 7.19.

Taulukko 7.19. Koiviston Vesihuolto-osuuskunnan toimintaa kuvaavia parametrejä.

Perustamisvuosi	2005	Verkoston pit. V/JV (km)	200 / 200
Jäsenet	520	Työntekijät	1,5
Asukkaat toimialueella	1200	Hallitus	7
Kattavuus (% kuntalaisista)	-	Hallituksen varaj.	3
Osuusmaksu (€)	-	"Ikäpykälä"	Ei
Vesimaksu, sis. alv. (€)	1,11	Tonttiventili	Osuuskunnan
Jätevesimaksu, sis. alv. (€)	2,07	liittymiskohta	2m seinästä
Laskutettu V/JV (m³)	26 000 / 38 000	Liittymismaksut	Siirto- pal. kelpoisia
Liittymismaksu V/JV (€/okt)	200 / 700	Toimialue vahvistettu	Kyllä
Jäsenyys	Edellytetään	Liikevaihto (€)	-
Hukkavesi (%/m³/km/v)	-	Laitoksen tasearvo (€)	-

8 TULOKSET JA NIIDEN TARKASTELU

8.1 SWOT-analyysi

Tässä luvussa esitetyn SWOT-analyysin tulokset on koostettu tämän tutkimuksen haastattelujen pohjalta. Huomiot perustuvat tutkijan haastattelujen pohjalta tekemiin havaintoihin. Teemahaastatteluissa suorien vastausten saaminen nelikenttäanalyysin kaikkiin kohtiin oli hankalaa, mikäli haastatellut henkilöt eivät olleet asiaa itse miettineet. Listatut ominaisuudet perustuvatkin osaksi tutkijan haastattelujen pohjalta tekemiin havaintoihin.

Tämän SWOT-analyysin tuloksia tarkasteltaessa on otettava huomioon, että havaittujen ominaisuuksien absoluuttisia tai suhteellisia frekvenssejä on mahdotonta listata tarkasti, sillä monesti haastattelutilanteessa oli paikalla useampia henkilöitä ja asiat nousivat hajanaisesti esiin käydyn keskustelun yhteydessä. Näin ollen niiden numeroarvoinen esittäminen ei ole mahdollista tutkimuksen luotettavuuden kannalta. Listatut ominaisuudet perustuvat tutkijan havaintoihin, jotka perustuvat kerättyyn aineistoon.

Tässä luvussa esitetty analyysi vastaa tutkijan tekemien havaintojen perusteella kirjallisuuslähteissä esitettyä vastaavaa vesiosuuskuntia / osuuskuntia koskevaa aineistoa. Tämä puhuu sen puolesta, että tutkimuksen aineiston pohjalta tehdyt empiiriset havainnot ja johtopäätökset edustavat yleistä diskurssia aiheesta (ks. esim. Laurinkari 2004, Juhola 1991).

8.1.1 Vahvuudet

Alla on listattu haastatteluissa esiin nousseita suurten vesiosuuskuntien vahvuuksia. Ominaisuuden jälkeen sulkuihin on merkitty, mitä sidosryhmää kommentin antaja/antajat edustavat. Merkitään siis: VOK = vesiosuuskunta, JH = julkishallinto, Y = yhdistys, K = kunta.

- Matala, joustava ja tehokas organisaatio (VOK, JH, Y, K)
- Päätöksenteossa ei poliittisia motiiveja (VOK)
- Osuuskunta synnyttää alueellista kansalaisaktiivisuutta ja yhteenkuuluvuuden tunnetta (VOK, K)
- Toiminta ei tähtää omistajien voiton maksimointiin, vaan laadukkaaseen vesihuoltoon (VOK, JH)
- Avoin ja tasapuolinen päätöksenteko (VOK, Y, JH)
- Käytännössä mahdoton ottaa haltuun ulkoapäin (VOK)

- Palvelujen hinnoittelu perustuu toiminnan kustannuksiin (VOK, K, Y)
- Asiakkaiden (Jäsenten) etu pääasia (VOK)

Haastatteluissa osuuskuntamuotoisten vesilaitosten merkittävimpana vahvuutena nousi selvästi esiin niiden organisaation keveys ja siitä johtuva päätöksenteon joustavuus ja tehokkuus. Tätä kuvaavat esimerkiksi nämä otteet haastatteluista:

”Kyllä me koetaan se iloksi, että me ollaan yksityinen osuuskunta, ja meidän organisaatio on hyvinkin matala niin kuin näitte, eli se on oikeestaan niinku käytännön toiminnat on toimihenkilövetoisia ja sitten päätöksenteossa on seitsenhenkinen hallitus, jolla ei ole minkään laisia poliittisia intohimoja eikä kyläkunta-ajattelua, vaan ne on valittu jäsenistön puolesta edustamaan osuuskuntaa” (Vesiosuuskunnan A toimitusjohtaja)

”vahvuutena se päätöksenteon organisaation osuuskunnassa on yksi hallitus, joka päättää ne asiat, kun taas kaupungilla menee valtuustoihin määrärahat päätettäväksi.” (Kaupungin B tekninen johtaja)

Osuuskuntien hallitukset kokoontuivat vaihtelevasti 3-10 kertaa vuodessa (Vuosikertomukset). Haastatteluissa nousi esiin, että hallitus saadaan kyllä kokoon jos vain on tarvis ja asian vaatiessa kokoukset voidaan pitää jopa puhelimitse.

”Se on kaikin puolin minusta joustava ja nopeasti saa jos tarve on niin hallituksen kokouksen saa äkkiä kasaan ja paljon pystytään toimimaan jos on kiire, niin puhelimen välityksellä ja näin tehdään ja päätetään sitten joskus hallituksessa.” (Osuuskunnan C hallituksen puheenjohtaja)

Päätöksenteon joustavuutta kuvaa hyvin se, että osuuskuntien hallinnossa pyrittiin kautta linjan yksimielisyyteen. Yhdessäkään tutkimuksen osuuskunnista ei haastateltujen henkilöiden uran aikana oltu jouduttu äänestämään osuuskunnan toiminnan kannalta merkittävästä päätöksestä, eikä missään tullut esiin, että joku hallituksen jäsen olisi jäävännyt itseään päätöksenteossa. Tästä osoituksena seuraava lainaus:

”Usein voi olla eriäviä mielipiteitä kokouksissa, mutta käytännössä ei ole kertaakaan tarvinnut äänestää, että konsensuksessa yleensä päätetään. Toimitusjohtajaa on kouluttu vuosien varrella tekemään lisäselvityksiä asioista, joista ollaan erimieltä, ja asia otetaan uudelleen käsittelyyn kun lisäselvitykset on tehty.” (Osuuskunnan A toimitusjohtaja)

Organisaation mataluutta ja joustavuutta verrattiin usein kunnallisen vesilaitoksen päätöksentekoon, jonka koettiin olevan osuuskuntaa kankeampi.

Osuuskuntia käsittelevässä kirjallisuudessa nousee usein esiin osuuskuntien pyrkimys pitää poliittiset motiivit erillään niiden päätöksenteosta (Esim. Laurinkari 2004, Skurnik 2006, Kuisma ym. 2000). Tämä pyrkimys nousi esiin tämän tutkimuksen vesiosuuskuntienkin kohdalla ja erityisesti paikallisen politiikan mahdollisimman vähäinen vaikutus osuuskuntien päätöksentekoon nousi useissa keskusteluissa esiin osuuskuntamuotoisen vesilaitoksen vahvuutena.

”Siinä suhteessa täällä on osuuskunta ollut hirveän itsenäinen, eikä ole ollut sellaista sidonnaisuutta politiikkaan. Ainakin minä oon ite kokenut, että sinä aikana kun itsekin oli teknisenä johtajana ja täällä (osuuskunnassa), niin ei se ainaakaan kummankaan osapuolen kannalta ollut huono asia.”

(Osuuskunnan C hallituksen puheenjohtaja)

”Toinen seikka osuuskunnan hallinnosta, minkä olen nähnyt ainakin täällä positiivisena, niin missään vaiheessa ei ole tulleet poliittiset ryhmittymät mukaan päätöksentekoon. On varmasti hallituksen jäsenistössä erilaisia poliittisia näkökulmia ja ajatuksia, mutta koskaan ne ei oo tullut esille, eikä ole tällaisia poliittisia mandaatteja eikä ryhmittymiä, niin se on niinkö siinä mielessä erittäin toimiva ja tervehenkinen”

(Osuuskunnan D hallituksen puheenjohtaja)

Useiden tutkimuksessa haastateltujen henkilöiden mukaan osuuskuntien hallinnossa on ollut niiden toiminnan aikana mukana myös poliittisesti aktiivisia henkilöitä, mutta osuuskunnan hallinnossa heidän poliittiset motiivinsa eivät ole päässeet vaikuttamaan päätöksentekoon. Tämä on ymmärrettävää ottaen huomioon pyrkimykset yksimielisyyteen osuuskuntien hallinnossa. Lisäksi haastatteluissa nousi esiin, että pelkkien poliittisten tarkoituksien vuoksi osuuskuntien hallintoon mukaan tulleet henkilöt eivät ole viihtyneet siellä kovinkaan pitkään.

Paikallisen vesiosuuskunnan synnyttämä alueellinen kansalaisaktiivisuus ja yhteenkuuluvuuden tunne nousi myös vahvuutena esiin haastatteluissa.

”Vahvuutena tietysti on, että on tällaisia yhteisöjä ja toimijoita ja se pitää aina tietynlaista aktiviteettia yllä ja se osuuskunta koetaan osuuskuntana. Minusta on hyvä, että on urheiluseuroja, osuuskuntia, yrityksiä ja erilaisia toimijoita. Se on arvo sinänsä siinä mielessä, että siitä syntyy sellaista identiteettiä ja kansalaisaktiivisuutta sille paikkakunnalle.” (Kaupungin E edustaja)

Tämä ominaisuus saattaa johtua osaksi osuuskunnan jäsenten kokemasta yhteisöllisen omistajuuden tuntemuksesta (ks. luku 4.2.4) ja siitä syntyvästä halusta parantaa osuuskunnan jäsenten elinoloja. Lisäksi osuuskuntien käytössä olevat raakavesilähteet ja toi-

mipaikkakunnan vesivarat saatetaan kokea rikkautena, joka nostaa osuuskunnan jäsenten itsetuntoa.

”Mutta kyllä nuo vesivarat on tiedostettu täällä positiivisena ja rikkautena kunnalle ja se on oikeastaan imagokysymys ja sitä on pidetty yllä.”

(Kunnan D edustaja)

Myös tunnetusti alhainen veden hinta ja toiminnan hyvä laatu saattavat olla tällaisia paikallista yhteenkuuluvuutta vesiosuuskuntien kautta lisääviä asioita. Lisäksi useilla tässä tutkimuksessa haastatelluilla henkilöillä oli muistissa lähimenneisyydessä tapahtunut alueellisen sähköyhtiön myynti suuremmalle toimijalle (Esimerkiksi Vieskan energia Ylivieskassa tai Revon sähkö Oulaisissa (Kilpailuvirasto 1999)) ja osuuskunnan nähtiin suojaavan paikallista vesihuoltoa tämänsuuntaiselta kehitykseltä.

Vesiosuuskunnat pyrkivät tuottamaan jäsentensä kannalta laadukkaita vesihuoltopalveluita. Vahvuutena usein eri tavoin esiin tullut lause ”osuuskunta ei tähtää omistajiensa voiton maksimointiin, vaan laadukkaaseen vesihuoltoon” on hieman ristiriitainen. Yleisesti tämän lauseen voidaan ymmärtää tarkoittavan sitä, että vesiosuuskunnat eivät pyri maksimoimaan vuositasolla veden myynnistä syntyvää taloudellista ylijäämää, vaan toiminta säädetään siitä syntyvien kustannusten mukaan. Tämä johtaa siihen, että osuuskuntien tuottama voitto palautuu takaisin osuuskuntien jäsenille siinä suhteessa, kuinka paljon he käyttävät osuuskunnan tuottamia palveluita (Laurinkari 2004). Vesiosuuskuntien kohdalla tämä tarkoittaa käytännössä halvempaa veden hintaa ja laadukkaampaa vesihuoltoa, mitä voidaan selkeästi pitää osuuskunnan jäsenten etuna. Vesiosuuskuntien toimintaan voidaanakin liittää tämän tutkimuksen havaintojen perusteella organisaatiomuodosta johtuva ”automaattinen asiakaslähtöisyys”.

”Se on juuri tämä, että kuitenkin on ajateltu, että tämä osuuskunta oikeastaan ei kerää eikä jaa osinkoja vaan se niinku muodostaa sen kustannusrakenteen niin, että se on kuluttajalle edullinen. Sen verran kuitenkin pitää aina liiketoiminnan olla kannattavaa, että voi niin kuin tehdä uudistusinvestointeja ja korjausinvestointeja järkevästi ja edelleen. Ei niin kuin kenenkään taskuun ylimääräisiä voittoja kerry. Ja kun se tulee sieltä hinnan kautta asiakkaalle se voitto, niin sieltä ei verottajakaan ota välistä pois, niin se on kaikistan edullisinta.” (Osuuskunnan C toimitusjohtaja)

Kappaleen alussa mainitun lauseen: ”vesiosuuskunta ei tähtää omistajiensa voiton maksimointiin, vaan laadukkaaseen vesihuoltoon”, esiin nouseminen osuuskuntamuotoisen laitoksen vahvuutena kuvastaa osuvasti nykyistä osakeyhtiöiden hallitsevaa asemaa kansallisessa ja kansainvälisessä keskustelussa: halvempien ja laadukkaampien palveluiden tuottoa ei nähdä voiton tekemisen välineenä samassa mielessä kuin esimerkiksi osingonjakoa. Lisäksi nykyisin useat kunnalliset vesilaitokset ja kuntien omistamat osa-

keyhtiöt tulouttavat ylijäämäänsä omistajakunnilleen (ks. esim. Pääkkönen 2012). Koska vesiosuuskuntien tapauksessa omistajat ovat samoja kuin asiakkaat, tällaisissa omistajatuloutuksissa ei ole niiden tapauksessa käytännössä mitään järkevää perustetta.

Osuuskuntien päätöksenteon avoimuus ja tasapuolisuus nousi myös esiin osuuskuntamuotoisten vesilaitosten vahvuutena. Tämä on selvä seuraus organisaatiomuodon valinnasta, kuten tässä työssä on useaan otteeseen tuotu esiin. Huomionarvoista on, että osuuskunnan jäsenyyden ja osallistumisen sen päätöksentekoon perustuu vapaaehtoisuuteen (vesihuollossa ristiriita, ks. luku 5.1.6), mikä on osaltaan johtanut useassa osuuskunnassa siihen, että toiminnan vakiinnuttua osuuskuntien vuosikokouksissa on hyvin vähän osanottajia verrattuna osuuskunnan jäsenmäärään.

”Oon huomannu, että ei asiakkaat tiedä mitä se osuuskunta tarkoittaa. Viime viikolla oli osuuskuntakokouksessa 9 henkeä, joista 3 hallituksen jäseniä, 4 henkilökuntaa ja 2 muuta. Näistäkin yhden vaimo ollut ennen töissä ja toinen oli varta vasten värvätty paikalle valittavaksi hallitukseen. Mutta ettäkö se on tomonen maksimi 20 henkeä mitä siellä on ollut paikalla. Että aivan niinkö 2-5 on ulkopuolisia kokouksessa. Toisaalta se on sen merkki, että homma toimii, mutta onhan se vähän sellaista. Mutta kyllä väki aktivoituu silloin kun kokevat tärkeitä asioita päätettäväksi kokouksessa.” (Osuuskunnan F toimitusjohtaja)

Vaikka päätöksenteko on lähtökohtaisesti avointa ja tasapuolista, osuuskuntien jäsenet eivät ole suurimmassa osassa tapauksista kovinkaan aktiivisia. Toisaalta kuitenkin haastatteluissa nousi usein esiin se, että hallintoon mukaan lähteneet henkilöt ovat pääsääntöisesti mukana siinä pitkään ja aktiivisesti. Lisäksi useissa tässä tutkimuksessa läpikäydyissä osuuskunnissa on hallitusedustusta pyritty hajauttamaan sekä alueellisesti että erityyppisten vedenkäyttäjien mukaan. Tällä on pyritty saamaan hallintoon mahdollisimman hyvä poikkileikkaus osuuskunnan jäsenistöstä, koska erityyppisten jäsenten intressit saattavat joskus poiketa toisistaan.

”Hallitukseen on ollut vähän vaikea saada uusia jäseniä, ja ollaan pyritty saamaan siihen porukkaa hajautetusti. Sitten on kirjoittamaton sääntö, että jos joku jää pois, niin etsii tilalleen jäsenen. Kyllä se nytkin tuosta yhdeltä kylältä on ollut kaveri vuodesta 69 asti ja viimeksi sanoi, että jää pois mutta ei löytänyt ketään tilalleen, niin jatkoi. Hallituksen jäsenet ovat pitkäikäisiä ja meillä ei oo ikäpykälääkään niin aika iäkkäitä on, mutta ei tahdo nuorempiakaan saada mukaan.” (Osuuskunnan G toimitusjohtaja)

Osuuskuntien hallintorakenne on tyypiltään sellainen, että osuuskuntaa on käytännössä mahdotonta ottaa haltuun tai ohjailla ulkoapäin vastoin sen tahtoa. Tähän vaikuttavat merkittävästi päätöksenteon avoimuuteen ja tasapuolisuuteen liittyvät tekijät. Lisäksi käytännössä osuuskunnan jäsenet ja asiakkaat ovat yksi ja sama ryhmä, joten päätöksen-

teko on jäsendemokraattisen luonteensa lisäksi välitöntä (vrt. kunta). Mikäli osuuskunnan jäsenistö kokee osuuskunnan toimintaan kohdistuvan jonkinlaisen ulkoisen uhan, se aktivoituu ja pyrkii tekemään päätöksen, joka on lopulta osuuskunnan parhaaksi. Tämä aktivoituminen näkyy käytännössä yleisöryntäyksinä osuuskunnan kokouksissa, kun tärkeistä asioista ollaan päättämässä. Esimerkiksi Kuusamossa EVO:n toiminnassa tapahtui merkittävä äkillinen muutos 2000-luvun alussa ja seuraavassa osuuskunnan kokouksessa oli jäseniä paikalla yli 600. Tämänkaltaisia esimerkkejä on havaittavissa lähes kaikista tutkimuksessa läpikäydyistä osuuskunnista.

8.1.2 Heikkoudet

Alla on listattu haastatteluissa esiin nousseita suurten vesiosuuskuntien heikkouksia. Ominaisuuden jälkeen sulkuihin on merkitty, mitä sidosryhmää kommentin antaja/antajat edustavat samoin kuin edellisessä luvussa.

- Osuuskuntalaki ja osuuskunta organisaationa tunnetaan huonosti (VOK, JH)
- Toiminnan vakiinnuttua yhteisö passivoituu (VOK, JH, Y)
- Pienikin väkimäärä pystyy kokoukseen tullessaan vaihtamaan hallituksen ero-
vuoroiset jäsenet (VOK)

Merkittävin osuuskuntamuotoisen vesilaitoksen ja yleisesti osuuskuntamuotoisen toiminnan heikkoutena esiin tullut asia oli osuuskuntalain ja osuuskuntien heikko tuntemus.

”Suurin osa ei (ymmärrä mikä osuuskunta on) , se voi olla aika isokin osa, joka ei ymmärrä, eikä niitä sitten kiinnostakaan niitä. Niitä kiinnostaa vain se, että tulee vettä.”

(Osuuskunnan H hallituksen puheenjohtaja)

”Sitten organisaatio, niin tällöinen osuuskunta-asia oli konsultille X täysin tuntematon. Ne tunsivat vain osakeyhtiölain. Se tuli todella selvästi esille.”

(Osuuskunnan E toimitusjohtaja)

”Ne poliitikot, jotka on mukana hallinnossa ja monessa tapauksessa osuuskuntien hallinnossa on kunnallismiehiä, niin ne on valveutuneita. Laajemmin osuuskuntalainsäädännön tunteminen on kyllä heikkoa, ei valtuutetut ja virkamiehet ole oikein kunnolla perehtyneet ja sen on sellainen uhkatekijä, joka voi kaventaa sen osuuskunnan itsenäisyyttä jossain määrin joissain tilanteissa. Se vaatii sitten vesihuoltolaitoksen toimitusjohtajalta aktiivisuutta, että se infoaa näitä päätöksentekijöitä.”

(Julkishallinnon edustaja)

Kuten aikaisemmin tässä työssä jo tuotiin esiin, osuuskunta-aiheinen tutkimus on liike-taloudellisessa tutkimuksessa jäänyt osakeyhtiöiden tutkimisen jalkoihin. Koska organisaatiot ovat peruslähtökohdiltaan merkittävästi erilaisia, herääkin kysymys, voidaanko osakeyhtiöitä kuvaavia suureita ja mittareita käyttää luotettavasti osuuskuntamuotoisen toiminnan kuvaamiseen? Osuuskuntien hallintorakennetta ja päätöksentekojärjestelmiä ei yleisesti tunneta kovinkaan hyvin. Tämä saattaa aiheuttaa ongelmia erityisesti jos viranomastehtävissä toimivilla henkilöillä tai konsulteilla on näissä tiedoissa puutteita. Kuitenkin tässä tutkimuksessa käsiteltyjen osuuskuntien toimipaikkakunnilla osuuskuntamuotoinen toiminta tunnettiin lähtökohtaisesti hyvin ainakin niiden henkilöiden toimesta, jotka ovat tekemisissä vesiosuuskunnan kanssa. Esiin tuli myös huomio siitä, että ihmiset eivät useinkaan tiedosta vesiosuuskuntien monimuotoisuutta Suomessa ja vesiosuuskunnat mielletään useimmiten kategorisesti pieniksi, haja-asutusalueilla toimiviksi talkoohenkisiksi vesilaitoksiksi.

”Ei varmaan täysin ymmärrä (ihmiset yleisesti miten osuuskuntamuotoinen vesilaitos eroaa muista) ja se yleinen mielikuvahan on, että kun puhutaan vesiosuuskunnasta niin meidän usein yhdistetään se jonkin pienen kylän vedenhankinnan hoitamiseen ja muualla päin Suomea se saatetaan yhdistää kaupungin taajaman lievealueiden viemärointiin, jonne ei oo se iso toimija halunnut tai pystynyt tuomaan sitä verkkoa. Ne miellelyhtymät on tällaisia ja se miten siellä päätöksiä tehdään ja mitä eroavaisuuksia siinä on tähän muuhun ja mä väitän, että ei oo mullakaan tarkkaa käsitystä siitä onko se parempi tai huonompi ja kuinka laajasti se eroaa siitä. Mutta varmaan se miellelyhtymä tulee näistä pienistä laitoksista, että nää isot laitokset saa muistuttaa, että he ei oo mitään pieniä laitoksia, vaikka siellä perässä on se osuuskunta.”

(Julkishallinnon edustaja)

Toinen osuuskuntamuotoisen vesilaitoksen esiin tullut heikkous on osuuskunnan jäsenten passivoituminen osuuskunnan toiminnan vakiinnuttua (ks. kappale 4.2.3). Vesihuollossa tämä tila muodostuu tutkimuksen tulosten perusteella käytännössä silloin, kun osuuskunnan verkostot kattavat kokonaisuudessaan sen toiminnan kannalta teknisesti ja taloudellisesti järkevän alueen ja toiminta näin ollen vakiintuu. Kun uudisrakentaminen on merkittävässä määrin tehty ei osuuskunnalla ole tiedossa välttämättä suuria investointeja, jolloin jäsenten kokemat taloudelliset tai toiminnalliset riskit pienenevät. Koska osallistuminen osuuskunnan päätöksentekoon on vapaaehtoista ihmiset passivoituvat useimmiten tässä vaiheessa. Tästä samankaltaisesta käytöksestä on esimerkkejä useiden eri osuuskuntien tapauksista (ks. esim. Laurinkari 2004). Jäsenten aktiivisuus nousee, mikäli osuuskunnan toiminnassa tapahtuu jokin merkittävä muutos. Esimerkiksi Äänekoskella Koiviston vesiosuuskunnan toiminta on alkuvaiheessa ja siellä osuuskunnan kokouksissa käy lähes 100 ihmistä. Muissa tämän tutkimuksen osuuskunnissa osallistumisaktiivisuus on huomattavasti alhaisempi. Toisaalta kuitenkin esim. Kannuksessa

viemäriverkoston kauppojen jälkeen kokouksissa on alkanut käydä enemmän ihmisiä. Myös Kuusamossa 2000-luvun vaihteen epätasaisuuksien jälkeen kokousten väkimäärä lisääntyi, mutta on vuosien saatossa pikku hiljaa hiipunut entiselle tasolleen.

Toimialakohtaisia ongelmia edellä kuvatun tyyppisille toiminnan uudelleenmuodostumiselle vesihuollossa aiheuttaa se tosiasia, että vesihuoltoinfrastruktuurin rakentaminen on sidoksissa yhdyskuntarakenteeseen. Kun koko kunta on verkostojen piirissä ja viemäröintikin on mahdollisesti otettu mukaan toimintaan, on verkostoja käytännössä mahdotonta enää laajentaa ja näin ollen se pysyy hyvin vakaana. Sama koskee tilannetta, jossa osuuskunnan toiminnan laajentaminen ei ole teknis-taloudellisesti esimerkiksi pitkien etäisyyksien tai yhteistyöongelmien kannalta mitenkään järkevää. Lisäksi esimerkiksi Ylivieskassa, jonne muuttaa huomattavia määriä ihmisiä muualta saattaa ongelmaiseksi muodostua se, että ihmiset eivät tiedä mikä osuuskuntamuotoinen vesilaitos on eivätkä näin ymmärrä omistavansa osan laitoksesta. Tämä johtaa siihen, että sekä yhteisöllisen, että henkilökohtaisen omistamisen kautta syntyvät tunteet osuuskunnan toimintaa kohtaan eivät pääse muodostumaan. Osuuskuntien jäsenistön aktivoiminen mukaan päätöksentekoon ja hallintoon olisi osuuskuntien tulevaisuuden toimintaedellytysten varmistamisen kannalta tärkeää.

”Tämä osuuskuntatoiminta on eräänlainen ongelma siinä, että nykypäivänä kun meilläkin huomaa, että aika harva jäsenistä ymmärtää olevansa jäseniä tai tietää, mitä osuuskunta merkitsee. Usein tulee kysymyksiä, että: ”Kukas sen osuuskunnan omistaa?” tai ”kaupunkikos sen omistaa?”. [...]Se alkaa olla ongelma, että aika harva uusista asiakkaista liittyy jäseneksi. Jäseneksi liittyminen maksaa 30 €. Mutta kun ei ne näe eikä meillä oo siihen mitään keinoja. Sitähän tässä on mietittykin, että olisiko siihen keksittävässä jonkinlainen porkkana, mutta pakko meidän on joka tapauksessa jotain koitettava kehittää. Sen pitäisi olla joku, että sen rahan saa jollain aikavälillä takaisin, koska vuotuinen pullakahvi osuuskuntakokouksessa ei tunnu riittävän.”

(Osuuskunnan F toimitusjohtaja)

Kolmas haastatteluissa esiin tullut osuuskuntamuotoisen vesihuoltolaitoksen heikkous on se, että osuuskuntien kokouksissa käyvä väkimäärä on lähes kautta linjan pieni niin jo pienenkin aktivoituneen porukan mahdollista tulla kokoukseen ja äänestää hallituksen erovuoroiset jäsenet ulos. Tätä ei kuitenkaan koettu osuuskunnissa kovinkaan realistiseksi riskiksi. Lisäksi osuuskuntien jäsendemokraattinen päätöksentekokoneisto mahdollistaa ylimääräisen osuuskuntakokouksen järjestämisen, jossa osuuskunnan jäsenet voivat oikaista vääräksi kokemansa päätöksen. Tämä niin sanottu me-henki ilmentää osuuskuntiin liittyvää jäsenten yhteistä psykologista omistajuutta. Esimerkiksi Kuusamossa tapahtunut hallituksen vaihto ei varmastikaan aiheuttanut yksittäisille jäsenille taloudellisia riskejä, vaan osuuskunnan jäsenistö koki, että tehty päätös oli väärä ja ylimääräisessä kokouksessa vanha hallitus palautettiin tehtävänsä. Osuuskuntamuotoi-

nen organisaatio mahdollistaa tämäntyyppiset toimet, mutta esimerkiksi osakeyhtiössä osake-enemmistön haltijan päätöksille ei mahda käytännössä mitään, vaikka asiakkaat miten haluaisivat. Tämä osuuskuntien omistukseen ja sitä kautta kehittyvien arvojen ja eettisten motiivien syntyminen onkin potentiaalinen jatkotutkimusta vaativa aihe.

Yhteenvetona taajamien suurten osuuskuntamuotoisten vesilaitoksen esiin tulleista heikkouksista voisi sanoa, että niiden merkitys osuuskuntien päivittäisen toiminnan kannalta on käytännössä melko vähäinen. Lisäksi useissa haastatteluissa osuuskuntamuotoisen laitoksen heikkouksia ei tunnistettu. Suuret vesiosuuskunnat ovat nimestään huolimatta maamme mittakaavassa kooltaan pienehköjä laitoksia. Joissain yhteyksissä laitosten pientä kokoa pidetään riskinä toiminnan kannalta (ks. esim. kuntaliitto & VVY 2005, MMM 2011). Suuret vesiosuuskunnat ovat kuitenkin taloudellisesti vahvoja laitoksia, joilla on suurella osalla tiivis yhteistyöverkosto naapurikuntien laitosten, sekä toisten suurten vesiosuuskuntien kanssa (erityisesti Pohjois-Pohjanmaan laitokset). Yhteistyössä ja yhteydenpidossa on kuitenkin merkittäviä laitospohjaisia eroja.

” Ei nyt ihan vuosittain olla pidetty, että sanotaan, että kahden vuoden välein.”
(Osuuskunnan I toimitusjohtaja)

”Naapurivesilaitosten ihmiset tunnen oikein hyvin ja meillä on tukkuyhtiön porukan kesken palaverieita ja ens kuussakin on yhteistyökokouksia. X:n ja Y:n kanssa soitellaan joka viikko. [...]. Z:n kanssa nähdään tukkuyhtiön kokouksissa. Å:n ja Ä:n kanssa toimitellaan aina välillä. Ehkä eniten tulee keskusteltua muiden osuuskuntien kanssa.”
(Osuuskunnan G toimitusjohtaja)

8.1.3 Mahdollisuudet

Alla on listattu haastatteluissa esiin nousseita suurten vesiosuuskuntien vahvuuksia. Ominaisuuden jälkeen sulkuihin on merkitty, mitä sidosryhmää kommentin antaja/antajat edustavat samoin kuin edellisissä luvuissa.

- Olla toteuttamassa alueellista integroitua vesivarojen hallintaa (VOK, JH)
- Haja-asutusalueiden viemärointi (VOK, K, JH)
- Olla vaihtoehtona kuntien vesilaitosten yhtiöittämisvaiheessa (JH, Y)
- Pitää vesihuolto kansallisessa hallinnassa (JH, VOK)

Tutkimuksen vesiosuuskuntien toiminnan tulevaisuuden kehittämisessä on useita mahdollisuuksia, jotka ovat usein laitospohjaisia, eikä niitä voida välttämättä yleistää koskemaan kaikkia. Esimerkiksi tulevaisuudessa näillä suurilla vesiosuuskunnilla ja yhtä lailla kunnallisilla laitoksilla on mahdollisuus olla aktiivisessa roolissa alueensa vesivarojen integroidussa hallinnassa. Tämä saattaa tarkoittaa esimerkiksi yhteistyötä pohja-

vesialueiden suojelussa, investointeja suoja-alueisiin jokivesien tilan parantamiseksi tai vesivarojen hallintaan liittyvää yhteistyötä. Koska osuuskuntien toiminta ei ole kuntarajoihin sidottua yhtä voimakkaasti kuin kunnallisten vesilaitosten toiminta tämänkaltaisen yhteistyö lähikuntien organisaatioiden kanssa saattaa onnistua niiltä joustavammin. Lisäksi osuuskuntien taloudelliset edellytykset tuottaa tällaista alueellista lisäarvoa saattavat olla joissain tilanteissa paremmat kuin kunnallisella laitoksella nykyisessä kuntien tiukassa taloudellisessa tilanteessa.

Haja-asutusalueiden viemärointi on ollut Suomessa ajankohtainen aihe viime vuosina. Valtioneuvoston asetuksen 542/2003: Asetus talousjätevesien käsittelystä vesihuoltolaitosten viemäriverkostojen ulkopuolisilla alueilla, eli jätevesiasetuksen voimaantulon jälkeen on kunnissa suhtautuminen haja-asutusalueiden viemärointiin muuttunut. Asetus edellyttää kaikkien kiinteistöjen osalta riittävän tehokasta jätevesien käsittelyä, jonka toteuttaminen käytännössä tarkoittaa liittymistä viemäriin, kiinteistökohtaisen jätevesienkäsittelyratkaisun rakentamista tai siirtymistä kuivakäymälään. Niillä alueilla, missä viemärointi on teknis-taloudellisesti järkevää toteuttaa keskitetysti, on näillä suurilla vesiosuuskunnilla vartenotettava mahdollisuus uudistaa toimintaansa. Tilanne muuttuu, mikäli osuuskunnalla ei ennestään ole hoidettavanaan viemärointitoimintaa, vaan viemäroinnin levittäminen haja-alueille vaatisi uuden jätevesi-infrastruktuurin rakentamista. Toki esimerkiksi Kannuksessa viemäroinnin laajentamistarve osaltaan edesauttoi kunnan jätevesi-infrastruktuurin myymistä osuuskunnalle: osuuskunta osti kunnalta sen omistamat viemäriverkostot ja otti näin vastuun viemäroinnin laajentamisesta. Viemäroinnin ottaminen mukaan toimintaan on eräs mahdollisuus vaikuttaa myös osuuskunnan jäsenaktiivisuuteen ja näin toteuttaa toiminnan uudelleenmuodostumista.

Erityisesti viimeisen kymmenen vuoden aikana on käyty aktiivista keskustelua kuntien omistamien vesihuoltolaitosten muuttamisesta erillisiksi yhtiöiksi. Tätä on perusteltu sillä, että kunnan hoitaessa tiettyjä tehtäviä kilpailluilla markkinoi, tulisi sen antaa toiminta yhtiön hoidettavaksi (Valtiovarainministeriö 2010). Se, toimiiko vesihuoltolaitos todellisessa kilpailutilanteessa on jo sellaisenaankin kyseenalaista, mutta mikäli kuntien vesihuoltolaitokset täytyy tulevaisuudessa muuttaa erillisiksi yhtiöiksi on osuuskunta eräs vartenotettava organisaatiomuoto. Kuitenkin tähänastiset yhtiöittämiset ovat käytännössä tarkoittaneet osakeyhtiömuotoisen vesilaitoksen perustamista, jonka osakkeet omistaa kunta. Suurten vesiosuuskuntien olisi tässä vaiheessa mahdollista nostaa oma organisaationsa esiin ja luoda todellinen vaihtoehto tulevaisuuden vesihuoltolaitosten organisaatiomuodolle. Hyvänä esimerkkinä tästä ovat esimerkiksi Kouvolan seudun vesiosuuskuntien ja luvussa 7.19 kuvatun Koiviston vesiosuuskunnan toiminta.

Osuuskuntamuotoista laitosta on käytännössä erittäin hankala tai jopa mahdoton myydä tai ottaa haltuun ulkoapäin, mikä johtuu edeltäneissä kappaleissa kuvatuista osuuskuntien erityispiirteistä. Tämän vuoksi osuuskunnat nähtiin joidenkin henkilöiden toimesta hyvänä organisaatiomuotona vesihuollon pitämiseen kansallisessa hallinnassa. Mikäli

tulevaisuudessa trendi alkaisi kääntyä siihen suuntaan, että vesihuoltolaitoksia ostetaan ja myydään ulkomaiseen omistukseen, olisi vesiosuuskuntien omaisuutta erittäin hankala myydä ilman osuuskunnan yksimielistä päätöstä.

8.1.4 Uhat

Alla on listattu haastatteluissa esiin nousseita suurten vesiosuuskuntien vahvuuksia. Ominaisuuden jälkeen sulkuihin on merkitty, mitä sidosryhmää kommentin antaja/antajat edustavat samoin kuin edellisissä luvuissa.

- Sulautuminen osaksi kunnan organisaatiota (VOK)
- Ristiriitojen aiheuttamat yhteistoimintaongelmat kunnan kanssa (JH, K, Y, VOK)
- Muuttaminen osakeyhtiöiksi (JH, Y)
- Merkittävät muutokset toimintaympäristössä (JH, VOK)
- Henkilökunnan eläköitymiset (VOK, JH, K)

Ensimmäinen uhaksi koettu asia suurten vesiosuuskuntien toiminnalle on sulautuminen osaksi kuntien organisaatioita. Tällaista kehitystä tai sen riskiä ei tutkimuksessa analysoitujen suurten vesiosuuskuntien tapauksissa havaittu. Joissain paikoissa nousi kyllä esiin kunnan halukkuus ottaa vastaan osuuskunnan verkostot ja toiminta, erityisesti jos osuuskunta toimii tiheämmin asutulla alueella kuin kunta (käytännössä tämä tarkoittaa, että kunnalla on vastuullaa joidenkin haja-asutusalueiden vesihuolto ja osuuskunta toimii taajama-alueella). Ainoastaan Lumijoella osuuskunnan toiminta on lakkautettu vuonna 2009 ja sen omaisuus liitettiin osaksi uutta Lumijoen vesi-osakeyhtiötä, josta kaupunki omistaa 70 % ja osuuskunnan jäsenet 30 % (Marttila 2012).

Ristiriitojen aiheuttamat yhteistyöongelmat kunnan ja osuuskunnan välillä saattavat olla uhka osuuskunnan toiminnan jatkamiselle. Lähinnä tämä uhka näkyy enemmän tai vähemmän epävirallisissa kanssakäymisissä huonoina sosiaalisina suhteina henkilöiden välillä. Suuret vesiosuuskunnat ovat kuitenkin kuntalaisten muodostamia organisaatioita ja silloin osuuskunnan etu on kuntalaisten etu (olettaen, että osuuskunnan verkostot kattavat koko kunnan). Kuitenkin jos kunnalla ei ole omassa organisaatiossaan vesihuollon osaamista ja osuuskunnan ja kunnan tulevaisuuden näkymät paikkakunnan vesihuollon kehityksestä ovat erilaiset, on ymmärrettävää, että tämä saattaa aiheuttaa jännitteitä näiden kahden organisaation välille. Se, mitä käytännön merkitystä tällä on kummankaan organisaation operatiivisen toiminnan kannalta jää epäselväksi, koska jännitteet ilmenivät lähinnä henkilöiden välisinä.

Samoin kuin sulautuminen kunnan organisaatioon on myös osuuskunnan muuttaminen osakeyhtiömuotoiseksi laitokseksi tulevaisuudessa uhka osuuskuntien toiminnalle. Tätä ei kuitenkaan pidetty tutkimuksessa haastateltujen osuuskuntien edustajien puolesta

mitenkään realistisena. Osuuskunta koettiin loistavaksi organisaatiomuodoksi vesihuoltolaitokselle eikä tarvetta muutokselle nähty.

Merkittävät muutokset toimintaympäristössä sekä henkilökunnan eläköitymiset oli useassa yhteydessä tunnistettu uhiksi suurten vesiosuuskuntien toiminnalle. Nämä ovat yleisesti tunnistettuja uhkia vesihuoltolaitoksilla organisaatiomuodosta riippumatta ja laitoksen sisäisillä päätöksillä niiden esiintymiseen on mahdotonta vaikuttaa. Näiden uhkien kanssa on ensiarvoisen tärkeää, että ne tiedostetaan ja niihin pystytään mahdollisuuksien mukaan varautumaan esimerkiksi keräämällä talteen pitkäikäisille työntekijöille karttunutta hiljaista tietoa ja katsomalla vesihuollon tulevaisuutta alueella suurempana kokonaisuutena.

8.2 PESTEL-viitekehys

Suurten vesiosuuskuntien toimintaympäristö voidaan jakaa näennäisesti erillisiin osioihin, joista jokaista voidaan tarkastella osuuskunnan strategiseen päätöksentekoon vaikuttavana kokonaisuutena. Tämän lisäksi nämä osiot ovat keskenään osaksi päällekkäisiä ja niihin leimatut tekijät ovat usein keskinäisessä vuorovaikutussuhteessa. Seuraavissa luvuissa on esitelty tämän tutkimuksen kuluessa esiin tulleita tekijöitä osioittain.

8.2.1 Poliittinen ulottuvuus

Poliittiset tekijät voidaan jakaa kansainvälisiin, kansallisiin, alueellisiin ja paikallisiin ja niiden vaikutukset osuuskuntien toimintaan ja päätöksentekoon ovat erilaisia. Kansainvälisiin poliittisiin tekijöihin luetaan käytännössä pääasiassa EU:n tasolla tehty poliittiset päätökset kuten typpidirektiivi (91/271/ETY) tai EU:n vesipuitedirektiivi (2000/60/EY). Nämä direktiivit ohjaavat puolestaan alempien tasojen poliittisten päätösten kehittymistä.

Kansallisella ja alueellisella tasolla vesihuoltoa ohjaava politiikka on nykyisin paljolti keskittynyt vesistöjen tilan ja vesihuoltolaitosten toimintaedellytysten parantamiseen. Esimerkiksi maa- ja metsätalousministeriön (MMM) Vesivarastrategiassa on asetettu viisi päämäärää Suomen vesivarojen ja vesihuollon toiminnalle vuosille 2011-2020: Varautuminen muuttuviin ilmasto-olosuhteisiin, vesien käytön ja hyvän tilan yhteensovittaminen valuma-alueilla, asiakaslähtöinen ja kumppanuuksiin perustuva toiminta sekä kansainvälisen ja kilpailukykyisen vesialan osaamisen luominen Suomeen. Tämä strategia on esimerkki linjasta, jolla alueellista ja paikallista vesihuoltopolitiikkaa tul- laan kehittämään tulevaisuudessa Suomessa. Tutkimuksen vesiosuuskunnat eivät normaalissa päivittäisessä toiminnassaan olleet juurikaan tekemisissä näiden viranomais- ten kanssa, vaan keskinäinen toiminta ajoittui lähinnä suurempien hankkeiden yhteyteen.

Merkittävimmät poliittiset vaikutukset suurten vesiosuuskuntien toimintaan näkyvät paikallisella tasolla. Kunnallispolitiikassa on useammassa paikassa esiin noussut vuosien varrella ajatuksia osuuskunnan toimintojen liittämistä osaksi kunnan organisaatiota. Se, millä tasolla nämä keskustelut on käyty vaihtelee suuresti paikkakunnittain. Suurimmassa osassa kuitenkin keskustelut ovat olleet lähinnä kahvipöytätasolla. Toisissa paikoin on ollut ajatuksena liittää osuuskunnan verkostot osaksi kuntaa ja toisissa paikoissa on kunta halunnut myydä oman vesihuoltoinfraansa osuuskunnalle. Jälkimmäisessä tapauksessa ongelmaksi ovat muodostuneet usein erimielisyydet viemäriverkoston arvosta.

Paikallinen politiikka on haluttu pitää erossa tutkimuksessa käsiteltyjen osuuskuntien hallinnosta. Kuitenkin useiden osuuskuntien hallinnossa on ollut mukana henkilöitä, jotka ovat samaan aikaan olleet aktiivisesti mukana kunnallispolitiikassa, mutta heidän omat poliittiset intressinsä eivät ole osuuskunnan päätöksenteossa päässeet korostumaan. Tämä varmasti johtuu siitä, että osuuskunnan tehtävänä on vastata vesihuollosta ja osuuskunnan omistajuuden kautta kumpuavien motiivien vuoksi, jolloin poliittista oman edun tavoittelua ei ole päässyt syntymään. Tästä osoituksena on esimerkiksi havainto, että osuuskuntien hallituksissa pyrittiin kautta linjan konsensukseen ja jäsenet eivät jäävää itseään niin sanottujen hygieniasyiden vuoksi. Poliitikkojen lisäksi useiden osuuskuntien hallinnossa on ollut vuosia aktiivisesti mukana kunnan virkamiehiä, kuten teknisiä johtajia tai tiemestareita. Lähes poikkeuksetta heidän mukanaolonsa on koettu hyvänä, koska sen kautta on saatu epävirallinen keskusteluyhteys kuntaan.

Vaikka osuuskunnat eivät virallisesti olekaan osa kunnallista organisaatiota, on niiden toiminnan koettu olevan merkittävässä roolissa ajatellen kunnan toimintaa kokonaisuutena. Tämä näkyy esimerkiksi siinä, että lähes kaikkien tämän tutkimuksen osuuskuntien toimipaikkakunnat ovat taanneet osuuskuntien lainoja jo pitkän aikaa. Nämä lainatakaukset ovat olleet erittäin merkittävässä osassa useiden osuuskuntien toiminnan vilkkaimpana rakennusaikana, kun rahoituksen saanti on yleisesti ollut vaikeaa. Lainojen takaus on kuitenkin ollut huomattavien poliittisten vaikutusten alaisena ja erimielisyydet kunnan ja osuuskunnan välillä ovat saattaneet lakkauttaa kunnan lainatakausten saannin.

8.2.2 Taloudellinen ulottuvuus

Tässä tutkimuksessa läpikäytyjen osuuskuntien toiminnan taloudellinen tilanne on jo pitkään ollut hyvin vakaalla pohjalla. Tämä johtuu suurimmaksi osaksi siitä, että näiden osuuskuntien toiminnan kannalta merkittävin uudisrakentamisvaihe on ollut ohi jo kauan sitten. Vilkkaimman rakennusvaiheen jälkeen suurimmalla osalla tutkimuksen osuuskunnista investointien painopiste on ollut lähinnä saneerauksessa. Tutkimuksen osuuskunnat ovat kaiken kaikkiaan vakavaraisia ja lähes velattomia yrityksiä. Tästä johtuen niihin sitoutuneen riskipääoman osuus on erittäin pieni ja mahdolliset rahoitusmarkkinoiden ongelmat tulevaisuudessa eivät tule juurikaan vaikuttamaan niiden toimintaan.

Toiminnan alkuvaiheessa kaikille tutkimuksessa läpikäydyille osuuskunnille on taloudellinen niukkuus ollut arkipäiväistä. Toiminta on kuitenkin aikanaan lähtenyt tyhjästä liikenteeseen ja mukaan liittyneiden ihmisten liittäminen on perustunut vapaaehtoisuuteen. Paikoitellen huonolaatuiset paikalliset vesivarat ovat aiheuttaneet merkittäviä kustannuksia talousveden toimituksessa puhdistuskulujen vuoksi. Yleisesti muistissa olivat tilanteet, kun osuuskuntien kokoukset aloitettiin kirjoittamalla hallituksen kesken vekseli rahoituksen saamiseksi.

8.2.3 Sosiaalis-kulttuurillinen ulottuvuus

Tutkimuksen osuuskuntien rooli paikallisina vesihuollon toimijoina ja paikallisen hyvinvoinnin mahdollistajina nähtiin merkittäväksi osuuskunnan operatiivisen johdon ja hallinnon puolelta. Kuitenkin samaan aikaan osuuskuntamuotoisen vesilaitostoiminnan koettiin olevan suurimmassa osassa paikkakuntia hyvin tuntematonta osuuskunnan jäsenille. Tässä huomiossa näytti allekirjoittaneen huomioiden mukaan olevan vahva korrelaatio sen kanssa kuinka aktiivisia johtajat itse olivat vesihuollon toiminnassa: Vähemmän aktiiviset olivat huomattavasti varmempia siitä, että asiakkaat tiedostivat olevansa osuuskunnan omistajia.

Mahdolliset hyvät ja laadukkaat vesivarat koettiin paikallisiksi ylpeydenaiheiksi ja niistä haluttiin pitää hyvää huolta. Erityisesti osuuskuntien puolelta jäsenaktiivisuuden nosto ja oman toiminnan tunnettavuuden lisääminen paikallisten ihmisten ja osuuskunnan jäsenten keskuudessa koettiin tärkeäksi ja sitä haluttiin edistää. Vesihuolto on suurelle yleisölle kohtuullisen tuntematon ala, kuten osuustoimintakin, ja ihmisten tietämyksen lisääntyessä heidän aktiivisuutensa ja halukkuutensa osallistua osuuskunnan päätöksentekoon voisi olettaa kasvavan.

8.2.4 Tekninen ulottuvuus

Tutkimuksen osuuskuntien toimintaa ja päätöksentekoa ohjaavat merkittävimmät tekniset tekijät ovat seurausta tiukentuneista säädöksistä, merkittävistä muutoksista vedenkäytössä niiden toiminta-alueella tai jo olemassaolevien rakenteiden uusimisesta. Teknisten tekijöiden kohdalla vesihuollossa on otettava huomioon niiden kustannukset ja pitkät polkuriippuvuudet. Osuuskunnat eivät kokeneet teknisiä asioita mitenkään ongelmallisiksi yleisesti, vaan ne nähtiin enemmänkin pakollisina asioina, jotka on vain pidettävä kunnossa toiminnan jatkumisen turvaamiseksi. Kuitenkin osuuskuntien kohdalla nousi usein haastatteluissa esiin, että toiminnassa tarvittava tekniset laitteet ja työkalut pyritään pitämään kunnossa ja huoltoautossa sekä varastossa pyrittiin pitämään sellainen varustus, että varmasti pärjää, jos jossain hätä tulee.

8.2.5 Ympäristöllinen ulottuvuus

Suuret vesiosuuskunnat ovat alttiina kaikille samoille ympäristötekijöille kuin kaikki muutkin vesihuoltolaitokset. Ilmastonmuutoksen aiheuttama sateiden lisääntyminen vaikuttaa erityisesti toimintaan niillä laitoksilla, joiden toimintaan kuuluu viemärointi. Sateiden lisääntyminen näkyy puhdistamoille tulevien virtaamien lisääntymisenä. Merkittävän osan tästä muodostavat vuotavat viemärit ja vanhat sakokaivot. Lisäksi Muutuva lämpötila vaikuttaa verkostojen ja toimilaitteiden toimintaan.

Osuuskuntien käyttämien raakavesilähteiden tila on niiden toiminnan kannalta erityisen tärkeää. Kuitenkin niihin vaikuttavat ympäristötekijät eivät useinkaan ole ennalta hallittavissa tai ennustettavissa, vaan niihin voidaan vaikuttaa ainoastaan varautumalla. Tällaisia ovat esimerkiksi pintavesien tai vieraiden aineiden pääsy ottamoihin. Näihin voidaan vaikuttaa ennataehkäisevästi esimerkiksi maankäytön suunnittelun kautta. Osuuskunnat ovatkin aktiivisesti mukana toimipaikkakuntien kaavoituksessa ja maankäytön suunnittelussa.

8.2.6 Lainsäädännöllinen ulottuvuus

Lainsäädännölliset tekijät ovat taloudellisten ohella sitovimpia suurten vesiosuuskuntien toimintaa ohjaavista tekijöistä. Lainsäädäntö Suomessa on vesihuollon kannalta sama vesihuoltolaitoksille niiden organisaatiomuodosta riippumatta ja näin ollen osuuskunnat eivät ole operatiivisessa toiminnassaan eriarvoisessa asemassa kunnallisiin laitoksiin verrattuna. Kuitenkin menneisyydessä erityisesti vesihuollon rahoitukseen liittyvä lainsäädäntö on ollut niiden toiminnan kannalta merkittävässä roolissa ja vesihuoltoon lakien puitteissa myönnetty lainatakaukset ja muut avustukset ovat auttaneet niitä niissä toiminnan vaiheissa, kun suuret investoinnit ovat olleet ajankohtaisia.

8.3 Sidosryhmät

Suurten vesiosuuskuntien sidosryhmät ja niiden ominaisuuksia on kuvattu pääpiirteittäin luvussa 5.2. Julkishallinnon sidosryhmistä osuuskuntien päivittäisen toiminnan kannalta merkittävin on kunta. Osuuskunnat tekevätkin kuntien kanssa tiivistä yhteistyötä liittyen kaavoitukseen, maankäytön suunnitteluun ja urakoista sopimiseen. Kesäntöistä pyrittiin sopimaan yhdessä, koska katualueiden avauksen yhteydessä pyrittiin uusimaan myös kadunalaiset rakenteet. Yhteistyötä kunnan ja osuuskunnan välillä pidettiin kautta linjan hyvänä ja toimivana, eikä siinä nähty olevan ongelmia.

Alueellisten hallintoviranomaisten kanssa tutkimuksen osuuskunnat olivat tekemisissä hyvin vaihtelevasti. Mikäli osuuskunnalla oli paljon uudisrakentamista tai valtion tukemia projekteja, oli yhteistyö tiiviimpää. Lisäksi osuuskunnilla, jotka hoitivat myös viemärointiä nousi esiin myös ELY-keskuksen rooli valvovana viranomaisena. Tämän yhteistyön nähtiin toimivan hyvin, mutta esiin nousi havainto, että yhteydenpito puoleen ja

toiseen alueellisen ympäristöviranomaisen ja osuuskuntien välillä oli vähentynyt vuosien saatossa. Osana tähän vaikuttanee uudisrakentamisen väheneminen, mutta myös aluehallinnon keskittäminen ja pienentyneet resurssit. Myös aluehallinnon viranomaisen puolelta oli tehty huomio, että osuuskuntien monimuotoisuus jää usein yleisessä keskustelussa tunnistamatta. ELY-keskuksen ja osuuskuntien välinen keskusteluyhteyden taso vaihtelee alueittain, mutta esimerkiksi Pohjois-Suomessa, jossa ELY-keskus on aktiivisesti mukana Pohjois-Suomen vesivaliokunnan toiminnassa on osuuskuntien ja aluehallinnon viranomaisten välille syntynyt jo kauan sitten myös toimiva epävirallinen keskusteluyhteys.

Vesilaitosyhdistys, SVOSK, Pohjois-Suomen vesivaliokunta ja Pellervo-seura ovat myös suurten vesiosuuskuntien sidosryhmiä, mutta tutkimuksen osuuskuntien yhteydenpito ja yhteistyö niiden kanssa vaihtelevat suuresti osuuskuntakohtaisesti. Yhteistä näille kaikille on, että ne ovat erikoistuneita edunvalvojajärjestöjä, johon kuulumisen edellytyksenä on joko organisaatiomuoto tai toimiala (vesihuolto). Kaikki Pohjois-Pohjanmaalla toimivat suuret vesiosuuskunnat ovat olleet jo pitkän aikaa aktiivisia Pohjois-Suomen vesivaliokunnan toiminnassa ja tätä kautta myös vesilaitosyhdistyksen toiminnassa. Toki muutkin osuuskunnista ovat olleet aktiivisia järjestötoiminnassa, mutta vaihtelu on suurta.

Vesiosuuskuntien kattojärjestönä SVOSK on kohtuullisen uusi ja tutkimuksen vanhoista suurista osuuskunnista kukaan ei ole sen jäsen vielä. Toisaalta näiden osuuskuntien toiminnan alkuvaiheessa niiden kohtaamat ongelmat ovat olleet samankaltaisia kuin uudehkot osuuskunnat kohtaavat nykyisin ja tuohon aikaan Pohjois-Suomen vesivaliokunnan kautta syntyneet verkostot ovat mahdollistaneet vertaisavun saannin. Suuret osuuskunnat eivät myöskään ole Pellervon jäseniä. Tämä johtunee siitä, että vesihuolto ei ole kovinkaan paljon samankaltaista kuin esimerkiksi osuuskauppojen, –meijereiden tai muiden perinteisempien tuottajaosuuskuntien toiminta, vaan tuttu organisaatiomuoto on aikanaan valittu tuottamaan yleishyödyllistä palvelua. Nykyisin perustettavista uusista vesiosuuskunnista suuri osa liittyy myös Pellervon jäseneksi ja Pellervon uusista jäsenistä nykyisin keskimäärin joka kolmas on vesiosuuskunta (Karhu 2012). Pellervon puolelta nähtiin tärkeäksi, että on syntynyt SVOSK, joka toimii linkkinä Pellervon ja VVY:n toimintojen välillä.

Kaikille näille yhdistyksille on yhteistä, että ne osaltaan mahdollistavat osuuskuntien verkostoitumisen toistensa kanssa. Tätä kautta osuuskunnilla on mahdollista saada toisiltaan vertaistukea ongelmatilanteissa. Tämä on tärkeää, koska osuuskunnat ovat kuitenkin suhteellisen pieniä laitoksia, joilla ei välttämättä ole erikoistuneita työntekijöitä, vaan tehtäviä hoidetaan ristiin. Ongelmatilanteissa vertaisapu esimerkiksi neuvojen muodossa saattaa olla hyvin merkityksellistä, kun toinen on miettinyt jo valmiiksi ratkaisun itselle uuteen ongelmaan.

Tukkuyhtiöiden ja tutkimuksen osuuskuntien välinen vuorovaikutus on erilaista riippuen osuuskunnasta. Tutkimuksen osuuskunnista Valkeavesi, Sievi ja Ylivieska ovat Vesikolmion asiakkaita ja Vihanti, sekä Oulainen Vihannin vesi Oy:n asiakkaita. Näiden lisäksi Alajärven Vesiosuuskunta ostaa jonkin verran vettä Alajärven kaupungilta. Vesikolmio ja Vihannin Vesi ovat molemmat suurimpia vedenmyyjiä alueellaan. Vesikolmio on viimeisen kymmenen vuoden aikana laajentanut toimintaansa ottamalla mukaan jäteveden ja rakentanut Kalajokilaaksoon siirtoviemäriverkoston. Siirtoviemäreitä pitkin Kalajokilaakson jätevedet on tarkoitus lähitulevaisuudessa alkaa käsittelemään Kalajoelle rakentella olevassa keskuspuhdistamossa. Vesikolmion omistavat alueen kunnat ja kuntien intressinä on yhdistää alueen vesihuolto tulevaisuudessa yhden organisaation alle. Koska osuuskunnilla on voimakas halu jatkaa toimintaansa itsenäisinä yksiköinä erilaiset näkemykset alueellisen vesihuollon tulevaisuuden kehityksestä ovat aiheuttaneet lieviä jännitteitä alueen vesiosuuskuntien ja kuntaomistajien välille. Kuitenkin yhteistyö vesikolmion ja alueen osuuskuntien välillä toimii tällä hetkellä hyvin. Muita kiistakysymyksiä ovat neuvottelut tukkuveden hinnasta ja pelko siitä, että puhtaan veden myynnistä saatavia voittoja käytetään jätevesipuolen investointeihin.

Vihannin Vesi Oy:n omistus eroaa Vesikolmion omistuksesta siten, että suurimman osan sen osakkeista omistavat vesilaitokset, eivätkä poliittiset vaikuttajat ole päässeet nousemaan sen hallinnossa historian aikana pintaan. Yhteistyö Vihannin Veden ja alueen osuuskuntien välillä on toimivaa ja on esitetty ajatuksia siitä, että Pyhäjokilaaksoon muodostettaisiin tulevaisuudessa alueellinen vesihuolto-organisaatio, jonka omistaisivat kaikki alueella toimivat vesihuoltolaitokset yhdessä (Kotila 2012). Näiden Pohjois-Pohjanmaan laitosten lisäksi Alajärven Vesiosuuskunta ostaa osan myymästään vedestä Alajärven kaupungilta.

Muita osuuskuntien merkittäviä ulkoisia sidosryhmiä ovat esimerkiksi koneurakoitsijat ja vesialan tarvikkeita myyvät yhtiöt. Käyttämiensä koneurakoitsijoiden kanssa tutkimuksen osuuskunnat ovat tehneet usein pitkäaikaista yhteistyötä ja samat koneurakoitsijat ovat olleet osuuskunnan vakiokäytössä pitkän aikaa. Lähes kaikki osuuskunnat käyttivät koneurakoitsijoina paikallisia yrittäjiä. Suuremmat yksittäiset urakat oli tapana kilpailuttaa erikseen, mutta päivittäisessä toiminnassa käytettiin pitkäaikaisempia sopimuksia koneurakoitsijoiden kanssa. Joissain paikoissa kilpailutus tehtiin vuosittain, mutta osassa koneurakoitsijoiden kanssa oli pidempiaikaiset sopimukset. Vesialan tarvikkeita ja toimilaitteita myyvien yhtiöiden kanssa osuuskunnille oli muodostunut pitkän ajan takaa hyvät suhteet. Tämän alan yrittäjistä useat ovat Pohjois-Suomen vesivaliokunnan toiminnassa mukana kannatusjäseninä (toki alueesta riippuen).

Osuuskuntien sisäisistä sidosryhmistä mainitsemisen arvoisia ovat jäsenet, hallitus ja työntekijät. Osuuskuntien jäsenet olivat lähes kaikkien osuuskuntien tapauksessa hyvinkin passiivisia, mutta aktivoituivat tarvittaessa. Lisäksi osuuskunnan hallinnon puolella oli vankka käsitys siitä, että suurin osa rivijäsenistä ei tiedä, että he ovat myös osuus-

kuntien omistajia ja että osuuskunnan toiminta sekoitetaan usein kunnan vesilaitokseen. Tämä on ymmärrettävää, koska kuten edellä on kuvattu suurin osa Suomen vesilaitoksista on kunnallisessa omistuksessa. Lähes kaikkien osuuskuntien tapauksessa hallitusedustusta oli pyritty tietoisesti hajauttamaan. Hallitukseen lähdettyään henkilöt ovat toimissaan aktiivisiä ja pitkäikäisiä. Osuustoiminnan periaatteet olivat huomattavan korostuneita osuuskuntien hallinnossa ja operatiivisessa johdossa ja asiakkaiden etu nähtiin tärkeimpänä osuuskunnan päätöksentekoa ohjaavana motiivina. Osuuskunnan työntekijät olivat lähes kaikki paikallisia henkilöitä ja haastattelujen perusteella osuuskunnan työntekijöiden työsuhteet ovat erittäin pitkiä. Myös osuuskunnan työntekijöiden keskuudessa osuustoiminnan asiakaslähtöisyys nähtiin toiminnan perustana. Suurimassa osassa tutkimuksen osuuskuntia oli käytetty jonkin verran kesätyöntekijöitä. Organisaation pienuuden vuoksi joissain paikoissa oli palkattu lähinnä työntekijöiden lapsia, koska uuden henkilön opettamisen koettiin hankaloittavan työntekijöiden omaa työntekoa ja omia lapsia tunnuttiin sietävän paremmin.

9 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä diplomityössä esitetyssä tutkimuksessa käytiin läpi suurten Suomen taajamissa toimivien osuuskuntamuotoisten vesilaitosten toimintaa, toimintaympäristöä ja sidoryhmäsuhteita. Eräs merkittävimmistä havainnoista oli se, että Suomessa toimivien vesihuoltolaitosten ja erityisesti vesiosuuskuntien moninaisuus yleisessä keskustelussa jää usein tiedostamatta. Yksityisoikeudellisten vesilaitosten olemassaolo ja niiden määrä tiedostetaan vaihtelevasti jopa vesialan ammattilaisten keskuudessa. Lisäksi suuret osuuskunnat ovat jääneet vähälle huomiolle, kun on keskusteltu vesihuoltolaitosten yhtiöittämisestä.

Suomessa toiminnassa olevat taajamien suuret vesiosuuskunnat sijaitsevat suurimmaksi osaksi Etelä-, Keski- ja Pohjois-Pohjanmaan sekä Pohjanmaan maakunnissa. Samoilla alueilla on toiminnassa vielä nykyisinkin huomattava osa Suomen taajamien alunperin yksityisoikeudellisina perustetuista vesilaitoksista. Lisäksi tutkimuksessa havaittiin, että osuuskunnat ovat pääsääntöisesti vanhempia kuin toiminnassa olevat osakeyhtiöt. Organisaatiomuodon valintaan on mitä luultavimmin vaikuttanut muodissa oleva organisaatiotyyppejä sekä kunnan vähäinen kiinnostus vastata vesihuollosta alueellaan.

Yleisesti on todettava, että osuuskuntamuotoinen toiminta tunnetaan sen yleisyydestä huolimatta Suomessakin huonosti. Sama koskee vesihuoltoa, jonka tärkeys ja olemassaolo huomataan tutkimusten mukaan vasta silloin, kun jokin lakkaa toimimasta normaallilla tavalla. Osuuskuntamuotoinen toiminta on jäänyt osakeyhtiömuotoisen toiminnan tutkimuksen jalkoihin ja osuustoiminnan periaatteet eivät ole suurelle yleisölle tuttuja. Tästä huolimatta osuustoimintaan kuuluva yhteisöllinen omistajuus näkyy esimerkkeinä osuuskuntien jäsenten toiminnassa, kuten jäsenaktiivisuuden lisääntymisenä merkittävien päätösten hetkellä. Suurissa vesiosuuskunnissa osuustoimintaideologia on vahvasti läsnä erityisesti hallinnon ja operatiivisen johdon keskuudessa. Tästä johtuen niiden intresseissä olisikin saada toimintaansa tunnetummaksi jäsenistönsä keskuudessa. Tämä puolestaan saattaisi parantaa edellytyksiä toiminnan jatkuvuudelle, kun päätöksentekoon olisi helpompi saada mukaan uusia ihmisiä. Tutkimuksen osuuskunnissa nähtiin jäsenistön tarpeet ja edut kaiken toiminnan lähtökohtana.

Suomen taajamien suurten vesiosuuskuntien toiminta on ollut taloudellisesti vakaata jo pitkän aikaa. Yhteistä kaikille näille osuuskunnille ovat kuitenkin olleet taloudelliset vaikeudet toiminnan alkuvaiheessa. Nämä johtuivat vesihuollon voimakkaasti pääomia sitovasta luonteesta ja suurista investointitarpeista. Käytetty raakavesilähde on osaltaan

vaikuttanut talouteen merkittävästi. Osuuskuntien toiminta on ollut huomattavan vaikeaa, mikäli hyvää raakavesilähdettä ei ole ollut saatavilla.

Tässä tutkimuksessa läpikäytyjen osuuskuntien toiminnan alkuvaiheessa vesihuollon rahoitukseen liittyvä lainsäädäntö on näytellyt merkittävää roolia osuuskuntien toiminnassa ja erityisesti korkotukilainsäädännön muutokset olivat ongelmallisia. Osuuskuntien taloudellisia ongelmia helpottivat kuitenkin kuntien myöntämät lainatakaukset, jotka paransivat lainansaantimahdollisuuksia ja madalsivat korkomarginaaleja. Tutkimuksessa analysoitujen osuuskuntien merkittävimmät uudisrakennustyöt ainakin puhtasvesipuolella on jo tehty ja niiden toiminta-alueella liittymisaste on käytännössä 100 %.

Laitosten välisessä yhteydenpidossa ja yhteistyössä on suuria eroja. Pääsääntöisesti Pohjois- ja Keski-Pohjanmaan alueella toimivat laitokset ovat toistensa kanssa hyvin tiiviisti tekemisissä, mutta muut laitokset eivät juurikaan ole verkostoituneet naapurikuntien laitosten kanssa (ainakaan samassa mittakaavassa). Pohjois-Suomen vesivaliokunnalla on tässä verkostoitumisessa ollut merkittävä rooli ja samaan tarpeeseen pyrkii vastaamaan uudempi SVOSK. Osuuskuntien yhteistoiminta niiden sidosryhmien kanssa on pääsääntöisesti ongelmaton. Tiettyjä jännitteitä yhteistyöhön kunnan ja osuuskunnan välillä saattavat luoda organisaatioiden erilaiset näkemykset vesihuollon tulevaisuuden kehityksestä. Tämäkin tilanne on erilainen eri laitosten kesken ja riippuu myös siitä, onko vesiosuuskunnalla hoidossaan ainoastaan puhtasvesipuoli vai onko sillä myös viemärointi.

Osuuskunnat koettiin johdon, työntekijöiden ja hallinnon kannalta omiksi yrityksiksi, joiden johtamisen nähtiin perustuvan yksimielisyyteen. Lisäksi hallinnossa koettiin, että omista mielipiteistä päätöksenteossa osattiin ottaa vastuu eikä ns. ”hygieniasyistä” itsensä jääväämistä havaittu. Lisäksi osuuskuntien päätöksenteossa on ollut usein mukana pitkään toimipaikkakunnan teknisellä sektorilla työskenteleviä henkilöitä, mikä on koettu vahvuudeksi sitä kautta, että niin on muodostunut epävirallinen keskusteluyhteys kunnan kanssa. Kuitenkin samalla paikallinen poliittinen ilmapiiri on pyritty tietoisesti pitämään osuuskunnan päätöksenteosta erossa, eikä sen vaikutuksia ainakaan tutkimuksessa haastateltujen osuuskuntien tapauksissa pystytty havaitsemaan.

Tutkimuksen osuuskunnat ovat toimintansa alusta alkaen rahoittaneet kaikki menonsa saamallaan tuloilla ja tämä on johtanut palveluiden kustannusperusteiseen hinnoitteluun. Tästä johtuen palvelun laatu on haluttu pitää korkealla ja osuuskuntien verkostot ovatkin verrattaen hyvässä kunnossa koko maan keskiarvoon verrattuna. Menneisyyden taiseiset investoinnit ovat osaltaan mahdollistaneet osuuskunnille nykyisin matalan veden hinnan.

Kaiken kaikkiaan suuret vesiosuuskunnat ovat nykyisin taloudellisesti vahvoja ja ammattitaitoisesti johdettuja vesilaitoksia, jotka haluavat taata toimintansa jatkuvuuden

tulevaisuudessakin. Niiden toiminnan kannalta merkittävimmät riskit ovat lähinnä henkilösidonnoisia, koska niiden toiminta on suhteellisesti pieninä organisaatioina suuresti riippuvaista niiden toimintusjohtajan/isännöitsijän aktiivisuudesta. Osuuskuntien toiminnan jatkuvuuden kannalta toimitusjohtajille kertyneen hiljaisen tiedon kokoaminen ja jakaminen koko organisaation käyttöön on tärkeää toiminnan jatkumisen varmistamisen kannalta. Tämä nousee esiin erityisesti poikkeustilanteissa ja osuuskunnan hallinnollisen sukupolvenvaihdoksen tapahtuessa. Lähivuosina lähes kaikissa tutkimuksen osuuskunnissa on odotettavissa toimitusjohtajan eläköityminen ja tämä on merkittävä muutos koko osuuskunnan toiminnan kannalta.

LÄHTEET

Lait ja Asetukset

397/1951 Laki lainoista ja avustuksista vedenhankinta- ja viemärilaitteiden rakentamisesta varten maalaiskunnissa

433/1963 Laki valtion osanotosta eräiden maa- ja vesirakennustöiden kustannuksiin

761/1968 Laki Postisäästöpankin varoista myönnettävistä eräistä korkotukilainoista

197/1969 Maankäyttölaki

946/1971 Työllisyyslaki

608/1973 Laki yhdyskuntien vesiensuojelutoimenpiteiden avustamisesta

188/1977 Maatilalaki

1015/1977 Laki luottolaitosten varoista myönnettävistä eräistä korkotukilainoista

214/1978 Valtioneuvoston päätös valtion vesihuoltotöistä

56/1980 Laki yhdyskuntien vesihuoltotoimenpiteiden avustamisesta

976/1985 Valtioneuvoston päätös valtion vesihuoltotöistä

257/1987 Työllisyyslaki

1295/1990 Maaseutuelinkeinolaki

947/1997 Laki peruskuivatustoiminnan tukemisesta

763/1994 Terveysturvallisuuslaki

132/1999 Maankäyttö ja rakennuslaki

329/1999 Maaseutuelinkeinojen rahoituslaki

119/2001 Vesihuoltolaki

148/2001 Osuuskuntalaki

542/2003 Valtioneuvoston asetus talousjätevesien käsittelystä vesihuoltolaitosten viemäriverkostojen ulkopuolisilla alueilla

686/2004 Laki vesihuollon tukemisesta

587/2011 Vesilaki

Haastattelut

Äijälä, Jarmo. Asentaja, Oulaisten vesiosuuskunta. Henkilökohtainen tiedonanto, Oulainen 11.6.2012.

Viinikka, Kimmo. Vesihuoltopäällikkö, Kuusamon energia- ja vesiosuuskunta. Kuusamo 30.5.2012.

Tuunala, Paavo. 2012. Haalituksen puheenjohtaja, Kälviän vesiosuuskunta. Henkilökohtainen tiedonanto, Kokkola 2.7.2012.

Torvinen, Leena. Toimitusjohtaja, Puumalan vesiosuuskunta. Henkilökohtainen tiedonanto, puhelimitse 22.10.2012.

Soukka, Paavo. Tekninen johtaja (entinen), Kalajoen kaupunki. Henkilökohtainen tiedonanto, Kalajoki 3.7.2012.

Silvennoinen, Olli. Tekninen Johtaja, Vihannin kaupunki. Henkilökohtainen tiedonanto, Vihanti 22.8.2012.

Sippola, Esa. Kaupunginjohtaja, Oulaisten Kaupunki. Henkilökohtainen tiedonanto, Oulainen 11.6.2012.

Sillanpää, Jarmo. Toimitusjohtaja, Alajärven vesiosuuskunta. Henkilökohtainen tiedonanto, Alajärvi 27.8.2012.

Rieskaniemi, Jukka. 2012. toimitusjohtaja, Sievin vesiosuuskunta. Henkilökohtainen tiedonanto, Sievi. 21.8.2012

Saari, Ilkka. Vesilaitoshoitaja, Oulaisten vesiosuuskunta. Henkilökohtainen tiedonanto, Oulainen 11.6.2012.

Perälä, Jorma. Hallituksen puheenjohtaja, Oulaisten vesiosuuskunta. Henkilökohtainen tiedonanto, Oulainen 11.6.2012.

Pesonen, Keijo. Vesihuoltopäällikkö, Kuusamon energia- ja vesiosuuskunta. Henkilökohtainen tiedonanto, Kuusamo 30.5.2012.

Partala, Petri. Asentaja, Ylivieskan vesiosuuskunta. Henkilökohtainen tiedonanto, Ylivieska 28.5.2012.

Nyman, Pekka. Toimitusjohtaja, Pelkosenniemen Vesihuolto-osuuskunta. Henkilökohtainen tiedonanto puhelimitse 7.11.2012.

Mustakangas, Kauko. Hallituksen puheenjohtaja, Vihannin vesiosuuskunta. Henkilökohtainen tiedonanto, Vihanti 22.8.2012.

Marttila, Kalervo. Kiinteistön hoita, Lumijoen kunta. Henkilökohtainen tiedonanto, puhelinhaastattelu 15.10.2012.

Lintilä, Vesa. Toimitusjohtaja, Toholammin vesihuolto Oy. Henkilökohtainen tiedonanto, Tampere 15.10.2012.

Lappfjärds Vattenandelslag, Henkilökohtainen tiedonanto puhelimitse 23.10.2012.

Kuoppala, Asko. Toimitusjohtaja, Lappajärven vesiosuuskunta. Henkilökohtainen tiedonanto, 5.7.2012 Lappajärvi.

Kuikka, Janne. Toimitusjohtaja, Lohtajan vesihuolto Oy. Henkilökohtainen tiedonanto, 5.6.2012 Tampere.

Kotila, Erkki. Toimitusjohtaja, Vihannin vesiosuuskunta. Henkilökohtainen tiedonanto, Vihanti 22.8.2012.

Kiviniemi, Matti. Tekninen johtaja, Reisjärven kunta. Henkilökohtainen tiedonanto puhelimitse 16.10.2012.

Komulainen, Kaarlo. Toimitusjohtaja, Ristijärven vesiosuuskunta. Henkilökohtainen tiedonanto puhelimitse 23.10.2012.

Korhonen, Reijo. Hallituksen jäsen, Koiviston vesiosuuskunta. Henkilökohtainen tiedonanto, Äänekoski 22.5.2012.

Koski, Erkki. 2012. Hallituksen jäsen, Kannuksen vesiosuuskunta. Henkilökohtainen tiedonanto, Kannus 12.6.2012.

Kentala, Kari. Tekninen Johtaja, Ylivieskan kaupunki. Henkilökohtainen tiedonanto, Ylivieska 28.5.2012.

Kantola, Anita. Toimistosihtööri, Reisjärven vesiosuuskunta. Henkilökohtainen tiedonanto puhelimitse 16.10.2012.

Karhu, Sami. Toimitusjohtaja, Pellervo-seura. Henkilökohtainen tiedonanto, Helsinki 12.10.2012.

Järvelä, Timo. 2012. Toimitusjohtaja, Kannuksen vesiosuuskunta. Henkilökohtainen tiedonanto, Kannus. 12.6.2012.

Juola, Voitto. Toimitusjohtaja, Osuuskunta Valkeavesi. Henkilökohtainen tiedonanto, Kalajoki 3.7.2012.

Junttila, Teemu. Ympäristöpäällikkö, Kuusamon kaupunki. Henkilökohtainen tiedonanto, Kuusamo 30.5.2012.

Jokela, Esa. 2012. Toimitusjohtaja, Kokkolan Vesi. Henkilökohtainen tiedonanto, Kokkola 2.7.2012

Isokangas, Hannu. 2012. Toimitusjohtaja, Kälviän vesiosuuskunta. Henkilökohtainen tiedonanto, Kokkola 2.7.2012.

Häivälä, Heikki. Käyttöpäällikkö, Ylivieskan vesiosuuskunta. Henkilökohtainen tiedonanto, Ylivieska 28.5.2012.

Hämäläinen, Mauri. Rahastonhoitaja, SVOSK Ry. Henkilökohtainen tiedonanto, Äänekoski 22.5.2012.

Hänninen, Jouni. Tekninen Johtaja, Alajärven kaupunki. Henkilökohtainen tiedonanto, Alajärvi 27.8.2012.

Huuha, Toni. Toimitusjohtaja, Ylivieskan vesiosuuskunta. Henkilökohtainen tiedonanto, Ylivieska 28.5.2012.

Hankonen, Paavo. 2012. Tekninen johtaja, Sievin kunta. Henkilökohtainen tiedonanto, Sievi 21.8.2012.

Flink, Pentti. 2012. Asentaja (eläkkeellä), Pudasjärven vesiosuuskunta. Henkilökohtainen tiedonanto, Pudasjärvi 29.5.2012.

Erkkilä, Tapio. 2012. Tekninen johtaja, Kannuksen kaupunki. Henkilökohtainen tiedonanto, Kannus. 12.6.2012.

Autio, Pekka. Toimitusjohtaja, Virtain vesiosuuskunta. Henkilökohtainen tiedonanto, Virrat 22.10.2012.

Arvonen, Vesa. 2012. SVOSK ry:n puheenjohtaja. Henkilökohtainen tiedonanto, Tampere 19.2.2013.

Alavuoma, Kirsti. Toimistopäällikkö, Kuusamon energia- ja vesiosuuskunta. Henkilökohtainen tiedonanto, Kuusamo 30.5.2012.

Akkanen, R.-M. & Karjalainen, M.-M. 2011. Vesiosuuskunnat eteenpäin – Luottamus ja yhteistyö ratkaisevat onnistumisen. Osuustoiminta, 2/2011.

Kirjallisuuslähteet

Anon. 1986. Kannuksen vesiosuuskunnan historiikki 1946-1986. Pyhäjokiseudun kirjapaino Oy, Oulainen. 24 s.

Anon. 1996. Kannuksen vesiosuuskunnan 50-vuotis historiikki 1946-1996. Painoykkönen Ky, Kannus. 32 s.

Cohen, D. & Crabtree, B. 2006. Qualitative Research Guidelines Project [WWW] [Viitattu: 9.4.2013] saatavilla: <http://www.qualres.org/HomeSemi-3629.html>

Cvjetanovic, B. 1985. Health effects and impacts of water supply and sanitation. World health statistics. quart, 39. s. 105-117.

ELY-keskukset. 2013. Vesivarojen käyttö ja hoito, [WWW]. [Viitattu 18.2.2013] saatavilla: <http://www.ely-keskus.fi/fi/Ymparisto/Vesivarojenkayttojahoito/Sivut/default.aspx>

Gillespie, A. 2007. Foundations of economics. Oxford University Press 2007. 520 s.
Hannula, J. Jokivedestä Kiiskilän kirkkaaseen – Ylivieskan vesiosuuskunta 1952-2002. KL-paino Ylivieska 2002. 127 s.

Heinäveden kunnanhallitus. 2011. Kunnanhallituksen päätös 317/2011. Heinäveden vesihuolto Oy:n purkaminen ja liiketoiminnan vastaanottaminen kunnalle.

Herranen, T. 2006. 50 vuotta vesihuollon asialla. Vesilaitosyhdistys, Helsinki 2006. 192 s.

Hukka, J.J. & Katko, T.S. 2003. Water privatization revisited: Panacea or pancake? International water and sanitation centre (IRC), Delft, The Netherlands. 159 s.

Hyvärinen, E. & Alavuoma, K. 1990. Kuusamon vesiosuuskunta neljäskymmenes toimintavuosi 1990 – Historiikki. Koillissanomien kirjapaino Oy, Kuusamo. 66 s.3

Hyvärinen, E. 2004 Vesi vanhin voitehista – Pohjois-Suomen vesivaliokunta ja OUKE. Painoykkönen Ky Oulainen. 222 s.

Hyvärinen, E. 2009. Kankkulan kaivolla – Pudasjärven vesiosuuskunta 1956-2006. Painoykkönen Ky, Oulainen 2009. 132 s.

Ikonen, S. 2005. Vettä Veskansalle – Puumalan vesiosuuskunta 1955-2005. Oswald, interkopio, Mikkeli 2005. 116 s.

International Co-operative alliance (ICA). 1995. Statement of Co-operative identity [WWW]. [cited 14.11.2012] saatavilla: <http://www.ica.coop/coop/principles.html>

International Cooperative alliance (ICA). 2012. Osuustoiminta Suomessa, [WWW]. [viitattu 22.11.2012] saatavilla: http://www.osuustoiminta.coop/2012/ost-suomessa_luelisaa.html

Jaatinen T., Katko T. S., Pynnönen S. T. & Vihanta J., S. Focus and Change of Water Management in Finland – Analysis if Vesitalous Journal, 1960-2009. Ympäristöhistoria Finnish Journal of Environmental History. Vol 1. no. 3. s. 10-33.

Jormanainen, Erkki. 2002. Kolhoosikaivolta euroaikaan – Kiteen vesikunta 1952-2002. Gummerrus kirjapaino Oy, Jyväskylä. 128 s.

Juhola, Petri. 1991. Vesiyhtymien kehitys Suomessa. Diplomityö, Tampereen teknillinen korkeakoulu. 160 s.

Jussila, I. 2007. Omistajuus asiakasomisteisessa osuuskunnassa. Väitöskirja. Lappeenrannan teknillinen yliopisto. 316 s.

Juuti, P. S., Katko, T. S. & Vuorinen, H. S. 2007. Environmental history of water : global views on community water supply and sanitation. IWA Publishing, London. 629 s.

Järvinen, L. Osuuskunta Valkeavesi 1959-1989. Kalajokilaakson kirjapaino Oy, Kalajo-ki 1989. 119 s.

Kallenautio, J. 1984a. Kunnallistalous, yhdyskuntatekniikka, kunnalliset liikelaitokset ja joukkoliikenne teoksessa: Suomen kaupunkilaitoksen historia osa 3. Vantaa, Suomen kaupunkiliitto. s. 381-386

Kallenautio, J. 1984b. Kunnallistalous, yhdyskuntatekniikka, kunnalliset liikelaitokset ja joukkoliikenne teoksessa: Suomen kaupunkilaitoksen historia osa 3. Vantaa, Suomen kaupunkiliitto. s. 311-316

Kankaanpää, M. J. 2003. Virtain vesiosuuskunnan viisi vuosikymmentä 1953-2003. Gummerrus kirjapaino Oy, Jyväskylä 2003. 112 s.

Kannuksen vesiosuuskunta. 2011. Kannuksen vesiosuuskunnan vuosikertomus 2011.

Katko, T.S. 1992. Development of water supply associations in Finland and its significance for developing countries. Washington DC, World Bank. 58 s.

Katko, T. S. 1996. Vettä! – Suomen vesihuollon kehitys kaupungeissa ja maaseudulla. Tampere, Hämeen kirjapaino Oy, 1996.

Katko, T. S. 2013. Hanaa! – Suomen vesihuolto – Kehitys ja yhteiskunnallinen merkitys. Suomen vesilaitosyhdistys 2012. 499 s.

Kilpailuvirasto. 1999. Vattenfall Itäverkko Oy:n ja Revon Sähkö Oy:n välisen yrityskaupan hyväksyminen. Dnro 972/81/98, 6.7.1999.

Kittilän vesihuolto-osuuskunta. 2012. [WWW] [viitattu 12.12.2012]. saatavilla: <http://www.kittilanvesi.fi/kvesi/?alue=ETUSIVU&kieli=fi>

Kotila, E. 2006. Vihannin vesiosuuskunnan 50-vuotis historiikki. Julkaisematon. 10 s.

Kotila, E. 2007. Vihannin Vesi 30 vuotta. Julkaisematon. 6 s.

Kuisma, M., Henttinen, A., Karhu, S. & Pohls, M. 2000. Kansan talous – Pellervo ja yhteisen yrittämisen idea 1899-1999. Helsinki, Kirjayhtymä Oy. 693 s.

Kuntaliitto & VVY. 2005. Vesihuoltomme on hyvin hoidettu – esite.

Kuntaliitto. 2013. Liikelaitoksen ja muun taseyksikön taloudenohjaus. [WWW] [viitattu 6.4.2013].saatavilla:

<http://www.kunnat.net/fi/asiantuntijapalvelut/kuntatalous/konserniohjaus-omistajapolitiikka/liikelaitos-taseyksikko-taloudenohjaus/Sivut/default.aspx>

Kuoppala, Asko. 2007. Lappajärven vesiosuuskunta 60-vuotta. Julkaisematon. 12 s.

Kuusamon Energia- ja vesiosuuskunta. 2012. Osuuskunnan toimintakertomus 2011.

Kuusterä, A. 2002. Lähellä ihmistä – Osuuspankkitoiminta 100 vuotta. Helsinki.

Kälviän vesiosuuskunta. 2012. Kälviän vesiosuuskunnan toimintakertomus 2011.

Laurinkari J. 2004. Osuustoiminta – Utopiasta kansainvälisen yrittämisen muodoksi. Kuopio,. Pellervo seura. 159 s.

Lehtonen, J. 1994. Jätevedenpuhdistuksen kehitys Suomessa pitkällä aikavälillä. Diplomityö, Tampereen teknillinen korkeakoulu, Vesi- ja ympäristötekniikan laitos. 103 s.

Maa- ja Metsätalousministeriö. 2012. Vesitalousstrategia 2011-2020.

Macpherson, I. 2012. Historic Changes in the Canadian Credit Union Movement. In: Businesses with a difference: Balancing the Social and Economic. Mook, L., Quarter, J. & Sheridan R. University of Toronto Press. s. 12-42.

Mannio, L. 2005. Osuuskunnat ja verotus. Helsinki, Edita Prima Oy. 630 s.

MMM. 2011. Vesivarastrategia 2011-2012. Maa- ja metsätalousministeriön julkaisu.

Mähönen, J. & Villa, S. 2006. Osuuskunta.Vantaa, Dark Oy. 180 s.

Münkner, H.-H. 1981 Co-operative Principles and Co-operative Law. Institute of cooperation in developing countries, Marburg.

Nilsson, J. 2001. Organizational Principles for Co-operative Firms. Scandinavian journal of management, 17, s. 329-356.

Olsson, C. 2006. Osuuskuntaoikeus. Helsinki, Suomen lakimiesliiton kustannus Oy, 183 s.

Oulaisten vesiosuuskunta. 2011. Osuuskunnan toimintakertomus 2011.

Osuuskunta Valkeavesi. 2012. Osuuskunnan toimintakertomus 2011.

Pellervo-Seura ry. 2011. Osuuskuntalaki – Osuuskuntalaki Suomessa 110 vuotta 1901-2011. Rauma, Painorauma Oy. 98 s.

Pellervo-seura ry. 2013. [WWW] [viitattu 19

Pietilä, P.E. & Katko, T.S. 2008. Ontology of water services. Water: a matter of life. Long term strategic thinking in water services. s. 153-164.

Pietilä, P. E., Katko, T., S. & Kurki V. 2011. Vesi kuntayhteistyön voiteluaineena. Kunnallissalan kehittämissäätiö. 108 s.

Pudasjärven vesiosuuskunta. 2012. Osuuskunnan toimintakertomus 2011.

Pääkkönen, P. 2012. Kunnallisen liikelaitoksen ja osakeyhtiön taloudellinen vertailu vesilaitostoiminnassa. Pro gradu-tutkielma, Tampereen yliopisto. 69 sivua, 4 liitesivua.

Pöyhönen, S. 2005. Osuuskunnan hallinto ja osuuskuntalaki. Helsinki, Talentum Oy. 390 s.

Salonen, L., Seppälä, O. & Katko, T. 2003. Pohjois-Satakunnan vesihuollon alueellinen kehittäminen. Organisaatioselvitys. Lounais-Suomen Ympäristökeskus, Turku.

Saunamäki, Jouko. Vesihuoltopäällikkö, Alajärven kaupunki. Henkilökohtainen tiedonanto, Alajärvi 27.8.2012.

Sillanpää, J. 2006. Alajärven vesiosuuskunnan historia. [WWW] [Viitattu 2.1.2013] saatavilla: <http://www.avo.fi/?Tilastotietoa:Historia>

Skurnik, S. 2005 Suomalaisen talousmallin murros : suljetusta sääntelytaloudesta kaksinapaiseen globaalitalouteen. Väitöskirja. Helsinki. Helsingin kauppakorkeakoulu. 624 s.

Sociology Central - Focused (Semi-structured) Interviews. 2013. [WWW] [viitattu 9.4.2013] saatavilla: <http://www.sociology.org.uk/methfi.pdf>

Suomen vesihuolto-osuuskunnat ry. 2013. [WWW] [viitattu 19.2.2013] saatavilla: <http://www.svosk.fi/SVOSK/Saannot.htm>.

Suomen vesihuolto-osuuskunnat ry. 2013. [WWW] [viitattu 19.2.2013] saatavilla: <http://www.svosk.fi>

Takala, A.J., Arvonen, V., Katko, T.S., Pietilä, P.E. & Åkerman, M.W. 2011. The evolving role of water co-operatives in Finland. *International journal of co-operative management*, 5, 2, pp. 11-18.

Tilastokeskus. 2011. Keskimääräinen kuntakoko Suomessa 1917-2011.

Troberg, E. 2000. The Relevance of Transaction Cost and Agency Theoretical Concepts to the Management of Knowledge Intensive Co-operations. Turun kauppakorkeakoulu. Grafia Oy Turku.

Turunen, H. 2000. Viisi vuosikymmentä vesihuoltoa Oulaisissa – Oulaisten vesiosuuskunta 1950-2000. Painoykkönen Ky, Oulainen. 72 s.

Valtiovarainministeriö. 2010. Kunnan toiminta kilpailutilanteessa markkinoilla ja toiminnan yhtiöittäminen. Valtiovarainministeriön julkaisuja 33/2010.

Vehmaskoski, T. 2002. Vesihuollon alueellinen operointi. Diplomityö. Teknillinen korkeakoulu, Espoo. 107 s.

Vesilaitosyhdistys. 2013. [WWW] [viitattu 18.2.2013], saatavilla: www.vvy.fi.

Vihannin vesiosuuskunta. 2012. Toimintakertomus 2011.

Väestörekisterikeskus – Kuntien asukasluvut aakkosjärjestyksessä. [WWW] [viitattu 8.5.2012] saatavilla: <http://vrk.fi/default.aspx?docid=2197&site=3&id=278>

Ward, C. 1997. *Reflected in water: A crisis of social responsibility*. Continuum Intl. publishing group. 147 s.

Ylivieskan kaupunki. 2013. [WWW] [viitattu 8.5.2012] saatavilla: www.ylivieska.fi

Ylivieskan vesiosuuskunta. 2012. Osuuskunnan toimintakertomus 2011.